

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

CUMHURİYET TARİHİNDE KÜRTLER

ENİS GÜNEY



PARAF YAYINLARI: 109

Yakın Tarih: 23

Eser: Cumhuriyet Tarihinde Kürtler

Yazar: Enis Güney

Yayın Koordinatörü: Ahmet Üzümcüoğlu

Genel Yayın Yönetmeni: Burak Fazıl Çabuk

Editör: Gül Süpçeler

Düzeltili: Bulut Fikret Çöloğlu

Kapak Tasarım: Erdi Baş

İç Tasarım: Deniz Meriç

Baskı-Cilt: Çalış Ofset Matbaacılık

Turizm San. ve Tic. Ltd. Sti.

Davutpaşa Cad. Yılanlı Ayazma Sok.

No:8 Davutpaşa-Topkapı/İstanbul

Tel: 0212 482 83 96

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 17265

ISBN: 978-605-5539-66-5

1. Basım: Eylül 2011

© Enis Güney

© Paraf Yayınları 2011

Bu kitabın her türlü basım hakları Paraf Yayınları'na aittir... Yazarın, çevirmenin, derleyen, hazırlayanın veya yayınevinin yazılı ve resmî izni olmadan basılamaz, yayınlanamaz, kopyalanamaz ve dijital kopyalar dahil çoğaltılamaz. Ancak kaynak gösterilerek kısa alıntı yapılabilir.

Paraf Yayınları

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. Dalgıç İş Merkezi No:3/114-116

Topkapı-Zeytinburnu/İstanbul

Tel: 0212 483 47 96 Faks: 0212 483 47 97

web: www.parafyayinlari.com e-posta: info@parafyayinlari.com

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rante.org>

CUMHURİYET TARİHİNDE KÜRTLER

Enis GÜNEY



ENİS GÜNEY

Ocak 1983'te Ordu ilinde doğan yazar, lise öğrenimini Ordu Anadolu Öğretmen Lisesi'nde tamamladı. Lisans öğrenimini Fatih Üniversitesi Tarih Bölümü'nde burslu olarak okudu. Yüksek lisansını ise Bilecik Üniversitesi Kamu Yönetimi'nde tamamlayan yazar, doktora öğrenimini yapma aşamasındadır.

TUSKON'a bağlı Büyükçekmece İşadamları Derneği ve Bahçeşehir Sanayici ve İşadamları Derneği'nde eğitim danışmanlığı görevinde bulunan yazar, şu anda özel bir eğitim firmasında görevine devam etmektedir.

İÇİNDEKİLER

BAŞLARKEN / 9

GİRİŞ / 15

**KÜRTLERDE SOSYAL YAPI VE KÜRT SORUNU
TANIMLAMASI / 15**

Sosyal Yapı / 15

Kürt Sorunu Tanımlamaları / 20

I. BÖLÜM

**CUMHURİYET TÜRKİYESİ'NDE KÜRTLER
(1923-2003) / 23**

Lozan Antlaşması ve Kürtler / 27

Musul Meselesi ve Kürtler / 30

Şeyh Sait İsyanı ve Kürtler / 35

Dersim İsyanı ve Kürtler / 42

1937-38 Ayaklanması / 46

Dersim Bölgesi İle İlgili Sunulan Raporlar / 50

Mustafa Muğlalı Olayı / 53

Kırk Dokuzlar Olayı /	58
1960 Darbesi ve Doğu Mitingleri /	61
PKK'nın Ortaya Çıkışı ve Kürtler /	65
Abdullah Öcalan ve Kürtler /	66
1980 Darbesi ve Kürtler /	74
Körfez Savaşı /	78
1 Mart Tezkeresi ve Kürtler /	82
TBMM'de 1 Mart Oturumu /	83
Tezkere Sonrası /	84
Kuzey Irak Harekatı'nın PKK Açısından Kazanımları /	86

II. BÖLÜM

KÜRT SORUNUNUN TANIMLAMA BİÇİMLERİ / 87

Milliyetçiler ve Kürt Sorunu /	89
Kemalist Milliyetçilik /	90
İrkçı Milliyetçilik; Nihal Atsız /	92
Anadolucu Milliyetçilik /	94
Türk İslam Milliyetçiliği /	96
Sol ve Kürt Sorunu /	99
Gelenekçiler ve Kürt Sorunu /	103
Said Nursi (Nurcular) /	103
Said Nursi'de Kürtçülük Düşüncesi /	108
1. Yeni Asya Grubu /	110
2. Yeni Nesil Grubu /	110
3. Meşveret Grubu /	110
4. Med-Zehra Grubu /	111
5. Fethullah Gülen Hoca Cemaati /	111

Tarikatlar ve Kürt Sorunu /	111
-----------------------------	-----

III. BÖLÜM

GÜNÜMÜZ SİYASİ PARTİLERİNİN KÜRT SORUNUNA ÇÖZÜMSEL YAKLAŞIMLARI / 115

AKP'nin Kürt Sorununa Çözümsel Yaklaşımı / 117

AKP'nin Kürt Sorununa Yaklaşımı / 120

AKP'nin Kürt Sorununa Karşı Çözüm Arayışları / 124

CHP'nin Kürt Sorununa Çözümsel Yaklaşımı / 128

CHP'nin Kürt Raporları / 129

CHP'nin Kürt Sorununa Karşı Çözüm Önerileri / 131

MHP'nin Kürt Sorununa Çözümsel Yaklaşımı / 134

BDP'nin Kürt Sorununa Yaklaşımı / 137

IV. BÖLÜM

GÜNÜMÜZ AYDINLARINDAN ALİ BULAÇ, MÜMTAZ'ER TÜRKÖNE, TARIK ZİYA EKİNCİ'NİN KÜRT SORUNUNA YAKLAŞIMI / 145

Ali Bulaç'ın Kürt Sorununa Yaklaşımı / 148

Ali Bulaç'ın 'Kürt Sorunu' Tanımlaması / 149

Kürt Sorununa Karşı Çözüm Önerileri / 152

Mümtaz'er Türköne'nin Kürt Sorununa Yaklaşımı / 154

Tarik Ziya Ekinci'nin Kürt Sorununa Yaklaşımı / 159

Kürt Sorunu Tanımlaması / 159

Kürt Sorununa Çözüm Arayışları / 162

V. BÖLÜM

KÜRT SORUNU ÜZERİNE SİVİL ARAŞTIRMA KURULUŞLARINCA HAZIRLANAN RAPORLAR / 165

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV)'in

Kürt Raporu / 167

Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)'nın

Kürt Raporu / 173

Bilge Adamlar Stratejik Merkezi (BİLGESAM)'nin

Kürt Raporu / 177

Abant Platformu'nun Kürt Sorunu Üzerine Yaptığı Çalıştaylar / 179

SONUÇ / 187

KAYNAKLAR / 193

DİZİN / 203

BAŞLARKEN

Kadim Anadolu toprakları, İslamiyet'in Anadolu topraklarına girişiyle birlikte, ilk Müslüman halk olarak Kürtleri ağırlamıştı. 1071 yılında ise Alparslan'ın Anadolu topraklarını Türklere açmasıyla da iki Müslüman halk, yüzyıllar boyunca Anadolu'da birlikte yaşayacaktı. Tek millet ve tek ümmet anlayışıyla Kürtler ile Türklerin birlikte yaşadığı Abbasi Devleti, Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti'nin uzun bir döneminde etnik bir problem iki halk arasında görülmemişti.

16. yüzyılda, Sünni Osmanlılar ile Alevi Safevilerin arasındaki siyasi gerginliğin giderek artması üzerine, Safevi yönetiminden rahatsız olan Sünni Kürtler de Osmanlı'nın tarafını tutmuştu. Osmanlı'nın desteklenmesinin sebeplerinin başında, dönemin Kürt alimi İdris-i Bitlisi'nin payı pek büyük olmuştu. Bu yakınlık 1515'te Kürt-Osmanlı özerklik antlaşmasına kadar gitti. Bu anlaşmayla Osmanlı, İdris-i Bitlisi'yi tam yetkili kıldı ve İdris-i Bitlisi'ye Yavuz Sultan Selim'in imzaladığı boş fermanları kullanabilme yetkisini verdi. İdris-i Bitlisi ile Osmanlı'nın bu derece yakınlaşması elbet mezhepsel içerikli olmuştur. Safeviler

Şia'ydı ve Sünni dünyaya bakışları tarih boyunca da mesafeliydi. Bu destekli birliktelikten dolayı Kürtler, doğunun koruyuculuğunu üstlendi.

Osmanlı Devleti'nin gerileme dönemiyle birlikte, bilhassa 19. yüzyılda Osmanlı topraklarındaki çeşitli Kürt beylerin ayaklanmaları görülmeye başlandı. 1830'lu yıllarda Bedirhan Bey, Revanduzlu Muhammet Bay, Said Bey ve İsmail Bey gibi Doğu'nun önemli Kürt aşiretleri ayaklandı.

Sultan Abdülhamid'in padişah olduğu yıllarda, devletin resmî ideolojisi İslamcılık anlayışı üzerineydi. Bu anlayışın üzerinde tesirini hissettiği en kalabalık topluluk da Kürtler oldu. Sultanın bu konuda en önemli icraatı da Hamidiye Alaylarıydı. Şakir Paşa'nın Rusya'da görev yaptığı sırada Rus Kazak Alaylarından etkilenerek padişaha bu konuda bir rapor sunması Kürtlerden de Kazak Alayları benzeri askerî birlikler kurulabileceği fikrini oluşturmuştu.

Abdülhamid, Hamidiye Alaylarıyla Kürt isyanlarını bastırmada Kürtleri kullanmayı, Ermenilerin Doğu'daki faaliyetlerine karşı Kürtlerden bir set oluşturmayı, Ruslara karşı Doğu sınırlarının koruyucuları olmalarını ve Ortadoğu'da Osmanlı'nın eski gücüne yeniden dönebilmesini sağlamak istemişti.

Abdülhamid'in Kürtler için gerçekleştirdiği ikinci önemli proje ise 'Aşiret Okulları'nı açması olmuştu. Aşiret liderlerinin çocuklarının alınıp, Aşiret Okullarında devlet kültürüyle yetiştirilip, eğitim-öğretimi bitirildikten sonra da tekrar memleketlerine gönderilmesiyle çocukların, devlete hizmet ettirilmesinin hedeflendiği çok yönlü bir eğitim projesiydi.

Osmanlı Devleti'nde milliyetçi hareketlerin artması ve Balkan devletlerinin bağımsızlıklarını ilan etmesine rağmen Kürtlerin yerel ayaklanmalar olsa da bağımsız devlet olma isteğini Osmanlı Devleti'nin son döneminde görmüyoruz.

Kürtlerle, 1514 yılında Yavuz Sultan Selim döneminde Çaldıran Savaşı ile başlayan sıkı bir yakınlık bağının, Osmanlı'nın son dönemine kadar sürmesi, Kürt liderlerinin çocuklarının Avrupa'ya eğitim için gitmemiş olmaları, buna bağlı olarak da milliyetçi ayrılıkçı düşünceler ile yetişmemeleri; ayrıca Kürtlerin tarikat inancına bağlı olmaları ve İslam ümmetini her şeyi kuşatan bir çatı görmeleri gibi sebepler, Kürtlerin diğer ayrılıkçı milletlerden olmasını engelleyen en büyük sebeplerin başında gelmekteydi.

Tarihler 20. yüzyılın ilk çeyreğini gösterdiğinde, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının İslam kardeşliğinden ve halifelik makamının birleştiriciliğinden yararlanması tarihî bir vakıadır. Bununla birlikte I. Dünya Savaşı'nda cephelerde omuz omuza çarpışan Osmanlı ordusunda, Türklerin yanında Kürtlerin ikinci çoğunluğu oluşturması inkar edilemez bir gerçek olmuş ve bu durum Cumhuriyet'in ilanında da kendini göstermiştir. Fakat Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra gelen 'anasır-ı İslam' anlayışından 'modern ulus' anlayışına hızlı bir geçiş, Anadolu halkının bu geçişi içselleştirememesine sebep olmuştu.

Günümüz Türkiye'sinde çok boyutlu sorun haline gelen Kürt sorununu doğru ve kalıcı bir çözüme kavuşturabilmek için sosyal ve ekonomik durumunu kavramanın yanında, Türkiye'nin Osmanlı'dan itibaren yaşadığı olayları, tarihî süreci, Tanzimat'tan sonraki gelişmeleri, İttihat-Terakki ve Cumhuriyet dönemi siyasi tarihimizi çok iyi bilmemiz gerekmektedir.

Akademik bir çerçevede ele alınmış olan bu çalışmada, Kürt sorunu karşısında okurumuza genel bir değerlendirme vermek istedik. Yıllar boyu çözüm bekleyen sorunlar ve çözümsüzlükler yumağı olan sorunların çözülemediği her zaman diliminde, sorunların daha da karmaşık bir hale gelip, getirilip kısır bir daireye doğru gittiğini gördük. Okurumuza bu düşünceden mül-

hem Kürt sorunuyla ilgili genel bir değerlendirme yapmasına fırsat verirken, kamuoyunda çokça yazılan bu konu ile ilgili bilgi kirliliğinden kurtulup sorunun parametrelerini okurumuza sunduk. Bu sunuşta dikkate aldığımız bir formatta konuyla ilgili önemli bir yerde duran kişilerin söylediklerine metin aralarında yer verdik. Böylece konunun daha net çizgilerle anlaşılmasını hedefledik.

- Kürtlerin sosyal yapısına değindikten sonra birinci bölümde, Kürtlerin Lozan'dan 1 Mart 2003 Tezkeresi'ne kadar geçen süreçte inişli çıkışlı serüvenini ele aldık.

- İkinci bölümde, Kürt sorununu ideolojik görüşlere göre tanımlama biçimlerini işledik. Devlet söyleminden, liberal söyleme kadar geçen süreçte çalkantılı bir süreç yaşayan Kürtlerin sağ kesimden de sol kesimden de sorunla alakalı farklı görüş ve yaklaşımlarına yer verdik.

- Üçüncü bölümde, mecliste grubu olup Kürt sorununun çözümünde veya çözümsüzlüğünde belirleyici rol oynayan partilerin soruna yaklaşımlarını ele aldık.

- Dördüncü bölümde ise Türk kamuoyunda önemli yere sahip olan, konuştuklarında kamuoyunca dikkatle dinlenen ve düşünce yapısı ile üç farklı kişilik olan Ali Bulaç, Mümtaz'er Türköne ve T. Ziya Ekinci'nin görüşlerini harmanlayıp, meseleye bakış açılarını sunmaya çalıştık.

- Son bölümde ise son yıllarda ülkemizde ve dünya kamuoyunda kendini hissettiren, siyasi karar almada danışma mercii olan bünyesinde yetkin akademisyen ve araştırmacıları barındıran sivil araştırma kuruluşlarının çözümle ilgili raporlarıdır. Bu kuruluşların içerisinde Yazarlar ve Gazeteciler Vakfı'nın önemli bir yeri vardır. Kurumu önemli yapan ise sadece raporlar hazırlamaktan ziyade 'müzakereci' bir anlayışla aksiyonel şekilde barışa katkı sağlayabilmektir.

Son yüzyılda Kürtler bütün halk olmasa sistemle sürekli kavgalı oldular. Bu kavga bazen elle kolla olurken bazen de silahlı oldu. Kürtlerin hikayesini okurken Nasrettin Hoca'nın söyledikleri de hatıra geliverdi. Bir gün Hoca evde uyuyakalmış. Eve hırsız girer ve ne var ne yok götürür. Hoca'nın hanımı, Hoca'yı suçlayıcı tavırlarla; "Bey neden uyuya kaldın? Neden hırsız duymadın?" Neden, neden şeklinde soruları sıralarken, Hoca söylenivermiş: "Ya hatun hırsızın hiç mi suçu yok?" Bütün mesele bu.

Enis Güney

GİRİŞ

KÜRTLERDE SOSYAL YAPI VE KÜRT SORUNU TANIMLAMASI

Sosyal Yapı

Kürt siyasal elitlerinin önemli bir kısmına göre Kürtlerin esas ataları Medlerdir. MÖ 2000’li yıllardan itibaren İskandinavya ve Baltık sahillerinden Rusya steplerini geçerek Kafkaslar ve Azerbaycan üzerinden Batı İran’daki Zağros Dağlarına geldikleri ve Perslerle aynı kökten ve akraba oldukları öne sürülmektedir.

Yazar Bilal Şimşir, Kürtlerle ilgili kitabının sonundaki ekler bölümünde verdiği ve Encyclopedia Britannica’nın ‘Kürdistan’ maddesinden alıntı yaparak yazdığı yazısında, Kürtlerin kökeninin Turan soyuna dayandığını daha sonraki devirlerde Pers unsurlarıyla karıştıklarını belirtmiştir.

Kürtlerin kökeniyle ilgili en yaygın kanaat ise Hint-Avrupa kökenli topluluklarla kadim Ortadoğulu toplulukların tarih içerisinde bir potada eriyerek günümüzdeki Kürtleri oluşturdukları görüşüdür. Kürt siyasetçi Kemal Burkey, Kürtlerin kökeninin ortak bir uygarlık içerisinde karışmış olmasını şöyle ifade eder:

“Bugünkü çağdaş ulusların hiçbirisi saf bir aşiretin ya da soyun ürünü değildir. Tarih boyunca aşiretler, soylar, farklı halklarla karışmış ve belli yurtlar üzerine çağdaş uluslar doğmuştur. Bu durum Kürtler için de böyledir. Bu anlamıyla Kürtler için tek bir ortak atadan söz etmek mümkün değildir.” (Burkey, 2008: 48)

Günümüzde Kürtler, Türkiye, Suriye, Irak ve İran sınırları içerisinde yaşamaktadır. Bu alan da yaklaşık olarak 500 bin kilometrekaredir. Köyden kente göçler başlamadan önce Kürtler, Türkiye’de Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yaşamaktaydılar. Bugün ise göçler sonucu Türkiye’de Kürt nüfusunun en fazla olduğu il İstanbul’dur.

Suriye’de ise Kürtler, Türkiye ve Irak sınırı boyunca yaşamakta olup bu bölgeye asıl yerleşme ise Selahaddin-i Eyyubi döneminden itibaren Şam, Hama ve Humus şehirlerine olmuştur.

Irak’ta da Kürtler yoğun olarak Kuzey Irak’ta yaşamaktadır. İran’da ise yine Türkiye’nin İran sınırları çevresindeki yerleşim yerlerinde yoğun olarak bulunmaktadır. Görüldüğü üzere Kürtler çoğunluğu Türkiye’de olmak üzere Türkiye’nin doğu ve güney sınırları çevresinde toplanmıştır.



Kürtlerin Yaşadığı Coğrafya

Kaynak: http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east.html

Kürtlerin nüfusu geçmişte de günümüzde de tam olarak tespit edilememiştir. Bu durumun birçok nedeni vardır. Kürtler ve Türkler arasında kaynaşmanın büyük ölçüde olması, iki ırk arasında ayrı ayrı ırk sayımı yapmayı zorlaştırmıştır. Bunun yanında Kürdistan bölgesinde sıhhatli bir nüfus sayımı da yapılamamıştır. Burkey bu konuda şöyle demektedir:

“1970’li yıllara kadar istatistiklerde sözde ana dil saptaması yapılıyordu ve buna göre 2,5 milyon dolayında insan anadilini Kürtçe göstermişti. Ne var ki Kürdüm demenin ağır suç sayıldığı, Kürtçe konuşmanın bile yasaklandığı bir ülkede bu istatistikler gülünçtü. Çoğu insan anadilinin Kürtçe olduğunu söylemekten kaçınmakta, memurlar da zaten bunları genellikle kayda geçmemekte idiler. Örneğin, Tunceli’de il ve ilçe merkezlerindeki az sayıda memurun, Pertek ve Çemişgezek’in çevresindeki birkaç köyün dışında tüm nüfus Kürt olduğu ve Kürtçe konuştuğu, yani bu ilde anadili Kürtçe olan nüfus toplam %95’i aştığı halde istatistiklerde tam tersi görülmekte; anadili Türkçe olanlar %72 olarak gösterilmekte idi!” (Burkey, 2008: 22)

Türkiye’de 1927 yılında yapılan ilk resmî nüfus sayımı sonucunda anadili Kürtçe olanların genel nüfus içerisindeki oranı %8,7, 1935’te %9,8 olarak saptanmıştır. Fakat Türkiye’de nüfus sayımlarında da Kürtlere yönelik resmî ideoloji perspektifinde sayım yapılmış ve gerçek rakamların yansıtılmadığı dönemler de olmuştur.

Kürtçenin en fazla konuşulduğu iller ise Hakkari, Van, Diyarbakır, Mardin, Muş, Bitlis, Ağrı, Bingöl ve Elazığ’dır. Bunun yanı sıra tüm ülkede 2008 yılında yapılan sayımda, ülkedeki Kürt nüfusunun 30’nun milyon kadar olduğu söylenmektedir. Türkiye’deki Kürt nüfusunun %60’ı batı bölgelerinde, Marmara, Ege ve Akdeniz sahil şeridinde yaşamaktadır.

Kürtçe, dilbilimciler tarafından Hint-Avrupa dil grubuna ait bir dil olarak kabul edilmektedir. Günümüzde de konuşulan Kürt lehçelerini dört ana başlıkta toplamak mümkündür:

1. Kurmanci
2. Sorani
3. Dimili (Zazaki)
4. Gorani

Tüm Kürtlerin yarısından fazlası Kurmanci konuşmaktadır. Kurmanciden sonra en fazla konuşulan Kürt lehçesi ise Soranidir.

Kürt siyasal hareketleri içinde çok sayıda ünlü Zaza vardır. Kürdistan Demokrat Partisi'nin başkanları Faik Bucak, Sait Elçi ile Seyit Rıza ve Yılmaz Güney örnek verilebilecek isimlerdendir. Şeyh Sait'in talebelerinin çoğu da Zazalardan oluşmaktadır. Bu durum, geçmişten günümüze Kürt siyasal hareketinin öncülerinin Zazaların ağırlığında olduğunu göstermektedir.

Kürtlerin İslamiyet'le tanışması Hazreti Ömer döneminde 637'de gerçekleşmiştir. Anadolu topraklarına İslam'ın girmesiyle ilk mabet de hemen akabinde inşa edilmiştir. Türkiye'nin en eski camii olan Diyarbakır'da 639 yılındaki kiliseden çevrilme Ulu Camii bunun en güzel örneğidir. 644 Kasidiye Savaşı'yla İran'ın ve Güneydoğu'nun Müslümanların eline geçmesiyle İslamiyet Kürtler arasında hızla yayılmıştır. Kürtlerin %99'u Müslüman'dır ve İslamiyet'ten önceki inanışları Zerdüştlük, Manilik, Yezidilik, Yahudilik ve Hristiyanlık olarak kendini göstermiştir. Kürtlerin %90'a yakın bir bölümü Sünni, yaklaşık %10'luk kesimi ise Şii ve Alevi'dir. Sünni Kürtlerin %80 ise Şafi, geri kalanı Hanefi mezhebine bağlıdır.

Kürt Sorunu Tanımlamaları

Bazı kesimlerin ‘Kürt sorunu’ bazı kesimlerin ‘Kürt milliyetçiliği sorunu’, bazılarının ise ‘Güneydoğu meselesi’ diye tabir ettikleri; 1984 yılında silahlı ayaklanmayla ile başlayan, siyasi bakış açısıyla sürekli gündemde olan fakat günümüzde toplumsal bir sorun olarak hem Türk’ü hem de Kürt’ü ilgilendiren, tüm dünya ülkelerinin bu konu hakkında söz sahibi olduğuna inandığı sorundur Kürt sorunu.

Kürt sorununu bazı çevreler Güneydoğu meselesine indirgemektedir. Fakat sorunu sadece bir bölgeye indirgemek yanlış bir düşünce olacaktır. Bunun en büyük ispatı artık Kürt sorununun sınırları aşan bir mesele haline gelmesidir. Bilhassa sınır dışı edilen Kürt aydınların Avrupa’da yaşamaları, Kürt meselesinin Avrupa meclislerinde görüşülmesine kadar Avrupa’nın gündemine girmiştir.

Bazıları ise Kürt sorununu güvenlik ve asayiş meselesi olarak görmektedir. Fakat PKK 1984 yılı itibariyle Türkiye’nin gündemine oturmuş ve yaklaşık 30 senedir dağa çıkan sayısında azalma olmamıştır. Eğer sadece güvenlik meselesi olmuş olsaydı, kolluk kuvvetlerinin yaptığı operasyonlar sonucu dağa çıkan terörist sayısı azalmış ve günümüzde de bitmiş olacaktı.

“Kürt sorununu ortaya çıkaranlar aramızdaki hainler ve ülkeyi bölmeye çalışan dış mihraklardır” şeklindeki düşünce de eksik tarafı olan bir görüştür. Bu görüşe göre ise Kürt sorunundan bahsetmek herkesi hain ve düşman konumuna düşürmek olacaktır.

Düne kadar resmî ideolojiye göre ise Kürt sorunu yoktu ve hepimiz Türk kimliği çatısı altında toplanmalıyız yargısı vardı. Fakat günümüzde artık bu düşünce bırakılmış, tarihî geçmiş olan Kürtler inkar edilmeyerek, Kürt etnik yapısı kabul edilmiştir. “Günümüzde Kürt yoktur dolayısıyla da Kürt sorunu da yok-

tur” ifadeleri artık geçerliliğini yitirmiş bir anlayıştır. Bu bakışın destekçilerinden olan Mustafa Akyol şöyle demektedir:

“Bugün gelinen noktada artık Kürt sorununu, uzun süre söylendiği gibi dış mihrakların kumpaslarına indirgemek pek mümkün değildir. Bu sorunu kışkırtan dış mihraklar elbette vardır ama onlar sorun kaynağı değildir. Sorun, şu ya da bu dış mihrak var olduğu için değil, Kürtler var olduğu için vardır. Kürtler Ortadoğu’nun eski halklarından biridir. Ancak bir devletleri yoktur. Sorun şu sorulardan doğar: Kürtler, içinde bulundukları ülkelerde yaşamaya devam edecekler midir? Edeceklerse, o ülkenin siyasi ve toplumsal sistemlerine nasıl entegre olacaklardır? Ya da Kürt milliyetçilerinin iddia ettiği gibi Türkiye, Irak, İran ve Suriye’deki parçaları birleştirerek bir Pankürt devlet, bir ‘Bağımsız Birleşik Kürdistan’ mı kurulmalıdır?” (Akyol, 2007: 13-14)

Bu ayrılık ve ayrışma sonucu, Türkiye’de Kürt sorunu tanımlamalarında dönem dönem değişiklik göstermiştir. Genel olarak Türkiye’de Kürt sorunu tanımlamaları şu şekilde olmuştur:

1. Kürt sorunu yoktur diyerek, Kürt sorununu inkar edenler,
2. Kürt sorununu dış mihraklara bağlayıp, terör ve bölücülük olarak niteleyenler,
3. Cumhuriyet dönemi boyunca sorunu ekonomik nedenlere bağlayıp, feodal yapıdan kaynaklandığını iddia edenler,
4. Kürt sorununu demokratik bir sorun olarak görenler,
5. Kürt sorununu ulusal bir sorun görüp, Kürdistan Devleti hayalinde olanlar...

Bu günlerde ağır basan ve üzerinde durularak çözüm üretilmeye çalışılan Kürt sorunu tanımlaması ise Kürt sorununun ‘etnik sorun’ olduğu görüşüdür. Osmanlı’nın yıkılmasının en büyük nedenlerinden olan ayrılıkçı milliyetçilik fikri, birçok devleti ba-

ğımsızlığını ilan etme yarışına sokmuştu. Fakat Kürtlerin Müslüman bir teba olması, Osmanlı'dan ayrılma düşüncesinin gelişmesini engelledi. Asıl gayesi 'devlet-i ebed müddet' olan anlayış, maalesef Kürt halkına karşı Cumhuriyet tarihi boyunca güdülen politikalar, Kürt sorununun etnik boyuta geçmesini sağladı. Bununla birlikte Kürt sorunuyla ilgili her ne derse densin, Kürt sorunu diye bir sorunun varlığını kabul etmek, en başta bu sorunu özgür tartışma ortamına taşımak yönünden yararlı olacaktır. Bu da meselenin çözümünü hızlandıracaktır.

I. BÖLÜM

CUMHURİYET TÜRKİYESİ'NDE KÜRTLER (1923-2003)

I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında 30 Ekim 1918'de Osmanlı Devleti adına Bahriye Nazırı Rauf Bey'in (Orbay) imzalamış olduğu Mondros Ateşkes Antlaşması; Osmanlı'nın çöküşünden sonra kurulan Türkiye'nin çerçevesini çizen ilk uluslararası belge olarak tarihe geçti. Belgenin ifade ettiği mana ise anlaşmanın ateşkes antlaşması olmasından ziyade savaştan yenik çıkmış bir devletin kayıtsız şartsız teslim alınacağını gösteren bir karar olmasıydı.

Antlaşmanın imzalandığı sırada Mustafa Kemal Paşa güneyde Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'na atanmıştı. Antlaşma maddelerini okuyan Mustafa Kemal; antlaşmanın imzalanması halinde vatanın her bir köşesinin işgal edilebileceğini karargaha iletmişti. Fakat paşaya cevaben Harbiye Nazırlığı'ndan olumsuz yanıt gelmiş. Bu durum, paşa ile karargah arasını açmaya da yetmişti.

İstanbul'un işgal edilmesiyle (13 Kasım 1918) birlikte artık İstanbul'un sağlıklı karar alma-verme yapamayacağına inanan Mustafa Kemal; silah arkadaşları Ali Fuat (Cebesoy) Paşa ve Kazım (Karabekir) Paşa'nın da destekleriyle milli mücadeleyi baş-

latmak için harekete geçmiş ve tüm Anadolu sathında örgütlenme planları yapmaya başlamıştı. Sağlam bir direniş için Osmanlı ordusunun terhisi ve silahların teslimi durdurulacak, genç komutanların iş başına gelmesi sağlanacak, milli mücadelenin başarılı olacağına inandırılarak halkın moral ve motivasyonu yüksek tutulmaya çalışılacaktı.

Mustafa Kemal Nisan 1919'da 9. Ordu Müfettişi olarak atanmasından sonra, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmış ve Anadolu'daki tüm askerî ve mülki amirlere emir verme yetkisine sahip olduğu bir durumda ulusal mücadeleyi başlatmıştı. Anadolu'nun milli mücadeleye sahip çıkacağına Mustafa Kemal'in inancı tam idi. Çünkü Anadolu insanının bu özelliğini, kendisinin de komutan olarak savaştığı Çanakkale'de bizzat görmüştü.

23 Nisan 1923 cuma günü, dualarla açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi ulus egemenliğine dayanarak kurduğu otoritesiyle Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nı başarıyla sonuçlandırdı. Meclisin göze çarpan en büyük özelliği, dünya görüşü farklı olan insanların ortak bir amaç etrafında toplanabilmeleriydi. Türk-Kürt ve diğer etnik kökenli vekiller aynı amaç doğrultusunda aynı çatı altındaydılar. Mecliste toplanan vekillerin meslekleri de çeşitlilik göstermekteydi. Meclis; subay, din adamı, memur, tüccar, avukat, doktor, aşiret reisi, tarikat şeyhi, öğretmen ve mühendis gibi gruplardan müteşekkildi.

Vatanın her yeri ve kesiminden oluşan millet iradesinin aldığı kararlar ve bunun doğrultusunda yapılan savaşlar sonrasında, Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Savaşı (30 Ağustos 1922) ile Anadolu topraklarından düşman kuvvetleri çıkartılmıştı. Bu zafer sonrası yapılan Mudanya Ateşkes Antlaşması'yla (11 Ekim 1922) Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın silahlı mücadele dönemi bitmiş ve bundan sonra bütün çalışmalar barış antlaşmasına yoğunlaşmıştı.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra İtilaf Devletleri, diğer milletlere olduğu gibi Kürtlere de devlet kurma fırsatını vermişti. Anadolu'nun doğusu ve güneyinde İtilaf Devletlerinin desteği ve kışkırtması ile Ermenilerin ve bazı Kürt aşiretlerinin kurduğu örgütler de bu duruma zemin hazırlamaya çalışıyordu. Buna paralel olarak İngiliz siyaseti, Bolşevik tehdidinden dolayı milliyetçilik akımlarını desteklemekte ve Pan-İslamist politikanın karşısında durmaktaydı.

Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının milli mücadele sürecince söylem olarak İslam kardeşliğini, birliğini ve halifelik makamının birleştiriciliğini sıklıkla dile getirmesi, tarihî bir vakıa idi fakat modern Türkiye'nin inşasında Türklerden sonra en kalabalık ve yerleşik halk olan Kürtlerden de destek aldığı ve beraber hareket ettiği bilinen bir gerçektir. Bununla birlikte Türk yöneticilerin Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar olan süreçte Kürtlere olan bakışlarında ciddi farklılaşmalar görülmüştü. Bu bakış bazen Kürtleri reddetme, bazen de kabul etmek çizgisinde sürekli gidip gelmişti.

Lozan Antlaşması ve Kürtler

Mudanya Ateşkes Antlaşması'ndan sonra barış görüşmelerini yapmak üzere İngiltere, hem İstanbul Hükümeti'ni hem Ankara Hükümeti'ni konferansa davet ederek iki başlılık oluşturmak istemişti. Sadrazam Tevfik Paşa da Ankara'ya bir yazı göndererek TBMM'nin bir temsilci belirlemesini, eğer belirlemezse temsilen kendilerinin bir temsilci çıkartacaklarını bildirdi. Bunun üzerine Ankara önüne sürekli çıkan İstanbul Hükümeti engelini, mecliste yapılan hararetli tartışmalar sonucunda 1 Kasım 1922'de saltanatı kaldırarak son verdi. Böylece Lozan'da Türkiye'nin tek temsilcisi Ankara Hükümeti oldu.

Lozan Konferansı'nda ülkemizi temsil edecek kişiyi Mustafa Kemal Paşa, Mudanya Ateşkes Antlaşması'nda TBMM'yi temsil eden Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa olarak belirledi. İsmet Paşa'yla beraber 33 kişilik heyete konferansa gitmeden önce 14 maddelik bir bildiri verilmiş ve bu bildirilerin içinde kapitülasyon ve Ermeni yurdu ile alakalı ödün verilmemesi üzerinde durulmuştu. Görüşmeler sonunda imzalanan anlaşmayla akademisyenlere çok tartışılacak kararlar bırakarak, 24 Temmuz 1923'te Lozan Antlaşması'yla birlikte Türkiye bağımsız bir devlet oldu.

Lozan Antlaşması, Modern Türkiye Cumhuriyeti'nin Türkler ve Kürtler açısından en önemli dönüm noktasını oluşturmaktaydı. İsmet Paşa İzmir doğumlu olmasına rağmen aslen Malatyalı bir Kürt'tü. Bunun yanında Diyarbakır milletvekili Zülfü Tığrel bir nevi Kürt haklarının savunucusu olarak Türk heyetiyle Lozan'a götürüldü. Lozan'da taviz verilmeyecek bir madde olan Ermeni yurduyla ilgili kesin tavır takınılacaktı. İngiltere azınlıkların haklarını koruma bahanesiyle Doğu Anadolu Bölgesi'ni Ermenistan'a istiyordu ve bunun yanında Kürtlerin de azınlıklar içerisinde olduğu iddiasındaydı. Lozan görüşmelerine başladığında, Lozan'da takınılacak tavır belirlemek için de TBMM'de de hararetli tartışmalar ve konuşmalar oldu. Sivas Milletvekili Hüseyin Rauf Bey şöyle diyordu:

“Kürtlerin Türkiye halkı ile mukadderatları birdir, her şeyleri birdir, gayeleri, dinleri birdir. Ekalliyetler bunlara teşmil olunamaz. Bugün Kürt için ekalliyet mevzubahis etmek, Türk için ekalliyet bahsetmek demektir. Şu halde bu tamamen reddolunmuştur.” (Türk Parlamento Tarihi, [tarih yok]: 394)

Fakat görüşmelerde Avrupa devletleri, Kürtlerin 'azınlık' olduğunda ısrar ediyordu. İsmet Paşa bu duruma karşı çıkarak şöyle demişti: *“Türkler ve Kürtler, Türkiye Cumhuriyeti'nin ana unsurlarıdır. Kürtler bir azınlık değil, bir millettirler; Ankara Hükümeti hem Türklerin hem de Kürtlerin hükümetidir.”*

İngiltere, Kürtlerin sözde hakkını savunmak bahanesiyle Sevr'de uygulamak istediklerini Lozan'da da kabul ettirmek istiyordu. Sevr'e göre Suriye, Irak ve Türkiye sınırının kuzeyinde, Kürtlerin sayıca üstün oldukları bölgelerin yerel özerkliğini, İstanbul'da toplanan İtalyan, Fransız ve İngiliz hükümetlerinin temsilcilerinden oluşacak bir komisyon hazırlayacaktı. Bu komisyon bölgede incelemelerde bulunacak ve bu bölgede Kürtler, Türkiye'den bağımsız olmak istediklerini kanıtlayarak Milletler Cemiyeti'ne başvurursa ve cemiyet bunu kabul ederse Türkiye bunu kabul etmek zorunda kalacaktı. Musul da Kürt devletine dahil olacak bölgelerden biri olacaktı.

İngiltere, Kürtler ile ilgili Sevr'de yapmak istediğini gerçekleştiremeyecekti. Fakat Kürtlerin haklarıyla ilgili çok şey sonraki dönemlerde de yazılıp çizilecekti. Musafa Armağan bu konuda ezber bozan yazarlardan biridir. Zaman Gazetesi'nde yazdığı makalesinde şöyle çarpıcı ifadeler kullanmıştır:

"... Ancak asıl büyük değişim, Kürt meselesinde yaşanacaktı. M. Kemal Paşa aynı günlerde İzmit Kasrı'nda gazetecilerle yaptığı sohbette 'O halde hangi livanın (ilin) ahalisi Kürt ise onlar kendi kendilerini muhtar (özerk) olarak idare edeceklerdir.' demişti. Tahmin edebileceğiniz gibi paşanın bu 'tehlikeli' sözleri de sansürlenmiş; '2000'e Doğru Dergisi' 16 yıl önce ortaya çıkarana kadar da sansür devam etmişti. Ancak ne değiştiyse 1923 Ocak'ı ile Şubat'ı arasındaki 4 haftada değişmişti. 17 Şubat günü açılan İzmir İktisat Kongresi'nde Mustafa Kemal'in sözlerinden Kürtlere yapılan bütün göndermeler sırra kadem basar. Nitekim 1923 Ağustos'unda yapılan seçimlerde Kürt kökenli milletvekillerinin çoğu yeniden seçilemeyecektir." (16 Ağustos 2009)

Lozan'ın en tartışmalı konuları, azınlık hakları ve Kürtlerin azınlık kabul edilip edilemeyeceği ve buna bağlı olarak da Musul, Kerkük ve Süleymaniye'nin hangi devletin kontrolü altında olacağı idi.

Azınlıklarla alakalı Lozan görüşmeleri sırasında Ankara Heyeti, sürekli Türkiye’de Müslüman azınlığın bulunmadığını, sadece dinî azınlık bulunduğunu ispatlamaya çalışmıştı. İsmet Paşa, “Ermeni yurdu söz konusu olamaz, olursa görüşmeler kesilir” diyordu. Ankara, Doğu Anadolu Bölgesi’nin kesinlikle Ermenilere verilmeyeceğini, savaşı dahi göze alacaklarını belirtmişti. Oysa bu durum zaten Sevr’de vardı ve Lozan’da ‘Ermenistan’ ifadesi ‘Ermeni Yurdu’ olarak değiştirilerek Ankara’ya dayatılıyordu. Bununla birlikte Sevr’de Kürdistan ifadesi de kaldırılarak ‘Müslüman azınlık’ ifadesine yer verilmişti. Halbuki Batılı devletler, Türkiye’ye Müslüman azınlığı dayatmaya çalışıyorlarsa da kendi ülkelerinde de farklı dilden, farklı soydan toplulukları barındırıyorlardı. Örneğin, Fransa’da Fransızcadan başka diller konuşan Bask, Bröton, Korsika, Alsace halkları vardı ve bunlar azınlık sayılmıyordu. Uluslararası bir antlaşmada ise Türkiye’ye bu şekilde dayatılması düşmanca tavrın bir göstergesi idi ki bunu Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak Paşa: “*Lord Curzon’un Sevr Antlaşması’nı değişik ve hafifletilmiş biçimde bize kabul ettirmek istediği anlaşılmıştır*” diyerek ifade etmişti.

Azınlıklar meselesi; Ankara Heyeti’nin tavizsiz duruşuyla, Müslüman azınlığın olmadığını, kurumsal yönden olduğu kadar uygulamada da Müslüman nüfusun arasında böyle bir ayrımın olmadığını tezleriyle noktalanmış ve Lozan’da azınlıklar meselesi mezhep ve ırk ayrımına göre değil, din ayrımına göre kabul edilmişti.

Musul Meselesi ve Kürtler

Musul tarih boyunca Ortadoğu’da önemli bir tarım, kültür ve ticaret merkezi ve Doğu ve Batı arasında önemli bir kavşak noktası olmuştur. Bu bölge bu özelliğinden dolayı karmaşık etnik, dinsel ve mezhepsel bir yapıya da sahipti. Yaklaşık dört yüz sene Osmanlı toprağında kalan bu bölge barış içerisinde geçen

senelere şahit olmuştu. 19. yüzyılın sonlarında bu bölgede zengin petrol yataklarının bulunması, sömürgeci devletlerin de dikkatini bu bölgeye çekti. Dönemin ‘Güneş Batmayan Ülke’ olarak tabir edilen İngiltere’si de bu bölge üzerine politikasını geliştirdi. İngiltere bölgenin etnik farklılıklarından yararlanmak maksadıyla da bölgeye birçok ajan göndermişti. I. Dünya Savaşı yıllarında Sykes-Picot gizli antlaşmasıyla bu bölgeyi Fransızlara vermişlerdi ve savaş sırasında ise bölgeyi kendi sömürgesine katamamıştı.

Musul, Mondros Mütarekesi’nden (30 Ekim 1918) sonra işgal edilmişti. Yapılan anlaşma gereği nasıl işgal altındaki yerler boşaltılacaksa, bu bölgelerin de Türk yurdu kabul edilip boşaltılması gerekiyordu. Fakat bölgelerin zengin petrol kaynaklarına ve stratejik konuma sahip olması ve yakın tarihte oluşabilecek etnik çatışmalara zemin teşkil etmesi, İngiltere’nin şehre girmiş olan askerini çekmesini engelledi ve İngiltere ve Ankara için zorlu bir pazarlığın başlangıcı gerçekleşti.

Hükümet tarafından Lozan Heyeti’ne 12 maddelik talimat verildi. Talimatta Musul’la alakalı şunlar söylendi: *“Süleymaniye, Kerkük ve Musul’un Türkiye’ye geri verilmesi istenmeli; fakat İngiltere’ye bazı ekonomik ayrıcalıklar verilmeli, mesela petrol işletmeciliği alanında ayrıcalık sağlanması görüşülebilir.”*

Musul meselesinde Kürtler, özne değil nesne olarak rol oynadılar. İsmet Paşa bire bir görüşmelerde Lord Curzon’la meseleyi halletmeye çalışmış fakat ancak 23 Ocak 1923 günü konferans görüşmesinde mevzu konuşulabilmişti.

İsmet Paşa, 23 Ocak’ta konferansta Musul ve çevresinin Türkiye’ye neden verilmesi gerektiğini işgal kuvvetlerine anlatmaya çalışmıştı. Özet olarak İsmet Paşa’nın söylemeye çalıştığı şeyler şöyleydi:

- Musul ve çevresinin büyük kısmını Türkler ve Kürtler oluşturmaktadır.

- Bu vilayetlerde oturanlar Türkiye’ye bağlanmak istemektedir.
- Vilayetler Anadolu’ya bağlandığı sürece Akdeniz ile sıkı bir geçiş sağlanacaktır.
- Kavşak noktası olmasından dolayı güney sınırların güvenliği için Türkiye’ye bağlı olması gereken bir bölgedir.
- Mondros Mütarekesi’nden sonra işgale uğrayan bir bölgedir ve Misak-ı Milli sınırlarının içerisinde.

Türkiye heyeti bu bölgede halk oylaması yapılmasını ve duruma göre karar verilmesini istemişse de Lord Curzon halkın beledi olup dağınık olduğunu, okuma yazma bilmediğini, gerçek sonuçları veremeyeceğini bahane ederek halk oylamasından vazgeçilmesini sağlamıştı.

Ankara Heyeti, Musul ve çevresinin demografik yapısının Türkiye’nin lehinde olduğunu ispat edici argümanlar da sunmuştu. İsmet Paşa, bölgede plebisiti yapılmasını istiyordu ve Musul’un çoğunluğunu Kürtlerin ve Türklerin oluşturduğunu iddia ediyordu. Türk istatistiklerine göre bölge nüfusu 503.000 idi ve dağılımı ise şu şekildeydi;

Sancaklar	Kürt	Türk	Arap	Yezidi	Gayr-i Müslim	Toplam
Süleymaniye	62,820	32,960	7,210	...	...	103,090
Kerkük	97,000	79,000	8,000	...	...	184,000
Musul	104,000	35,000	28,000	18,000	31,000	216,000
Toplam	263,820	146,960	43,210	18,000	31,000	503,090

Tablo 1: Kuzey Irak’ın Nüfus Dağılımı (Sonyel, 1986: 307)

İngiliz tarafı bu raporun doğruluğunu kabul etmiyor ve işi sürekli yokuşa sürüyordu. İsmet Paşa da farklı argümanlarla sürekli yeni deliller getiriyordu. Bunlardan biri, Kürtlerin Turan soyundan geldiğini Encyclopedia Britannica'ya dayandırarak ispatlamaya çalışmasıdır. İsmet Paşa, bu görüşmeden sonra Ankara'ya şöyle bir telgraf çekmiştir:

“Güney sınırlarımız görüşüldü. Fransızlar, Suriye sınırının halledilmiş olduğunu söylediler. Sesimi çıkarmadım. Musul konusunda büyük çarpışma oldu. Benim uzun konuşmama Curzon cevap verdi ve işi Milletler Cemiyeti'ne yollamayı önerdi ve plebisitten yan çizdi. Musul'un geri verilmesinde ısrar ettim.” Durum ciddidir (Şimşir II, 2009: 431)

Lozan görüşmelerine ikinci delege olarak katılan Dr. Rıza Nur, İsmet Paşa'nın Musul sorunuyla ilgili çok ısrarcı olmadığını, ver-kurtul düşüncesine sahip olduğunu, askerî müşavir Tevfik Bıyıkoglu'nun *“Süleymaniye dağlık bir işimize yaramaz”* şeklindeki düşüncelerinden etkilendiğini söylemektedir. Sonraki günlerde Ankara'nın sağlam duruşu İsmet Paşa'nın tekrar Lord Curzon'la görüşmesini sağlamış fakat Lord Curzon, Musul meselesinin sonra görüşülmesini başarmıştı.

Musul ve çevresinin Türkiye'ye geçememe durumunda Başvekil Rauf Bey tarafından İsmet Paşa'ya yazılan ve İngilizlerin ele geçirdiği gizli mektupta şöyle denilmektedir:

“İngilizlerin askerî gücü onların cesaretini kıracak ve teslimiyetçi bir tavır almalarına yol açacaktır. Bu felaketten sonra İngilizler mükafatlandırıcı bir siyasetle onları otonomi vaadiyle kendilerine bağlamak isteyeceklerdir. Böylece karşımızda bir Kürdistan dikilecek ve kızgın bir düşman cephesi oluşacaktır. Bu da bir Kürdistan meselesinin meydana çıkmasına sebep olacaktır. Yalvarırım bu konuyu ciddiyetle ele alınız.” (Kutlay, 1997: 162)

4 Şubat'ta Curzon konferansı terk etmişti. Bu durum karara bağlanmayan bir antlaşmanın savaş ihtimali getireceğinin düşünülmesine sebep olmuş ve İsmet Paşa 6 Şubat telgrafında savaş ihtimalinden korktuğunu şu şekilde ifade etmiştir; “... İngilizlerle hiçbir noktada çatışmaya sebep olmamak...” Görüldüğü gibi bir satranç oyunu oynanmakta ve işgal kuvvetleri Türk Heyeti’ni köşeye sıkıştırmaktadır.

İngilizleri diplomasi yoluyla Musul’dan çıkartmak mümkün olmamış bunun yanında o günkü koşullarda da Türkiye, İngiltere’ye savaş açamamıştı. Konuyla alakalı yıllar sonra İsmet Paşa şöyle diyecekti: “Konferansta çıkacak yeni arazi meseleleri üzerinde, fiilen işgal etmedikçe, yeni bir adım atma ihtimali görünmüyordu!” (Lozan Barış Konferansı, Belgeler, c.1-7)

Mustafa Armağan yukarıda değindiğimiz aynı makalede şu bilgiyi de ilave etmektedir. 1 Ağustos 1924’te Diyarbakır’da Musul’la ilgili olarak bir Türk-Kürt Kongresi düzenlenmiş ve bu kongrede Kürtlerden Musul’un geleceğiyle ilgili destek alabilmek kararlar alınmıştır. Bu kararlara göre;

- Kürtlerin çoğunlukta olduğu bölgelerde özel bir yönetim şekli kurulacak,
- Hükümet, Kürtlere bütçeden özel ödenek ayıracak,
- Hapisteki Kürtler için genel af çıkarılacak,
- Bölge halkından 5 yıllığına asker alınmayacak,
- Şerî mahkemeler yeniden kurulacak,
- Halktan toplanan silahlar geri dağıtılacak,
- Bölgede görev yapan bazı Türk subay ve memurlar görevlerinden alınacaktı.

Buna karşılık Kürtler de Musul sorununda Türkiye’yi destekleyeceklerine söz vereceklerdi. Nihayet Türk Hükümeti, Musul

meselesini halletmeye çalışırken, Şubat 1925'te İngilizlerin hiç beklemediği bir zamanda lehlerine olacak bir isyan baş göstermişti: “Şeyh Sait İsyanı’nı...”

Sonunda 5 Haziran 1926'da yapılan Ankara Antlaşması'yla Musul İngiltere mandası altındaki Irak'a bırakıldı. Bu antlaşmayla Türkiye-Irak sınırı çizildi. Türkiye, Musul petrollerinden 25 yıl süreyle %10 pay alacaktı. Daha sonra Türkiye 500.000 İngiliz Sterlini karşılığında bu hakkından vazgeçti.

Şeyh Sait İsyanı ve Kürtler

Hilafet, 3 Mart 1924'te Şeriye ve Evkaf Vekaleti'yle birlikte kaldırıldı ve Halife Abdülmecit Efendi yurt dışına sürgün edildi. Bu sürgün yeni kurulan bir devlet ve yönetim sistemi için; tüm halkın içselleştirebileceği bir karar olmamıştı. Bu politika karşısında yüksek sesli tartışmalar arttı ve isyanın ayak sesleri Anadolu'da duyulmaya başladı. İsyanın en ciddi gerekçelerinden birisi Kürtçenin okullarda yasaklanmasıydı. Bu kararı takiben medreselerinde kapatılması (Mart 1924) ve halktan 'eğitim vergisi'nin alınması bilhassa doğu insanı için bardağı taşıran bir karar oldu. Bu ayaklanmaların başında 1925'in Şubat ayında Nakşibendî Şeyhlerinden Şeyh Sait Ayaklanması gelmektedir.

Şeyh Sait, Doğu bölgelerinde yaptığı görüşmelerle güç oluşturup yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti yöneticilerine karşı 1925'in Şubat ayında ayaklandı. Ayaklanmalar üzerine 25 Şubat'ta TBMM de ayaklanmalara karşı sıkıyönetim kararı çıkarttı. Urfa, Van, Elaziz (Elazığ), Ergani, Genç, Hakkari, Malatya, Mar-din, Muş, Siirt, Siverek, Diyarbakır, Dersim, Bitlis ve Erzurum'un Hınıs ve Kiğı kazalarında sıkıyönetim uygulandı. Mecliste aynı oturumda Hıyanet-i Vataniye Kanunu görüşülüp kabul edildi.

Bu önlemler Başvekil Fethi Bey (Okyar) zamanında çıkartıldı. Başvekil, mecliste yapılan sert tartışmalarda ve alınacak tedbirlerde hafif kaldığı düşüncesiyle istifa etti. İstifasını sert tartışmalar esnasında kürsüye çıkarak şöyle açıkladı:

“Anlıyorum ki arkadaşlarım, isyana karşı hükümetimin almış bulunduğu tedbirleri yeter görmeyerek daha geniş, daha şedit tedbirler alınmasını istiyor. Ben, hadisenin lüzum gösterdiği tedbirlerin alınmış ve bu tedbirlerin isyanı bastırmak için kafidir kanaatinde bulunuyorum. Daha şedit tedbirlerle elimi kana sürmek istemiyorum ve sizlerin şahsen itimatlarınızı kaybetmiş olduğum kanaatiyle başvekaletten çekiliyorum.” (Şimşir II, 2009-248)

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, başvekaleti İsmet Bey (İnönü)’e verdi. İsmet Bey, 4 Mart 1925 günü meclise kökü sağlamlaştırma anlamına gelen Takrir-i Sükûn Kanunu önermesini vermiş ve kanun kabul edilmişti. Kanunun kabul edilmesinin hemen ardından oturuma ara verilmeksizin oturumu yöneten Kazım Karabekir Paşa’dan Başvekil İsmet Bey söz aldı: *“Yüce Meclis’ten iki İstiklal Mahkemesi’ne müsaade buyrulmasını istirham ederim. Durumun önemi nedeniyle bunu dikkate almanızı rica ederim”* dedi. Terakkiperver Cumhuriyet Partisi lideri Kazım Karabekir Paşa başta olmak üzere parti milletvekilleri itiraz etseler de biri Ankara’da diğeri isyan bölgesinde görev yapacak iki İstiklal Mahkemesi’nin kurulmasına karar verildi.

Türk hükümet kuvvetleri, 15 Nisan 1925’te Şeyh Sait Diyarbakır’ı ele geçirdiği halde isyanı bastırdı ve Şeyh Sait’i yakaladı. 18 Haziran gecesı oluşturulan İstiklal Mahkemesi’nin kararı sonucu da Şeyh Sait idam edildi.

Şeyh Sait İsyanı’nın asıl çıkış nedeni Kürt devletini kurmak istemesi mi yoksa isyanı dinî bir gerekçeyle yapıp, hilafetin kaldırılmasına bir tepkiden dolayı mıdır? Bu durum hep tartışma konusu olmuştur. Bu konuyla alakalı tarihçi Bernard Lewis şöyle diyecekti:

“Kürt ayaklanmasını, Allahsız Cumhuriyet’i devirmeyi ve halifeyi geri getirmeyi isteyen derviş ve şeyhler yönetmişti. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, tekkeleri kapatarak, birliklerini dağıtarak ve toplantılarını, ayinlerini ve özel kıyafetlerini yasaklayarak dervişlere karşı harekete geçti de.” (Lewis, 2004: 239)

İsyanla alakalı unutulmaması gereken husus da şudur ki; kurulacak bir Kürt devletinin başına Türk-Osmanoğlu şehzadelerinden birinin getirilmesi, dahası, Şafii mezhebine bağlı Kürtlerin başına Hanefiliğin koruyucusu olan bir hanedan üyesinin seçilecek olmasıdır. Bu kişi Sultan II. Abdülhamid’in en büyük oğlu olan Mehmet Selim Efendi idi. Osmanlı hanedanının saltanatın kaldırılmasından sonra sürgün edilmesiyle beraber Beyrut’a giden Mehmet Selim Bey, Şam’da 1937’de vefat etmişti. Bu vakıa bize Şeyh Sait’in isyan sebebinin Kürtçülük için olmadığı konusunda önemli ipuçları vermektedir. Bununla birlikte Musul’u kaybetmemize Şeyh Sait İsyanı’nın sebep olduğu yıllarca söylenen bir görüş olmuştur. Prof. Dr. Ömer Kürkçüoğlu ise bu konuda şu yorumu yapacaktı:

“Halifeliğin kaldırılmış olması, Kürtlerin ayaklanmasında önemli rol oynadığı gibi Kürt unsurunun çoğunlukta bulunduğu Musul üzerindeki Türk iddiasını da zayıflatmıştır. Milliyetçi düşünceye yabancı olan Musul Kürtlerinin, Türkiye’yi Irak’a tercih ettikleri söylenebiliyorsa, bunun başlıca nedeni, halifeye yani İslam’a olan bağlılıklarıydı. Musul sorununun çözüme kavuşturulmamış olduğu bir sırada halifeliğin kaldırılması; İngiltere’nin İslam etkeni dolayısıyla duyabileceği endişeyi gidermek için ya da öteki nedenlerle alınmış olsa da sonuçta Türkiye’nin Musul tezine manevi bir darbe indirmişti. İngiltere’nin Musul’daki bir görevlisi, halifeliğin kaldırıldığı yolundaki haberleri hayretle karşılayıp, buna inanmakta güçlük çektiklerini yazmaktadır. Bu İngiliz görevlisi o zamana kadar Kürdistan’ı patlamaya hazır bir volkan gibi kaynaştıran Türk propagandasının, Kürtlerin halifeye kesin bağlılığa dayandırıldığını, Türklerin kendi

bindikleri dalı kesmelerinin ise İngiltere için inanılmayacak kadar mükemmel bir şey olduğunu belirtmektedir. İngiliz görevlisi ‘tabi bu durumdan yararlanmayı ihmal etmedik’ diye eklemektedir. Türk Hükümeti’nin Kürt ayaklanmasına karşı aldığı sert önlemler de Musul’daki mahalli Kürt ileri gelenlerinin tepkisine yol açmaktaydı. Bu tepkilerin İngiltere bakımından yararlanmaya elverişli bir ortam hazırladığı görünüyordu.” (Kürkçüoğlu, 1978: 99)

İsmet Paşa da isyanla alakalı hatıralarında; “Şeyh Sait isyanında memlekette senelerden beri yuvalanmış olan propagandanın eserleri görülmüştür. Şeyh Sait isyanını doğrudan doğruya İngilizlerin hazırladığı veya meydana çıkardığı hakkında kesin deliller bulunmamıştır. Fakat bundan şüphe edilmiş ve gerekli tahkikat yapılmıştır. Çünkü İngilizlerin Musul hareketi esnasında ve daha sonra Nasturi ayaklanmalarında olduğu gibi hudutlarda ve dışarıda propagandayla Şeyh Sait isyanının patlamasında zahiren yardımcı oldukları intibai mevcuttu” diyecekti.

İsyan öncesi Şeyh Sait, kuvvet toplamak için Kürt şeyh ve kanaat önderlerinden de yardım istemiş fakat bu isyana destek vermeyenler de çıkmıştı. Bu karşı çıkışın başında Bediüzzaman Said Nursi gelmektedir. Tarihçe-i Hayat adlı kitabında Nursi şöyle diyerek mektuba cevap vermiş ve isyana katılmamıştır:

“Van’da, mezkûr mağarada (Erek Mağarası) yaşamakta iken, Şark’ta ihtilal ve isyan hareketleri oluyor. ‘Sizin nüfuzunuz kuvvetlidir’ diyerek yardım isteyen bir zatın mektubuna; Türk milleti asırlardan beri İslamiyet’e hizmet etmiş ve çok veliler yetiştirmiştir. Bunların torunlarına kılıç çekilmez. Siz de çekmeyiniz. Teşebbüsünüzden vazgeçiniz. Millet, irşat ve tenvir edilmelidir.” (Nursi, 2010: 144)

Bir sonraki bölümde genişçe ele alacağımız Nursi’nin bu yaklaşımı, Bediüzzaman’ın devrin olaylarını iyi okumasından kaynaklanmaktaydı. Ankara’ya milli mücadeleye verdiği destekten dolayı davet edilmiş, mecliste konuşmalar yapmıştı. Fakat Anka-

ra'da kaldığı günlerde vekillerden aldığı izlenimler sonucu gelişmelerden memnun kalmayacaktı. “Siyasetten Allah’a sığınırım” diyerek oradan ayrılacaktı. Nursi’nin ayrılmadan önce Meclis-i Mebusan’da yaptığı konuşma ayrılış sebebini özetler mahiyettedir:

“Ey mücahidin-i İslam! Ey ehl-i hall ü akid! Bu fakirin bir meselede on sözünü, birkaç nasihatını dinlemenizi rica ediyorum.

Evvela: Şu muzafferiyetteki harikulade nimet-i İlahi’ye bir şükran ister ki devam etsin, ziyade olsun. Yoksa nimet şükürü görmezse gider. Mademki Kur’an’ı, Allah’ın tevfiikiyle düşmanın hücumundan kurtardınız; Kur’an’ın en sarih ve en katî emri olan salat gibi feraizi imtisal etmeniz lazımdır. Ta onun feyzi böyle harika suretinde üstünüzde tevali ve devam etsin.

Saniyen: Âlem-i İslam’ı mesrur ettiniz, muhabbet ve teveccühünü kazandınız. Lakin o teveccüh ve muhabbetin idamesi, şeair-i İslamiye’yi iltizam ile olur. Zira Müslümanlar İslamiyet hesabına sizi severler.

... Rabian: Bu millet-i İslam’ın cemaatleri -çendan bir cemaat namazsız kalsa, fasık da olsa yine- başlarındakini mütedeyyin görmek ister. Hatta umum Kürdistan’da umum memurlara dair en evvel sordukları sual bu imiş: “Acaba namaz kılıyor mu?” derler. Namaz kılsa mutlak emniyet ederler; kılmazsa, ne kadar muktedir olsa nazarlarında müttehemdir. Bir zaman, Beyt-üş Şebab aşairinde isyan vardı. Ben gittim, sordum: “Sebep nedir?” Dediler ki: “Kaymakamımız namaz kılmıyordu, rakı içiyordu. Öyle dinsizlere nasıl itaat edeceğiz?” Bu sözü söyleyenler de namazsız, hem de eşkiya idiler.

... Öyle ise zarurî vazifeniz, şeairi ihya ve muhafaza etmektir. Yoksa şuursuz olarak şuurlu düşmana yardımdır. Şeairde tehavün, zaaf-ı milliyeti gösterir. Zaaf ise düşmanı tevkif etmez, teşci eder...” (Nursi, 2010: 89)

Nursi bu düşüncede de olsa hiçbir zaman Türklere karşı cephe almamış, silah çekmemiş bilakis Türklerin liderliğindeki yönetimi desteklemiştir.

İsyanın bastırılmasından sonra hükümet ülke genelinde sert tedbirler aldı. Altan Tan, Kürt Sorunu adlı kitabında isyan sonrası yaptırımları şöyle ifade etmektedir:

- Mustafa Kemal Paşa, isyanla ilişkisi olduğu gerekçesiyle 3 Mart 1925'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kapattı.
- Kürtçe ve Kürt kimliklere referans veren tüm sözcükler ve imgeler yasaklandı.
- Kürtlerin aslının Türk olduğuna ikna etmeye yönelik propagandalar yapıldı.
- 31 Mayıs 1926'da çıkartılan 'İskan Kanunu' ile isyana bulaşmamış Kürt aşiretleri dahi mecburi iskana tabi tutuldu.
- Fırat'ın doğusu 'Yasak Bölge' ilan edildi ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları dışındaki insanların seyahatleri 1964'e kadar izne tabi tutuldu.

İsyandan sonra yapılan çalışmaların başında Eylül 1925'te çıkartılan Şark Islahat Planı gelmektedir. 27 maddeden oluşan bu plan dahilinde sıkıyönetim devam edecek, sıkıyönetim ve nizami mahkemelerinde yerli hakim bulunmayacaktır. İskan politikası uygulanacak, yurt dışından ve ülke içinden Kürtlerden ve Türklerden gerekli görülenler yer değiştireceklerdir. Bu bağlamda Kürtler üzerine önemli çalışmaları olan Mustafa Akyol, isyan sonrası reformlarla alakalı şu değerlendirmeyi yapmıştır:



Fotoğrafın üstündeki Osmanlıca yazı:
“Birinci Ordu Müfettişi Ali Said Paşa Hazretlerine”

“... Bundan sonra ise Kürt isyanları birbirini izledi ve artık dinîlikten tamamen ayrılmış, etnik bir Kürtçülük yeşermeye başladı. İsyen bölgesinde görev yapan Birinci Umumi Müfettiş Dr. İbrahim Tali (Öngören) Bey şöyle diyordu: ‘Bu hadiseyi takip eden günlerde Kürt’ün ruhuna tarikat telkinatı yerine Kürtlük mefkûresi aşılınmaya başlanmıştır...’” (Akyol, 2007: 106)

İsyandan sonra alınan sert tedbirler ve hazırlanan reformlar, doğu için derde deva olamamış, aksine sürekli yerel isyanları artırmış, ‘Kürtçülük’ anlayışı da yaygınlaşmıştı. Bu durum yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin en sancılı meselelerinden birini oluşturmuştu. Bu isyanlarının en önemlisi ve günümüze kadar etkisini gördüğümüz mezhepsel içerik taşıyan Dersim (Tunceli) İsyanı ve isyanın kanlı bastırılışıdır.

Dersim İsyanı ve Kürtler

Dersim’in etnik yapısı ve Dersim bölgesi üzerinde ciddi araştırmaları olan Taraf Gazetesi yazarı Ayşe Hür’ün Chronicle Dergisi’nde 2008’de çıkan “Dersim Dört Dağ İçinde, Gülü Var Bar dağ İçinde” adlı makalesi konuyla ilgili önemli ayrıntılar içermektedir. Dersim üzerine yazılmış makaleler içinde önemli bir yere koyduğum bu makalenin konumuzla alakalı kısımlarını alarak, meseleyi daha iyi kavramamız adına yararlı olacağını düşündüm.

“... Genel olarak, Dersim adının Farsçada ‘kapı’ anlamına gelen ‘der’ ile ‘gümüş’ anlamına gelen ‘sim’ kelimelerinden geldiği kabul edilir. Eski Ermeni kaynaklarında bölgede bolca gümüş olduğundan söz edilir ama bugün buna dair tek kanıt, Gümüşhane ili gibi görünüyor. 7. yüzyılda yaşamış büyük Ermeni tarihçisi Horenli Musa ise bölgenin ismini, ‘Sim’ asıllı bir Ermeni soylusuna bağlar. Buna benzer bir etimolojik açıklamayı, modern Ermeni etnograf Kevork Halaçyan’da da görürüz. Halaçyan’a göre 1600 yıllarında Anadolu’yu altüst eden Celali İsyanlarının neden olduğu huzursuzluktan dolayı

dinî liderleri Simon'un öncülüğünde Batı'ya doğru göç etmeye başlayan Ermenilerin bir bölümü, Dersim bölgesinde kendilerine güvenli bir yuva bulmuş, topluca Aleviliğe geçmiş ama eski inanç ve geleneklerini (Surp Sarkis, Gağant, Zadik, Vartavar gibi) kendi içlerinde yaşatmaya devam etmişlerdir. Halaçyan'a göre Dersim adı sözünü ettiğimiz bu Simon'dan gelir.

1930'ların ünlü Güneş-Dil Kuramı'nın babalarından biri olan ve küçük bir yetimken Maraş Elbistan'da Alevi Kürt bir aile tarafından evlat edinilen Hasan Reşit Tankut, 1925'teki Şeyh Said İsyanı sonrasında, bizzat Mustafa Kemal tarafından Şark İlleri Asayiş Müşaviri ve Türk Ocakları Koordinatörü sıfatıyla Dersim bölgesine gönderilmiş, burada yaptığı 'etnopolitika' çalışmalarını, Mustafa Kemal'e ve Cumhuriyet Halk Fırkası'na gizli raporlar halinde sunmuştur. Tankut, bu raporlarda 'Anadolu'nun tarihini anlamak için Ermeni, Kürt ve Alevi meselelerini bir arada ele almak gerekir' der. Tankut haklıdır. Gerçekten de Anadolu'nun tarihini de bugününü de anlamak için bu üç halkın tarihini de iyi bilmek gerekir.

Tankut'un Alevi Zazalara ilişkin tespitleri şöyledir: "Bunlarda mezhep ve ibadet dili Türkçedir. Ayinlere iştirak edenler Türkçe konuşmak mecburiyetindedir. Bu mecburiyettir ki Alevi Zazalık asırlardan beri ihmal edildiği halde Türklükten pek de uzaklaşmamıştır. Dersim Alevileri arasında cevap istememek şartıyla Türkçe meram anlatmak mümkündür. Şayan-ı nazar ve esef olan nokta şudur ki 20-30 yaşından yukarı yaşlı her fertle Türk dili ile müteakabilen anlaşmak ve dertleşmek mümkün olduğu halde... 10 yaşından küçük çocuklarda ise Türk diline rastlamak imkanı kalmamaktadır. Bu netice Dersim Alevi Türklerinin de benliklerini kaybetmeye başladıklarına ve ihmal edilirse günün birinde Türk dili ile konuşana tesadüf edilemeyeceğine delildir."

Alevi Zazaları, dönemin egemen ideolojik yaklaşımına uygun olarak kademeli olarak Zazalaşmış Türk kökenliler olarak sunan

Tankut, hemen ardından gelen paragrafta onları Türklükten ayıranın dilin ötesinde bir şey olduğunu itiraf eder: “Aleviliğin en kötü ve açıklama ihtiyacı duyulan cephesi Türklükle aralarındaki derin uçurumdur. Bu uçurum Kızılbaşlık itikadıdır. Kızılbaş, Sünni Müslüman’ı sevmez, kin besler, onun ezelden düşmanıdır. Sünnileri Rumî diye anar. Kızılbaş ilahi kuvvetin hamili bulunduğu ve imamların Sünnilerin elinde işkenceyle öldüğüne inanır. Bunun için Sünnilere düşmandır. Bu o kadar ileri gitmiştir ki Kızılbaş, Türk ile Sünni, Kürt ile Kızılbaş kelimesini aynı telakki eder.”

Türkmen aşiretlerin heterodoks fikirlere karşı güçlü bir eğilimi olduğu, Kürt aşiretlerinin ise en azından Osmanlı İmparatorluğu’na dahil oldukları 1515 yılına kadar, sadık Sünniler olduğu fikri genellikle kabul edilir. Kürtlerin mutaassıp Sünniler oldukları fikrini önde gelen Kürt aileleri ile Yavuz Sultan Selim ve haleflerinin arasındaki ittifakı bozan İdrisi Bitlisi ortaya atmışa benzer. İdrisi ve oğulları Ebü'l-Fazl, Sa'dettin, Hüseyin ve Müneccimbaşı gibi onun izinden giden diğer Osmanlı tarihçilerinin yanı sıra egemen Kürt ailelerinin tarihçisi Bitlis Hükümdarı Şeref Han Bitlisi de Kürtlerin Safevilere karşı Osmanlıları tercih etmesinin nedenini onların dinsel inançlarına bağlar. Bölgenin Osmanlı Devleti’nin egemenliğine girdiği 17. yüzyıldan itibaren Kızılbaşlar ile Safeviler arasındaki ilişkilerin nitelik değiştirdiği, Kızılbaş Türkmenler kendilerine Bektâşi tekkelerinde yer bulurken, Kızılbaş Kürtlerin içine kapandığı anlaşılr. 19. yüzyıla gelindiğinde bu gruplar bölgede yoğun bir misyonerlik faaliyeti gösteren Amerikan Protestanlarının misyonerlik örgütü The American Board of Commissioners for Foreign Missions’ın (ABCFM) etki alanına gireceklerdir. Osmanlı’nın kapısını çalmaya cesaret bile edemediği bölgede, Protestanlar geleneklerle çatışmadan Alevileri modernleştirmeye çalışırlar. Kızılbaş Kürtlerin ‘cem’ ayinlerine girmeyi başaran ilk yabancıların bu Protestanlar olduğu sanılır. 1814 yılında New York’ta yayınladığı *Ten Years on the Euphrates* (Fırat’ta 10 Yıl) adlı eserinde C. H. Wheeler adlı misyoner şöyle der: “(Kızıl-

baş) Kürtlerin hiç değilse büyük çoğunluğu sadece sözde Müslüman. Aralarında dinsel törenler ve ayinler düzenlerler. Şimdiye kadar pek az bilinmekle birlikte bu törenler Müslümanlık, Hristiyanlık ve putperestliğin bir karışımı gibi görünmektedir. Kürtlerin çoğunluğu Müslümanlık dinine bağlıdır. Diğer kol Kızılbaşların kendilerine has inançları vardır. Genellikle Türklerden korktuklarından gerçek inançlarını gizlemeye çalışırlar. Aralarındaki garip öğretilerden biri de içlerinden birinde 'Kutsal Ruh'un bulunduğu. Bu kişi 'Dede' olarak adlandırılır. Kendisine büyük saygı gösterilir. Hepsini değilse bile Kızılbaşların bazıları panteisttir (Tanrı'yı evrenle özdeşleştiren felsefi akım). Çarmıha gerilen İsa'yı da dualarında anarlar. İsa ya da Muhammed gibi diğer insanları, hayvanları, ağaçları, kayaları da kutsal sayarlar. Tüm varlıklar onlar için Tanrı'dır."

Benzer bir değerlendirmeyi, neredeyse 120 yıl sonra bir Türk yetkiliden duyarız. 1930'ların başında Jandarma Umum Kumandanlığı tarafından Dersim üzerine hazırlanan bir çalışmada şöyle denmektedir: "Alevi her yerde Hristiyan dostudur. Ocak başlarında muhabbet eden insanların arasındaki Hristiyan hiç de yabancı sayılmaz. Belki bir çeşit itizal (akılcılık) yolu olan Gregoryenlik başka Hristiyan mezheplerine göre Aleviliği daha ziyade okşayabildiği için üstün tutulmaktadır. Şurası gerçektir ki Ermeni Alevi'nin en yakın dostudur." Hasan Reşit Tankut'a göre, yaşlı bir Dersimli kendisine şöyle demiştir: "Alevilerle Ermeniler arasındaki fark soğan zarı kadardır. Ermeniler, Tanrı'yı baba, oğul ve ruh olarak anar, biz bu üçlemeyi Allah-Muhammed-Ali biçiminde söyleriz. Onların 12 havarisi vardır, bizim 12 imamımız. İbadet ve oruçların vakit ve şekliyle bayramlar, her iki millette de aşağı yukarı aynıdır. Onlar tek kadınla evlenir ve boşanmazlar, biz de öyle. Onlar sakal bıyık kestirmez, kıl düşürmezler, biz de öyle. Onlar gusül etmezler, biz de öyle. Onlar göğüslerinde haç çıkarmak yoluyla şahadet getirirler, biz açık avucumuzu bağrımıza basmak suretiyle. Biz, sonradan Hazreti Ali efendimize uyduğumuz için adımız Alevi oldu, yoksa aramızda bir fark yoktur."

1937-38 Ayaklanması

“O bölgeye ayıracak zaten fazla para yoktu. Yani ülkenin olanakları bu kadardı ancak, özellikle de fazla yatırımdan kaçınılırdı. ‘Bunları uyandırmamalıyız, yol yaparak, okul yaparak milliyet hissi uyandırılmamalı’ yaklaşımı egemendi.” Bu sözler 1932-1948 arasında emniyet teşkilatında görevler alan, 1965-1978 arasında ise aralıklarla dışişleri bakanlığı yapan İhsan Sabri Çağlayangil’e aitti. Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey, Şubat 1926’da hükümete sunduğu raporda, “*Dersim, Cumhuriyet hükümeti için bir çıbanbaşıdır. Bu çıban üzerinde kesin bir ameliye yapmak ve elim ihtimalleri önlemek, memleket selameti için mutlaka lazımdır*”, demişti. Dersim’i ‘çıbanbaşı’ yapan, bölgenin Osmanlı’dan beri alışık olduğu gibi ‘özerk’ yaşamak istemesi, devlete vergi ve asker vermeye yanaşmamasıydı.

Aralık 1935’te Dersim adını Tunceli’ye çeviren ve bir dizi baskıcı önlemi içeren 2884 Sayılı Tunceli Kanunu çıkarıldı. Kanunların ‘genelliği’ ve ‘eşitliği’ ilkeleri açıkça ihlal edilerek çıkarılan bu özel kanunla Elazığ, Tunceli, Erzincan, Bingöl, Sivas, Malatya, Erzurum ve Gümüşhane illerini kapsayan Elazığ merkezli Dördüncü Genel Valilik kurulmuş, başına da Dersim Valisi ve Kumandanı sıfatıyla, 1921’de Koçgiri Ayaklanması’nı şiddetle bastıran Sakallı Nurettin Paşa’nın damadı Abdullah Alpdoğan Paşa atanmıştı.

Dersim’in ilçelerinin adları da değiştirildi. Pulur ‘Ovacık,’ Qısle ‘Nazımiye,’ Mazgert ‘Mazgirt,’ Pulımuriye ‘Pülümür,’ Pertage ‘Pertek’ ve Xozat ‘Hozat’ oldu. Ermenice, Zazaca ve Kırmanci köy adları da değiştirildi. Bu ad değiştirme işleminden mezarlıklar bile nasibini aldı. Geçmişe ait tüm izleri silinen Tunceli yasak bölge ilan edilip, giriş çıkışlar izne tabi tutulunca gerginlikler arttı. Dersimliler Ankara’dan, jandarma ve ordu mensuplarının

bölgeden çekilmesini, askerî amaçlı olduğunu düşündükleri köprü, demiryolu vb. yapımlarının durdurulmasını, silahlarını koruma hakkı verilmesini ve vergilerin hafifletilmesini istediler. Bu isteklerine cevap alamayınca Abbasan Aşireti reisi Seyit Rıza'nın öncülüğünde ayaklandılar. Haydaran, Demanan, Yusufan aşiretlerinin desteklediği ayaklanmayı 1921 Koçgiri İsyanı'nın önderlerinden Alişer ile baytar Nuri Dersimi örgütlüyordu. 1935'te bir 'Doğu Raporu' hazırlamış olan İsmet Paşa daha yumuşak tedbirler öngördüğü için görevden alınmış yerine Celal Bayar getirilmiş, 1937 ve 1938 bütçelerine toplam 979.007 lira gibi çok büyük tahsisat konulmuştu. Diyarbakır'dan kalkan üç uçak filosu bölgeye bombalar yağdırdı. Bu uçaklardan birini Mustafa Kemal'in manevi kızı ve Türkiye'nin 'ilk kadın pilotu' Sabiha (Gökçen) kullanmıştı. Önce Alişer ve karısı öldürüldü. Seyit Rıza ve iki adamı, 5 veya 10 Eylül'de Erzincan Köprüsü'nü geçerken yakalandı ya da teslim oldu. Nuri Dersimi ise yurt dışına kaçmayı başardı.

Mahkemenin verdiği 11 idam cezasının dördü yaşlılık gerekçesiyle 30 yıla çevrildi, Seyit Rıza ve altı yandaşının idam hükmü, 15 Kasım 1937'de Elazığ'da (bir iddiaya göre Buğday Meydanı'nda) infaz edildi. Seyit Rıza'nın ölü bedeni ibret olsun diye Elazığ'da dolaştırıldıktan sonra 'mezarları türbe olmasın diye' bilinmeyen bir yere gömüldü ya da yakıldı.

İhsan Sabri Çağlayangil anılarında, Elazığ'da bekleyen 'beyaz donlu 6 bin Doğulu,' 16 Kasım'da Pertek-Hozat arasındaki Soyungeç Köprüsü'nü açmaya gelen Mustafa Kemal'den, Seyit Rıza'nın hayatını bağışlanmasını istemesin diye, her türlü hukuk ilkesini çiğneyerek, bir pazar gecesi, araba farlarının ışığı altında davayı alelacele nasıl sonuçlandırıldığını güzelce anlatır. Usule itiraz eden savcı izinli sayılarak göreve yardımcı getirilmiş, okuma yazma ve Türkçe bilmeyen sanıklara ne iddia-

name, ne avukat verilmişti. 75 yaşlarında olan Seyit Rıza, yaş haddinden idamdan kurtulmasın diye Seyit Rıza'nın oğlundan bile küçük birinin şahitliğiyle yaş tespiti yapılmış, bölge komutanı Alpdoğan Paşa, kararın yazılacağı boş kağıdı önceden imzalamıştı.

Çağlayanlı idam anını şöyle anlatır: *“Seyit Rıza sehpaları görünce durumu anladı. ‘Asacaksınız’ dedi ve bana döndü, ‘Sen Ankara’dan beni asmak için mi geldin’ dedi. Bakıştık. İlk kez idam edilecek bir insanla yüz yüze geliyordum. Bana güldü. Savcı namaz kılıp kılmayacağını sordu. İstemedi. Son sözünü sorduk, ‘Kırk liram ve saatim var, oğluma verirsiniz’ dedi. Oğlunun asılacağını bilmiyordu. (...) Hava soğuktu ve etrafta kimseler yoktu. Ama Seyit Rıza meydan insan doluymuş gibi sessizliğe ve boşluğa hitap etti; ‘Evladı Kerbelayıh. Bihatayıh. Ayıptır. Zulümdür. Cinayettir’ dedi. Benim tüylerim diken diken oldu. Bu yaşlı adam rap rap yürüdü, çingeneyi itti. İpi boynuna geçirdi. Sandalyeye ayağı ile tekme vurdu, infazını gerçekleştirdi.”*

Ancak olaylar, idamlardan sonra da devam etti. Ağustos 1938’de 14. Süvari Tümeni, savaştığı yörede 381 kişilik bir grubu, Batı’ya göndermek için Elazığ’a götürdü. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya tarafından seçilen 3470 kişiden oluşan 347 aile Tekirdağ, Edirne, Kırklareli, Balıkesir, Manisa ve İzmir gibi Batı illerine serpiştirilerek yerleştirildiler. Mustafa Kemal, 1 Aralık 1938’de meclisin açılışında Celal Bayar’ın okuduğu mektubunda Dersim’de haydutluk ve eşkıyalık olaylarının bitirilerek ulusal egemenliğin sağlanmasından duyduğu kıvancı dile getirmiş, İsmet İnönü *“Dersim müşkilesinden kurtulduk”* demişti. Halbuki dağlara sığınanların mücadelesi 1946 affına dek sürmüş, bölgenin yasak bölge olmasına ise ancak 1948’de son verilmişti.



İstanbulda çıkan *Köroğlu* gazetesi 13 Eylül 1938 gün, 1083 sayılı nüshasında zehirli gaz bombalarıyla Dersimde katliam yapılmakta olduğuna dair yukarıki karikatürü yayınlamış ve şu tehditleri savırmıştı:

Aç gözünü!...

Çelik türk ordusu şimşek gibi çakıp bütün dünyanın gözlerini nasıl açtı ise, onbeş yıldır yurdumuzda parlayan medeniyet güneşini görüp uyanmıyanların gözünü de öyle açar.

Aç gözünü, açarız gözünü!...

Dersim Bölgesi ile İlgili Sunulan Raporlar

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra sıkıntılı bir bölge olan Dersim’le ilgili birçok rapor hazırlanıp Ankara’ya sunulmuştu. Dersim Harekatı’nın nedenlerini görebilmek için bu raporları incelemek gerekmektedir. Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey Şubat 1926’da İçişleri Bakanlığı’na sunduğu raporda şöyle demektedir:

“... Dersim, Osmanlı yönetiminden miras kalmış bir sorundur. Hükümet senelerden beri uğraşmaktadır. Cumhuriyet Hükümeti için Dersim bir çibandır. Halk silahlıdır. Silahlarını teslim etmemiş, gizlemiştir. Son derece zeki, kurnaz ve hilekar olan bu halk, hükümetin zayıf olmasına göre saldırgan ya da uysal olmaktadır. Dersim yöresine okul açmak, yol yapmak, fabrika açmak, işyeri kurmak, insanları iş güç sahibi yapmak kısacası insanları reform yapmaya çalışmak imkansızdır... Dersim’de bir ayaklanma çıkacağını kuvvetle kani buluyorum.” (Yeşiltuna, 2007: 513)

Bununla birlikte Diyarbakır Valisi Cemal Bey de sunduğu raporda: *“... Dersim gezimde Türkçe bilmeyene rastlamadım. Sünniler Alevilere Kürt, Aleviler de Sünnilere Türk derler. Kürtlere komşu Dersim Alevilerinden Türk’ten başka bir millet oldukları kanaati olmakla beraber memurlar da hataya düşmüşlerdir”*... Vali Cemal Bey başka bir yerde ise şöyle diyecekti:

“... Dört yüzyıldan beri Dersim’e hükümet nüfuzu girmemiş, bilimsel anlamda hükümet otoritesi kurulmamıştır. Her Dersimli hayatını, malını koruma kaygısıyla silahlı bulunmak zorunda kalmıştır...”

Mezhep ayrılığı, Dersimli’yi yerme ve ayıplama aracı olmamalı. Mezhep sürtüşmelerini gidermeye çalışılmalıdır. Caferi mezhebine bağlı Alevi Türkler arasında tarihî dinler ve mezheplerin kalıntısı pek çok boş inanç kök salmıştır. Fakat bu inançlar yirminci yüzyılda varlıklarını sürdürme gücünü yitirmişlerdir. Eğitimle ve idealist öğretmenle bu inançların yerine millet sevgisi konulabilir ve bu çok kolaydır.

Dersimlilere geçimlerini sağlayacak iş bulmak lazımdır. Dersimli, bölgede yapılacak yollarda çalıştırılmalı, Elaziz ve Malatya'da terk edilmiş topraklara iskan edilmeli... Kaffesi halis Türk olan Dersimlileri Cumhuriyet hükümetine sadık hale getirmek için beş aylık bir çalışma kafidir.” (Yeşiltuna, 2007: 515)

Yukarıda belirttiğimiz iki rapor da aynı yıl hazırlanmıştır. Görüldüğü üzere Hamdi Bey sert bir bakışla askerî hareket düşünürkken, Vali Cemal Bey ise uyumsuzluğun eğitimle çözülebileceğini düşünmektedir.

İbrahim Tali Bey ise hükümete 1928, 1930 ve 1931 yıllarında hazırlanmış üç rapor gönderir. 1928'deki raporunda, Dersim'de hükümet otoritesinin zayıf olduğunu ve bunun ıslah edilmesi gerektiğini, halkın, dedeler ve şeyhlerle toprak vererek ilişkilerinin gevşetebileceğini rapor etmiş. 1930'da hazırladığı raporda Dersim'in dışla ilişkisini keserek saldırı ve ticaretine engel olmak ve asileri hemen batıya göçe zorlamak gerektiğini belirtmiştir. 1931'de de çözüm kararları daha da sertleşecek ve iki sene içinde hareket yapıp, silahların toplanılması ve asilerin sürülmesi gerektiği inancına varacaktır.

Bu durum yeni kurulan bir devletin her geçen sene bölgede kontrolü ele almakta zorlandığını, bundan dolayı da bölgeye çözüm getirebilmek için devletin silahlı mücadeleye geçmesi gerektiği kanısına varmıştır.

Mustafa Armağan, Dersim Harekatında elli bin kişinin öldüğünü belirtmiş (Zaman, 22 Kasım 09) ve hareketin aslında katliam olduğunu ve o dönemde bu durumu ilan edecek çok az kişinin bulunduğunu yazacaktır. Bu durumu dile getiren dönemin önemli yazar ve düşünürlerinden birisi de Necip Fazıl Kısakürek olmuştur. Son Devrin Din Mazlumları kitabında yazar “*Bir kıvılcım halinde gösterdiğimiz Dersim yangınının kömürleştirilmiş elli bin cesedinde din mazlumluğunun en çarpıcı levhasını seyredebilirsiniz*” (Zaman, 28 Kasım 09) diyecekti.

Mustafa Muğlalı Olayı

Şeyh Sait, Ağrı ve Dersim isyanlarından sonra sürgünler, baskılar ve idamların sürmesiyle Kürt halkı kendi kabuğuna çekilmişti. Halk, sindirilmiş ve Kürtlerde DP dönemine kadar da kayda değer bir hareketlilik olmamıştı.

Bu dönemin en önemli olayı 1943'te Van'ın Özalp ilçesinde meydana gelen ve 'Mustafa Muğlalı Olayı' olarak tarihe geçen 33 Kürt köylü vatandaşın öldürülmesi olayıdır. Tartışmaları daha iyi anlamak için Mustafa Muğlalı Olayı'nın seyrine bakmak gerekir.

Özalp, İran sınırına yakın bir ilçedir. Bu durum her iki devletin topraklarında hayvanların otlatılmasına sebep olmaktadır. Bir gün İran'dan bir grup silahlı insan 500'e yakın sığırı ülkeden İran'a kaçıırır. Halk kaymakama, jandarmaya durumu haber verir. Fakat jandarma bu durumla ilgilenmez. Bunun üzerine köy halkı silahlanıp sığırlarının peşine düşer. Girilen çatışmada hayvanlarının bir kısmını kurtarsa da birçok hayvan telef olur. Bunun üzerine halk kaymakam ve jandarma komutanını Ankara'ya telgraf çekerek şikayet eder. Durumdan haberdar olan Cumhurbaşkanı İnönü, 3. Ordu Komutanı Mustafa Muğlalı'ya meseleyi halletmesi için görevlendirir. Sorunun halk ile kaymakamlık ve jandarma arasında sorun olarak yansıtılmasından dolayı Muğlalı köyünün sınırındaki tüm erkekleri toplattırır. Toplam 33 erkeği elleri bağlı vaziyette Takorengiz köyünde bir vadiye indirirler ve burada infaz edilirler.

Katliamı iki yedek subay yerine getirmesine rağmen asıl sorumlu Org. Muğlalı'dır. Fakat katliama rağmen tek parti döneminde Muğlalı yargılanmamıştır. Mart 1950 yılında Demokrat Parti katliamı meclise taşınmış ve kurulan mahkeme süresinde emri kendisinin verdiğini 7 sene sonra itiraf etmiştir. Mahkeme

idam cezası vermiş fakat hafifletici sebeplerden dolayı 20 seneye çarptırılmıştır. Zamanın Askerî Yargıtayı hükmü bozmuş fakat tekrar yargılanmadan önce 1951'de hapiste ölmüştür. Mustafa Muğlalı olayı, 1956 yılında 27 kişilik bir komisyon tarafından meclise getirildi ve gerçekleşen öldürülmelerin sebebinin tekrar araştırılması kararlaştırıldı. 1958'de ise komisyon çalışmalarını bitirerek raporu meclise sundu.

Mustafa Armağan, yazdığı makalede bu konuya şöyle çarpıcı bir yaklaşımda bulunacaktı:

“İşin ilginç yanı, olayın geçtiği tarihte Van savcısı olan Kemal Yörükoğlu'nun 1950'den sonra Demokrat Parti milletvekili sıfatıyla mecliste anlattıklarıdır. Resmî tutanaklara da geçmiş bulunan bu sözler, bir paşanın bireysel bir ölüm emrinden ziyade planlı bir katliam ile karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir.

Aslında 38 kişi olarak toplananların 5'ini tutuklayarak hayatlarını kurtardığını anlatan Van Savcısı, İran'dan açılan ateşe karşılık verirken köylülerin öldüğünü beyan eden tutanağın önceden imzalandığını, yani bunun planlı bir operasyon olduğunu söylüyor. Ancak nedense 33 köylünün vurulduğu bu sözde çatışmada tek bir askerin dahi burnunun kanamadığına dikkat çeken Yörükoğlu, operasyondan sonra Muğlalı'nın tabur komutanını telefonla arayarak tebrik ettiğini de sözlerine ekliyor.

Burada olayın planlı ve emrin «yüksek yerden» geldiğini gösteren kanıt, 1945'te Van'a gelen İnönü'nün, 33 kişinin katili (biri yaralanıp 2 yıl sonra ölmüştü) Org. Muğlalı'yı koluna takarak Van'a gelmesidir. Bunun anlamı, <<Evet onları biz öldürdük, gerekirse yine öldürürüz>>den başkası olabilir mi? Katili cezaevine göndereceği yerde milli bir kahraman gibi koluna takarak henüz acıları taze olan insanların karşısına çıkması, suçun kaynağının daha yukarılara da-

yandığının en açık kanıtı değil midir? Olay 1950’li yıllarda mecliste gündeme getirildiğinde o oturuma nedense İsmet Paşamız teşrif etmemiştir ve Çankırı Milletvekili Kenan Çağman, kürsüden Mustafa Muğlalı’yla bir tarihte görüştüğünü, kendisine «yukarıdan» teşvik gördüğünü belirttiğini söylemiş ve bu zatın da İsmet İnönü olduğunu açıkça ifade etmişti.” (Zaman, 13 Mart 11)

Elbette bu olayı farklı yorumlayan yazarlar da olmuştur. Bunların başında Kürtler üzerine yaptığı çalışmalarıyla tanınan Bilal Şimşir’dir. Şimşir, Mustafa Muğlalı olayına farklı bir yorum getirmiştir. Şimşir’e göre ise Muğlalı olayı şöyledir:

“... Menemen Ayaklanması gibi bir isyandı. Kürtlerin, Kemalistlerden intikam almasıydı. Çünkü iktidara Demokrat Parti geçmişti. Dini referans alan bir partiydi ve yapılan sindirmelerin ve idamların intikamını oy uğruna, Kürtlerin oyunu alabilmek için idamların hesabını sorması gerekiyordu. Bundan dolayı suçlu bulunmuş ve hapse gönderilmişti.” (Şimşir II, 2009: 488)

Bu konuyla alakalı Altemur Kılıç da şöyle diyecekti: “DP iktidarının, Kürt isyanlarının bastırılmasında önemli bir rol oynadığı için Kürtçülerin hışmını çekmiş olan General Mustafa Muğlalı’yı yargılatması Kürtçüleri teşvik etmiştir. Kürtçülük hareketine ivme kazandırmıştır.”

1980 sonlarında alınan bir kararla, ölümünden 37 yıl sonra Mustafa Muğlalı’nın Edirnekapı Şehitliği’ndeki naaşı, 1988 yılında devlet töreniyle Ankara’daki devlet kabristanına nakledilmişti. Böylece ölümünden 37 yıl sonra Muğlalı Paşa’nın ilk iade-i itibarında ilk süreç tamamlanmış oldu. Bundan sonra 1997 yılında itibarı resmî olarak iade edildi. Muğlalı’nın büstü, 1998 yılında Harp Akademilerinde Atatürk ve Fevzi Çakmak Paşa’nın yanlarına dikildi. Ayrıca 2004 yılında Kara Kuvvetleri Komutanlığı, al-

dığı bir kararla “33 Kurşun” olayının yaşandığı Özalp’te bulunan Kara Kuvvetlerine bağlı sınır taburundaki kışlaya Mustafa Muğlalı Kışlası adını vermişti. Bu durum kamuoyunca içselleştirilemedi ve kamuoyunda ciddi rahatsızlık oluşturdu.

Türkiye’nin demokratikleşmesi adına önemli adımların atıldığı günümüzde, CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu’nun teklifi üzerine genelkurmaya emir veren Başbakan Recep T. Erdoğan 2010 yılında kışlanın ismini tekrar değiştirdi. 33 kişinin öldürülmesi olayı günümüz kamuoyunda hâlâ tartışılmaktadır. Bu tartışmalarının ana konusu ise askerin demokratikleşen yeni Türkiye’ye ayak uydurma zorunluluğu etrafında olmaktadır.

Bununla birlikte babası Kerkük Türkmen’i, annesi Kürt olan şair Ahmet Arif’in de Muğlalı Olayı sonucu öldürülen 33 kişi için yazdığı şiirle Muğlalı Olayı yıllarca zihinlerde yer etti:

*Turna sürüsü değil bu,
Gökte yıldız burcu değil,
Otuz üç kurşunlu yürek,
Otuz üç kan pınarı akmaz,
Göl olmuş bu dağda...*



Kırk Dokuzlar Olayı

1946 seçimleri Türkiye’de demokratikleşmenin başlangıcı olmuştu. Demokratik seçimler sayesinde her bölge kendi yöresinden vekili rahatça meclise gönderebilecekti. Böylece, Doğu ve Güneydoğu’dan Kürt aşiret reisleri meclise girmeyi başaracaktı. Yazar Altemur Kılıç bu durumla ilgili şöyle diyecektir:

“Çok partili rejimin 1946’da başlamasıyla oy hesapları bölgesel ağa şeyhlerinin desteklerinin aranmasını da beraberinde getirmiştir. Ağa ve şeyhlerin CHP döneminde bastırılmış olan nüfuzları çok partili dönemde yeniden artmıştır. Ağa ve şeyhleri kullanmak tekeli sadece DP’de değildi. CHP de aynı şeyi yapıyor, bazı ünlü aileleri ve şeyhleri kendisine bağlamaya gayret gösteriyordu. Nitekim daha önce batıya yerleştirilmiş olan şeyh ve ağa ailelerinin doğudaki yurtlarına dönmelerine CHP hükümeti 1947’de izin verdi. Fakat 1950 seçimlerinde DP’ye asıl destek bu ailelerden geldi. Velhasıl iki parti de Güneydoğu’yu rekabet haline getirmiştir.” (Kılıç, 2007: 165)

Tan ise DP döneminde Kürtlerle olan temaslarından şöyle bir sonuç çıkartmaktadır.

- DP’nin Kürt muhalif ailelerinin önde gelenlerini meclise sokmaları olumlu ve cesurca bir adımdı fakat bu temsilciler Ankara’nın labirentlerinde sisteme entegre olmuş ve gerçek sıkıntıları görememişlerdi.

- DP ile birlikte şehirlere göç hızlanmış, demografik yapıda değişiklikler olmuştur. Şehirlerde köylü nüfusu hızlıca artmıştı.

- Bu göçler, şehirli eşrafın siyasette ve ticaretteki hakimiyetinin azalmasına sebep olmuştu. Artık şehirlerde ağa ve şeyhler etnik toplulukların temsilcisi konumuna yükselmişti.

DP döneminin sonlarına doğru Kürtlerle olan ilişkilerde gerginlik baş gösterdi. Bu rahatsızlığın ismi ‘49’lar Olayı’ olarak tarihe geçti. Olayın seyri şöyle gelişti:

Temmuz 1958’de Irak Kralı Faysal, General Abdülkerim Kasım tarafından kanlı bir darbeye tahtan indirilmişti. Başa geçen general, cumhuriyeti ilan etti ve Sovyetler Birliği’nde gözetim altında bulunan Molla Mustafa Barzani’yi Bağdat’a davet edip, Kürtlere Kerkük’ün içinde olduğu bir otonom bölge sözü verdi. Kerkük’te Kürt nüfusunun artmasından rahatsız olan Türkiye, Mart 1959’da çıkan ayaklanmalar sonucu 2 Türk’ün öldürülmesinden sonra olaylara müdahil olmuştu.

Olayların vuku bulduğu o günlerde, CHP Milletvekili Alman Generali Rommel lakaplı emekli asker Asım Eren’in, dönemin başbakanı Adnan Menderes’e “Irak Kürtlerinin, Irak’ta Türkmen soydaşlarımıza yaptığı baskı, zulüm veya öldürme olaylarından dolayı, Türkiye’deki Kürtlere karşı aynıyla mukabele yapacak mısınız?” sorusunu sormasına karşın kendisi de Kürt olan Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu’nun; *“Türkiye’nin dışarıdaki itibarı Ermeni meselesi ve Rumlara karşı yapılan 6-7 Eylül saldırıları dolayısıyla zaten kötü, buna bir de Kürtleri eklemeyelim”* demesi üzerine farklı bir plan ortaya konmuştu.

Niğde vekilinin bu şekilde soru yöneltmesi, Türkiye’deki Kürtler arasında ciddi infiale sebep olmuş ve bu tavrı protesto etmek için 102 üniversiteli Kürt öğrenci başbakan, cumhurbaşkanı, TBMM başkanı ve Avrupa ülkeleri ve ABD büyükelçiliklerine kınama mesajları göndermişti. Bu girişim Dersim İsyanı’ndan beri toplu bir şekilde sesi yükselmeyen Kürtlerin tekrar gündeme düşmesine sebep oldu.

Olaylar üzerine alınan mahkeme kararıyla Kürtçülük üzerine yapılan tüm yayınlara yasak getirildi. Eylül 1959’da Diyarbakır’da yayın yapan İleri Yurt Gazetesi’nde hicivli yazı yazar Musa

Anter'den dolayı Cumhuriyet Gazetesi'nde çıkan haber yargıyı harekete geçirmiş ve Anter'e dava açılmıştı. Dava ülkede yankı uyandırınca, Kürt üniversite öğrencilerinin de katılımıyla dava günü mahkeme alanı miting alanına dönüşmekte, protestolar yapılmakta ve devlet de en üst düzeyde davayla ilgilenmekteydi.

Yazar Ayşe Hür, Temmuz 2008'de yazdığı makalesinde konuyla ilgili şöyle bir diyaloga yer vermektedir: *"... 1950'lerde hemen her makalesinde Kürtçeye yer verdiği için sık sık mahkemeye çıkarılan Kürt aydını Musa Anter'e, bir gün hakim 'Ne diye Kürtçe yazıyorsunuz' diye sormuş, Anter de; 'Hakim Bey, İstanbul'da Yahudiler, Rumlar ve Ermeniler gazete çıkarıyorlar. Ayrıca İngilizce ve Fransızca gazete de çıkıyor. Ben Kürtçe yazıyorum diye ne olacak?' demişti. Hakimin; 'Efendim onlar azınlık' karşılığı üzerine de taşı gediğine koymuştu: 'Hakim Bey, yani bir memlekette azınlık çoğunluktan daha mı avantajlıdır? Eğer bir azınlık kadar hakkım yoksa ben böyle çoğunluğu ne yapayım? Lütfen karar verin ve beni de azınlık kabul edin..."*

Devletin en önünde bulunan kadrosu da protestoya katılan katılımcıları idam edilmesi düşüncesindeydi. Fakat uluslararası konjunktür ve 6-7 Eylül olaylarından dolayı Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın "sallandırılım" sözünden geri adım atılmasına sebep oldu. MİT'in belirlediği, sakıncalı olarak gördüğü tüm kişiler Aralık 1959'da tutuklanmaya başlandı. Tutuklama sayısı 50 kişiyi buldu fakat tutuklananlar arasında 1 kişi cezaevinde ölünce tutuklama sayısı 49'a düştü ve bu ölümünden sonra bu olaya "49'lar Davası" denildi. Tutuklamaya sonradan 2 kişi dahil edilmiş olsa da olay kamuoyunda 49'lar davası olarak geçti. www.lekolin.com internet adresinde röportaj veren, 49'lar içerisinde bulunan ve DEP kurucu başkanı olan Yaşar Kaya cezaevindeki ölümle ilgili şunları söylemiştir: *"... Donarak öldü, kötü bir kıştı, o hücreler yer altındaydı. Binbaşı Şevket, Sait Elçi, Mühendis Halis Yokuş hastaneye kaldırıldılar. Ben hastaneye kaldırıldım. Bu tecrit 129 gün, yani 60*

4,5 ay kadar sürdü. Eğer 10 ya da 20 gün daha sürseydi, herhalde 3-5 ya da daha fazla kişi şehit olurdu orada. Yani, orada Emin Batu donarak öldü. Tabii ben onun da portresini yazdım, kaybolmasın diye. Benim "Portreler" kitabımda Emin Batu ile ilgili malumat var. Onun ölümünden sonra biz 49 kişi kaldık, onun için 49'lar olarak anıldık. 10 kişi kadar da tutuksuz olarak mahkemeye katılıyordu. Yani, bu yargılamalar bizim siyasi tarihimize de 49'lar olarak, öyle geçti."

Tutuklular beş aydır mahkemeye çıkarılmayı bekliyorlardı ki 27 Mayıs darbesi oldu ve darbeciler 26 Ekim 1960'ta çıkardıkları genel aftan 49'ların yararlanmasına izin vermediler. Tutukluları savunacak avukat da bulunamıyordu. Kimse sonu belli olmayan tek taraflı bir davayı savunmaya yanaşmıyordu. Davanın görülmesine darbeden sonra Ocak 1961'de başlandı. Ancak Askerî Yargıtay karara itiraz etti ve tekrar dava açıldı. Sonunda dava zaman aşımına uğrayarak 1965'te düştü.

49'lar Davası'nda tutuklanan Kürt aydınlarının önemli bir özelliği, aralarında fikir ayrılığı olan kişilerin bir arada tutuklanması olmuştur. Sanıkların dağılımı bu duruma fikir verecek mahiyettedir. "Subay, avukat, doktor, gazeteci, tüccar, mühendis, nakliyecisi, işçi, memur, muhasebeci, fabrikatör ve öğrenci" şeklindeydi. Bu durum Kürt sınıfının eksen kaymasına da yol açacaktı. Çünkü bu değişik sosyal sınıftan olan tutuklular, artık kendi dünya görüşlerini Kürtçülük meselesiyle şekillendireceklerdi ve bu şekillenmenin ağırlığı ise 'sol düşünce' temelli olacaktı.

1960 Darbesi ve Doğu Mitingleri

27 Mayıs 1960, saat 5:25'te Ankara radyosundan Albay Alpaslan Türkeş'in ihtilali açıklayan sesi duyuldu. Radyo anonslarından hemen sonra Türkiye'nin her yerindeki garnizonlardan telgraflar gelmeye başladı. Ayrıntılar soruluyor, tanımadıkları ihtilalcileri tanımaya çalışıyorlardı. Sabah 8'de hiçbir direnişle karşılaşmayan

ihtilalciler tüm kontrolü ele geçirdi. Tutuklamanın ölçüsü yoktu. Belirlenmiş isimler yoktu. Askerin vicdanına göre tutuklamalar yapılıyor, tutukluların muamelesi de ona göre oluyordu. 27 Mayıs günü Cemal Gürsel İzmir’den getirilerek ihtilalin başına getirildi. Gürsel öğleden sonra yaptığı radyo konuşmasında da kardeş kavgasına son vermek için ihtilal yaptıklarını söyledi.

Darbeci cuntanın doğu bölgesiyle ilgili iki planı vardı. Birincisi, 485 Kürt’ü Sivas Kabakyazı’da bir kampa toplamak. Bu topluluğun içinde bölgenin tanınmış ailelerden ve bölgenin kanaat önderlerinden ağa ve şeyhler de vardı. İkinci planı ise doğuda halk ve devlet nazarında belli statüleri olan 55 ağayı batıya sürgün göndermekti. Sonuçta bu sürgünler ve tutuklamaların meyvesi ise ‘ayrılıkçı Kürt ideolojisinin’ ortaya çıkması olmuştu. 1950’den sonra Kürtlerle devletin barışı 49’lar Davası ve darbeyle gelen sürgünlerle bozulmuş ve bu tarihten sonra artık Kürt halkının haklarını savunma işi yer altına inmişti.

Asker, kamp sakinlerinin suçlarını ‘Kürtçülük propagandası ve devlete isyan hazırlığı’ olarak açıkladı. 9 aylık Sivas’taki tutuklamalardan sonra tutukluların 55’i yurdun değişik yerlerine sürgüne gönderildi.

Kampta tutuklu olanların hepsi DP’li değildi elbet. Köylü de vardı, Alevi dedesi de... Şeyh Sait’in torunları da vardı. Hatta İstiklal Harbi’nde Mustafa Kemal Paşa tarafından altın madalyayla ödüllendirilen fakat kampa getirilip sonra sürgüne gönderilen AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Dengir Mir Mehmet Fırat’ın dedesi de.

Darbecilerin, Kürt halkına yaklaşımı da resmî ideolojinin devamı niteliğindeydi. Darbenin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, Diyarbakır’da yaptığı konuşmada net bir şekilde devletin Kürtler ile ilgili görüşlerini ifade etmiş ve şöyle demiştir. *“Bu memlekette Kürt yoktur, Kürdüm diyenin yüzüne tükürürüm.”*

Mustafa Remzi Bucak, sözü geçen kitabında bu şekilde alıntı yapmış olmasına karşın, Emekli Büyükelçi Bilal Şimşir ise Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in şu konuşmasına değinmiştir:

"Kürtler, yalnız vatandaşımız değil, soydaşımızdır da. Fakat asırlarca devam eden kötü idare ve ihmaller, onların da kapalı yaşama alışkanlıkları maalesef bu neticeyi doğurmuştur. Türk milletini ve Türk vatanını parçalayarak yok etmek sevdasında olanlar, bundan faydalanmanın peşinde koşuyorlar." (Şimşir II, 2009: 520)

Darbeden bir sene sonra 1961 Anayasası hazırlanmış ve Ekim 1961'de seçimlere gidilmişti. DP'nin devamı olarak kurulan Adalet Partisi'ne Kürtlerin çoğu destek vermiş ve CHP %36 alırken darbenin sebebi görülen demokratlar da %34 oy almayı başarmıştı.

Darbe sonrasında güdülen Kürt politikası, 49'lar Olayı ile ortaya çıkan sağ-sol ayrımının daha da belirginleşmesine neden olmuş ve sol-sosyalist bir anlayış esmeye başlamıştı. Bu durumun sonucu olarak da Türkiye Komünist Partisi kurularak mecliste temsil edilebilmiştir. Bu bağlamda sosyalist düşüncelerle alakalı Muzaffer Kaya şöyle söylemektedir:

"1960'lı yıllarda 27 Mayıs öncesinden farklı olarak öğrenci ve aydınlar arasında sosyalist fikirler yaygınlaşmaya başlamıştı. Bu dönem, Türkiye'de sosyalizmin ilk kez legal alanda ifade edilebildiği yıllardı. 1961 yılında kurulan Türkiye İşçi Partisi (TİP) beklenmedik bir başarı göstererek 1965 yılında parlamentoda 14 sandalye kazandı. TİP'in yanı sıra 1961'den itibaren yayınlanmaya başlayan Yön, Türk Solu, Ant gibi dergiler, Akşam ve kısmen Cumhuriyet gazeteleri, çeşitli dernekler, Türkiye'de sosyalist ve anti-emperyalist düşüncelerin yaygınlaşmasında önemli bir rol oynadılar. 1960'lar aynı zamanda tüm üçüncü dünya ülkelerinde anti-emperyalist mücadelelerin öne çıktığı yıllardır. Özellikle ABD işgaline karşı Vietnam halkının direnişi, anti-emperyalist mücadeleler sonucunda gerçekleşen Çin

ve Küba devrimleri, tüm üçüncü dünya ülkelerinde anti-emperyalist mücadelelere ilham kaynağı oluyorlardı.” (Kaya, 2006:4)

Görüldüğü gibi 1961 yılından itibaren hızlı bir sosyalist düşünce akımı oluşmaya başlamış ve kitleleri de etkisi alanına sokmuştu. Sol düşüncenin örgütlenmeye başlaması ve ciddi yol alması sağ düşüncedeki Kürtlerin de hareketlenmesine sebep oldu. Temmuz 1965’te Diyarbakır’da Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi (TKDP) Sait Elçi’nin başkanlığında kuruldu. Bu örgütlenmeler aslında artık düşüncelerin siyasal yaşama döküleceğinin bir göstergesiydi. Çünkü 1965’e gelindiğinde solcu sosyalist Kürtler TİP’te, sağcı milliyetçi Kürtler TKDP’de, devletle barışık olmak isteyen Kürt liderleri de AP’de örgütlenmeye başlamıştı.

II. Dünya Savaşı sonrasında hakim olan sosyal gelişmeler ve düşünceler daha da artarken TİP içinde görüş ayrılıkları başladı. Sol anlayışta Kürtlerin söylemi daha ağır basmaktaydı. Bu hızlı trend sayesinde gelen yeni örgütlenmeler DDKO’ların kurulmasının ortamını hazırladı. Bunlar sosyalizme açık Kürt üniversite gençliği idi. Altemur Kılıç, TİP içindeki Kürtçülük konusunda şunları söylemiştir:

“Kürtçülerin ilk siyasi yolları Türkiye İşçi Partisi oldu. Birçok Kürtçü aydın o sırada TİP’e katıldılar çünkü kendi partilerini kuramıyorlardı. Ama TİP de o dönemde Kürt davasını açıkça desteklemekten çekiniyordu. Tarık Ziya Ekinci ve diğer Kürtler, TİP içinde kendi Kürt hücrelerini kurdular. TİP yöneticileri bunları görmezlikten geliyor ve alttan alta destekliyorlardı. Ancak TİP, 1970 Ekim’inde yapılan dördüncü kurultayındaki sonuç bildirgesinde: ‘Türkiye’nin doğusunda Kürt halkı yaşar. Egemen sınıfları temsil eden faşist yönetim, Kürt halkına çoğu zaman kanlı baskınlar haline gelen bir asimilasyon ve sindirme politikası uygulamıştır’ paragrafına yer veriyor. Bu Türk solunun Kürtçülüğü ve bölücülüğü desteklemiş olduğunun somut delillerinden bir tanesidir. 1967-1970’lerde

işçi sendikaları içinde ve dışında solcu hareketler almış yürümüşü. Bir taraftan Türk-İş'e karşı solcu DİSK kurulurken fikir kulipleri de güçleniyor ve bunların içinden 'Devrimci Doğu Kültür Ocakları' çıkıp büyüyordu. Bu ocakların şubeleri köylere kadar yayılıyordu. Türk solu Kürtçüleri kullanalım derken giderek Kürtçüler, bölücüler Türk solunu kullanmaya başlıyorlar ve solcu Türklerle birlikte Kürt delikanlıları da Filistin'e El Fetih örgütüne gerilla ve terör eğitimi almaya gidiyorlardı... ” (Şimşir II, 2009:560)

İlki Diyarbakır ve Silvan'da olan eylemleri, kamuoyu 'Doğu Mitingleri' diye isimlendirdi. Normalde gençlik örgütlenmesi olarak nitelendirmek gerekirken, halk arasında partiymiş gibi algı oluşmuştu. Mitinglere katılım ve destek beklenenin üzerinde olunca, kamuoyunun da desteği alınarak Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO) Mayıs 1969'da kurulmuştur. Bu kuruluşun göze çarpan özelliği, düşünce yapısı sağcı da olsa solcu da olsa bir çatı altında insanları toplayabilmesi olmuştu. Bu durum yurt genelinde tepkileri de beraberinde getirmiş ve Erzurum'da Doğu Mitinglerine tepki olarak Kasım 1967'de 'Anadolu Şahlanış Mitingleri' düzenlenmişti. DDKO, 12 Mart 1971'den sonra 26 Nisan sıkıyönetim kararıyla kapatılmış ve kurucularının bir kısmı da tutuklanmıştır.

PKK'nın Ortaya Çıkışı ve Kürtler

Cumhuriyet tarihinde Kürt isyanları içerisinde önemli dönüm noktaları olarak kabul edilen Şeyh Sait İsyanı'yla yeni rejime ilk karşı koyuş baş göstermişti. Asıl amacı halifeliği tekrar geri getirmek olan bu isyan bastırılmış ve isyan yöneticileri idam edilmişti. Bundan sonra baş gösterecek büyük isyan ise Dersim İsyanı'ydı. Bu isyan etnik ve mezhepsel içeriği olan bir hareketti ve bu isyan sonucunda da isyanın liderleri öldürüldü. Sonra-

ki dönemde sakinleşen Kürt çatışması, Mustafa Muğlalı Olayı ve 49'lar Davası ile de tekrar gündemin ilk sıralarında yer aldı. Bu davaların oluşturduğu örgütlenme ve etki-tepki ile birlikte sol anlayışla 'Kürtçülük' ortak paydasında birçok örgüt, parti ve oluşum ortaya çıktı. Mesela, 1977 seçiminde, CHP ve Necmettin Erbakan'ın lideri olduğu Milli Selamet Partisi'nin (MSP), Kürtçü kanaat önderi ve liderlere partilerinde yer vermemesinden kaynaklanan kopuşlarla artık Kürtçü siyasi düşünce kendi içerisinde resmî ya da gayriresmî oluşumlara sokmuştu. Diğer bir örnek ise Kürt sol kitlelerinin 1975'ten sonra CHP ile yollarını ayırmaya başlamasıydı. Bu dönemde CHP'nin lideri İsmet İnönü'yü deviren Bülent Ecevit'in, Diyarbakır Dağkapı Meydanı'nda toplanan halkın; "halklara özgürlük" diye sloganları eşliğinde "Türkiye'de halklar yoktur, halk vardır" cevabı bölge halkının CHP'ye karşı sonun başlangıcını oluşturacaktı.

Bu örgütleşmede en uzun dönemli ve en etkili olan örgüt PKK olmuştur. Günümüzde en büyük Kürt isyanı olarak adlandırılan bu isyanda diğerlerinden farklı olarak da isyan liderinin yakalanmış olmasına rağmen liderinin idam edilmeyişi diğer isyanlardan ayıran önemli bir özelliği olacaktır.

Abdullah Öcalan ve Kürtler

Abdullah Öcalan, Ankara Tapu Kadastro Lisesi'nden mezun olduğu sıralarda, Marksist-Leninist akımlar içinde olan fakat Kürt milliyetçiliği öne çıkan bir kişiliğe sahip olmadığını söyler. Bir sene tapu kadastroda çalıştıktan sonra, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne kayıt yaptırır. Bu fakültede de kafasındaki düşüncelere cevap bulamayacağını düşünen Öcalan, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi'ne yatay geçiş yapar ve Ankara'da, Kürtçü düşünceye sahip Mahir Çayan'dan etkilenir.

7 Nisan 1972’de, Mahir Çayan’ın öldürülmesini protesto etmek için mitinge katılır ve hemen sonrasında tutuklanır. 7 ay Mamak Cezaevi’nde kalır. Hapishanede Öcalan, Türkiye İşçi Partisi, Proleter Devrimci Aydınlik ve Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi gibi parti ve örgütlerle tanışır ve fikri yapısı burada şekillenir. Hapishaneden çıktıktan sonra fakülteye döner ve derslere devam eder.

Öcalan, yakın arkadaşı Kemal Pir ve Haki Karaer ile birlikte PKK (Partiya Karkaren Kurdistan) yani Kürdistan İşçi Partisi’ni 27 Kasım 1978 tarihinde Diyarbakır’ın Lice ilçesinin Fis köyünde kurarlar. Örgütün amacını açıklayan ilk yazılı belge aynı yıl yayınlanan ‘Kürdistan Devriminin Yolu’ adlı parti programıdır. Genel olarak Kürtlerin yıllar boyu sömürüldüğü üzerine durulan metinde bölüm başlıkları da fikir verecek şekildedir:

- Sınıflı toplum ve sömürgecilik tarihi,
- Kürdistan toplumu,
- Kürdistan devrimi.

Burada dikkate değer bir konu da PKK’nın Kürtçülük adına ortaya çıkan solcu Marksist-Leninist bir yapıda olmasıdır. Bununla birlikte 1980 darbesinden sonra Diyarbakır cezaevinde açlık orucu sonrası ölen Kemal Pir’in Türk olup (Gümüşhane’nin Torul İlçesi doğumlu) örgütün liderlerinden olmasıdır. 1962 yılında, Kemal Pir’in öğretmenliğini yapan ve ‘Memleketimden Manzaralar - Acı Ama Gerçek’ adlı kitabında belirttiğine göre Pir; ufak tefek, deli dolu, çok zeki ve çok çalışkan bir öğrencidir. Güzel şiir okuyan Kemal Pir’i öğretmeni 23 Nisan Bayramı’nda Orhan Şaik Gökay’ın yazdığı ‘Bu vatan kimin?’ adlı şiiri okuması için görevlendirir. Kemal’in coşkulu ve duygulu okuduğu bu şiirde Pir şöyle diyordu haykırarak:

*Bu vatan toprağın kara bağrında
Sıra dağlar gibi duranlarındır.
Bir tarih boyunca onun uğrunda
Kendini tarihe verenlerindir...
Tutuşup kül olan ocaklarından,
Şahlanıp, köpüren ırmaklarından,
Hudutlarda gaza bayraklarından,
Alnına ışıklar vuranlarındır...
Ardına bakmadan yollara düşen,
Şimşek gibi çakan sel gibi coşan,
Huduttan hududa yol bulup koşan,
Cepheden cepheyi soranlarındır...
İleri atılıp sellercesine,
Göğsünden vurulup tam ercesine,
Bir gül bahçesine girercesine,
Şu kara toprağa girenlerindir...
Tarihin dilinden düşmez bu destan,
Nehirler gazidir dağlar kahraman,
Her taşı yakut olan bu vatan,
Can verme sırrına erenlerindir...
Gökyay'ım ne yazsan ziyade değil,
Bu sevgi bir kuru ifade değil,
Sencileyin hasmı rüyada değil,
Topun namlusundan görenlerindir...*

Kemal, Ordu Lisesi'nde okudu. Şiir okumadaki becerisini lise yıllarında da gösterdi ve lisede 3 kez şiir okumada birincilik elde etti. Sait Bostan kitabında Kemal'le ilgili dikkat çekici şu cümlelere de yer vermiştir. *"Kemal aranır olduğu yıllarda birçok defa bana geldi. Tek kelime yalan konuşmadığını çok iyi bildiğim Kemal; 'Hocam bu güne kadar bir tek kişiyi öldürmedim. Ancak bilgilenmeleri için konferanslar verdim' demişti. Fakat Kemal'in suçlu olduğu iddianamede birçok ölüm olayına iştiraki ileri sürülüyordu."* (Bostan, 2010:216)

Günümüzde Kemal Pir üzerine ciddi biyografik çalışmalar yapılmasına ihtiyaç vardır. Günümüzde internet üzerinden oluşturulan gruplar ve fanlar birazda 'Pir' soy isminin de etkisiyle PKK yanlısı Kürt Alevileri Kemal Pir'i idol haline getirmişlerdir. Oysa ki Kemal Pir'in yakın akrabalarıyla yaptığım konuşmalar da Kemal'in ailesinin muhafazakar kimlikte olduğu ve üniversite yılları öncesinde dinî hassasiyeti olan bir genç olduğunu söylüyorlardı. Bununla birlikte Ankara Üniversitesi Arkeoloji Fakültesi'nde okuyan Kemal, üniversite yıllarında sol akımlarla tanışmış ve yavaş yavaş sol akımların eylemlerine dahil olmuştur. Öcalan polisin baskınını önceden haber almasından dolayı kaçabilmiş fakat Kemal yakalanmıştır.

Hedeflerini gerçekleştirebilmek için silahlı eylemi seçen PKK ilk eylemini bir cenaze töreninde yaptı. Halkın Kurtuluşu adlı örgütün elemanı Fevzi Aslansoy'un cenazesine Öcalan taraftarları sahip çıktı. Bu durumu Öcalan şöyle anlatmaktadır: *"İlk eylemimiz bir cenaze töreninde oldu. Suruçlu bir genç öldürülmüştü. Karşıyaka mezarlığında cenazeyi aldık. Hatta Celal Paydaş da vardı. Polis arkamızdan cenazeyi takip etti. Büyük gösteri yapıldı."*

Bundan sonra da Gaziantep Akbank Şubesi'nin soyulmasını gerçekleştirdiler. Yapılan eylemlerin çoğunun dış mihraklardan desteklendiğini düşünen Yazar Bilal Şimşir, PKK ve ASALA (Er-

menistan'ın Kurtuluşu İçin Gizli Ermeni Ordusu)'nın aynı anda kurulup, dışarıdan planlı bir örgütlenme olduğunu iddia etmektedir. Emniyet Müdürü Zuhuri Küçükakaya da bu oluşum ve örgütlenmenin SSCB istihbarat örgütü KGB tarafından kurulup desteklendiğini söylemektedir.

PKK'nın 1979 Kasım'ı ile 1980 Nisan'ı arasında yurt dışına çıkan elemanları El-Fetih kamplarında eğitilirken, 12 Eylül darbesini takip eden günlerde yurt dışına çıkan örgüt elemanları Suriye, Lübnan ve Libya kamplarında eğitim almışlardır. Kuruluşundan 1980 darbesi öncesine kadar olan süreçte ise PKK, 354 öldürme ve 366 yaralama eylemi gerçekleştirmiştir.

1980 yılında geniş kesimlerin örgüte girmesi sağlanmış ve Öcalan, darbeden hemen önce aldığı istihbaratla, hangi gücün istihbarat sağladığı bilinmemekte, Suriye'ye kaçmıştır.

PKK terör örgütü Ağustos 1982'de Suriye'de yaptığı ikinci kongresinde artık mücadelenin halklara kadar indirip, silahlı mücadele şeklinde yapılacağı kararını almıştı. Suriye'de, Suriye'nin de maddi desteğiyle kamplarda silahlı eğitim alan teröristler, artık ülke içinde ses getirecek faaliyetleri için yoğun şekilde ülkeye girmeye başlamıştı.

1984'te ise örgüt faaliyetlerinin yurt dışında kabul görebilmesi için yurt dışı ayağını destekleme adına Avrupa'da çalışmalara başlanmıştı. Bu çalışmalarda ülkesine küskün birçok Kürt aydınının etkisi de olacaktı.

1980-88 yıllarında İran-Irak Savaşı'nda İran'a yardım eden Kürtleri cezalandırmak isteyen Irak lideri Saddam Hüseyin'in siyaseti sonucu, ülkelerinden kaçan Peşmergelere Türkiye'nin sınırları açması, PKK'nın işine yaramış ve bu siyasetten dolayı ülkeye giriş yapan Peşmergelerin çoğu PKK saflarına katılmıştı. Fakat PKK saflarına geçiş olsa da terör örgütü Kürt halkının büyük

bir kesiminin teveccühünü yakalayamamış, yardım ve destekler çoğu zaman korkudan dolayı olmuştu.

Tarihler Ağustos 1990'ı gösterdiğinde, Kuveyt'in Irak'a olan borçlarını ödemediği gerekçesiyle Saddam Kuveyt'e saldırdı. Petrollerin ülkeler arasında dengeyi bozması ve demokrasiyi geri getirme bahanesiyle Ocak 1991'de ABD Bağdat'ı bombaladı ve bölgede en önemli karar mercii haline geldi. Tabi bölgedeki bu karışıklık, terör örgütü PKK'ya yaradı. ABD'nin 36. Paralel'de tüm askerî faaliyetleri yasaklaması, PKK için bulunmaz bir nimetti ve Kuzey Irak'ta özgürce dolaşım sağladı. Bununla birlikte savaş sonrası Saddam'ın çekilmesiyle birlikte Saddam'ın silahları PKK'nın eline geçti ve PKK kendisine ciddi mühimmat sağladı. Bu durum örgütün halka saldırı stratejisinden Türk Silahlı Kuvvetlerine (TSK) saldırıya kaymasına zemin hazırladı.

Ocak 1995'te PKK'nın yaptığı beşinci kongrede strateji değişikliğine gidilmişti. Soğuk Savaş'ın da bitmesiyle birlikte yeni trende kendini yenileyerek Avrupa kamuoyuna sunmak isteyen PKK, silahlı mücadelenin yanında halka zarar vermeden siyasi ve politik kulvarlarda da çalışmalar yapma kararı aldı. Bu bağlamda Türkiye'den toprak talepleri olmadığı fakat federe devlet istedikleri yönünde bir politika içerisinde bulundular.

PKK terör örgütünün gerçekleştirdiği katliamlar, Türkiye kamuoyunda çok ciddi nefrete sebep olmuş, devlet de bu sorunu artık sonlandırmak için Suriye'nin himayesinde bulunan Öcalan'ı sert dille istemiş, hatta Suriye'ye savaş ilanını dahi düşünmüştü. Durumun ciddiyetini anlayan Suriye, Ekim 1998'de Öcalan'ı ülkesinden çıkarmıştı. Yunanistan'a sığınan Öcalan sırasıyla Rusya, İtalya, Yunanistan ve sonunda Kenya'da Türk askerine teslim edilmişti.

Öcalan'ın yakalanmasından sonra PKK üst düzey yöneticileri Öcalan'ın idam edilmemesi şartıyla barış sürecine gireceğini be-

lirtmiştir. Fakat Öcalan 29 Haziran 1999'da idam cezasına çarptırılmış ve Yargıtay cezayı onamasına rağmen AB uyum yasalarını gerçekleştirmek için cezası müebbet hapse çevrilmişti. Bu durum PKK'nın siyasallaşmasını hızlandırmıştı. 11 Eylül saldırısıyla terör faaliyetlerinden dolayı ulusal kamuoyunda meşruiyetini korumak için siyasallaşma zaruriyeti bir kat daha artmıştı. Sonuç olarak 30 yılı aşkın devam eden Türkiye'nin PKK ile olan imtihanı, Kürt sorununda ve Kürtçülük anlayışında önemli kırılmalara sebep olmuştu. Bunları da şöyle sıralayabiliriz:

- Kürtlük bilinci ve Kürt milliyetçiliği 19. ve 20. yüzyıllardaki tabanından daha geniş bir tabana kavuştu.
- Kürt tarihinde ilk defa geleneklere bağlı Kürt ailelerinin kızları dağa çıkmaya başladı.
- Devletin örgüt eylemlerine sınırsız güç kullanması halk içinde 'öteki'-biz' kavramlarının oluşmasına sebep oldu.
- Terör nedeniyle köyden kente göç eden kitleler 'Kürt kent yoksulları' diye sınıf oluşturdular. Bu durum hem doğu bölgelerinde hem de batı bölgelerinde kendini gösterdi.
- Kürt kadınlar artık siyasal yaşamda en ön safta yerini almaya başladı.
- Batı illerine göç sebebiyle batıda artan Kürt vatandaş sayısı %60'ı buldu ve Kürt asimilasyonu da hızlandı.

PKK'nın ortaya çıkması ve sürdürdüğü faaliyetler Türkiye'ye içte ve dışta çok ciddi zararlar verdi. Devlet, tabi önemli bir kısmı TSK, terör olaylarını bitirebilmek için tedbirler alsa da bu tedbirler zamanla kamuoyunda çok konuşuldu, tartışıldı. Genel kanaat o ki çözüm adına üretilen fikirler, projeler, yaptırımlar ve baskılar genel manada geri tepti. PKK bölgede büyük bir istikrarsızlığa sebep oldu. Bunların başında PKK'nın bölgede gelişmek için uygun bir ortama sahip olmasıdır. Lübnan ve Suriye, bölgede kendi

çıkarları için terörizmi desteklemişti. Bu destek PKK için ana kucağı gibi olmuştu. Bölgede, Ortadoğu'nun istikrarsız ortamında birbirlerine karşı yetiştirdikleri terörist gruplar vardı. İstikrarsız bir Ortadoğu'da, PKK gerilla olarak savaşıyan teröristleri bünyesine katmakla güç elde etti. Körfez Savaşı'yla Kuzey Irak'ta oluşan istikrarsızlık, PKK'nın sarp dağlara sahip olan 36. Paralel'deki bölgeye sızmasına ve kolayca eylem yapmasına zemin hazırladı.

PKK'nın üç ülkenin sınırlarını ilgilendiren sözde 'Büyük Kürdistan' hayali, istikrar olmayan bölgede nemalanmayı başardı ve psikolojik bir propaganda söylemi olarak kullanıldı. Bu durum Kürt milliyetçiliğinin gelişmesini ve yüksek sesle konuşulmasını sağladı. Okuma yazma bilmeyen kesimde dahi Kürt milliyetçiliği anlayışı gelişti. Bunun sonucunda gelişen olaylar, Türk halkına psikolojik bir huzursuzluk vermiş ve Kürt=PKK şeklinde algılanmaya ve yayılmaya başlamıştı.

Uluslararası arenada Türkiye'nin imajında ciddi bir kayıp oluşmuştu. Ülkenin sınırlarıyla olan problemlerin bölünmesine kadar gidebileceği, sürekli eylemler sonucu gelen şehit haberleri, orduya karşı güvenin bozulmasına sebep olmuştu. PKK'nın Türkiye'ye maliyetinin 100 milyar dolar civarında olduğu söylenmektedir.

PKK, sadece Türkiye'de değil, Avrupa'da da propaganda yapmış ve Avrupa'dan maddi ve manevi destek görmüştü. PKK'nın Avrupa'da yürüttüğü propagandaya karşı Türkiye istenilen seviyede çalışma yapamamış, bu durum sonucunda dünya kamuoyunda Türkiye ile ilgili olumsuz bir algı oluşmasına sebep olmuştu. Türkiye'nin sınır komşuları da bu olumsuz imajı en güzel şekilde kullanmayı başarmıştır. Rusya bunu Çeçenistan'a karşı kullanmaya kalkarken, Suriye, Hatay ve su meselelerinde eline önemli bir koz geçirmişti. Yunanistan ve Güney Kıbrıs, zayıf bir

Türkiye görebilmek için terörist kamplarına kapılarını açmıştı. PKK'ya verilen destek de ASALA'yı aratmayacak cinstendi.

Yukarıda belirttiğimiz istikrarsızlaşma, hem Türkiye'ye hem de tüm bölge ülkelerine kayıp olarak yansımıştı. Coğrafi, stratejik, politik, ekonomik ve kültürel potansiyelleriyle istikrarlı bir Türkiye, bölge için demokratik rejimler kurmada, işbirliği arttırmada tüm bölge için lokomotif olabileceken, bu durum dünya ülkelerinin baronları tarafından bilindiğinden, ülke içinde ve dışında istikrarsızlaştırma çabası büyük yatırımlar yapılarak faaliyete sokulmuştur.

1980 Darbesi ve Kürtler

Tarihler 1980'i gösterdiğinde, Türkiye'de sağ-sol kavgaları had safhaya ulaştı. Her gün sağ-sol çatışmalarından dolayı ölüm haberleri geliyordu. Ordu komutanlarının bizzat ağzından *"Belli bir olgunluğa erişinceye kadar olaylara bilinçli bir şekilde müdahale etmedik. Olayların olgunlaşmasını bekledik"* itirafları memleketin nasıl başıboş bırakıldığının göstergesi olmuştu.

Sonunda 12 Eylül 1980'de, Kenan Evren Paşa liderliğinde ordu yönetime el koydu. Darbe öncesi çıkan olaylar darbeye birlikte bıçak gibi kesildi. Fakat darbeden sonraki günler, Kürtler için daha zor günlerin başlangıcı oldu.

Evren Paşa, Milliyet Gazetesi'nde 3 Kasım 2007'de Yazar Fikret Bila ile yaptığı röportajda şu itirafta bulunmaktadır:

"... Dördüncü sınıfa gelmiş, Türkçeyi okuyamıyor. Kızdım. Orada söyledim. Öğretmene döndüm, 'Dördüncü sınıfa gelmiş, Türkçeyi okuyamıyor, bu nasıl iş?' dedim. Sonradan anlaşıldı ki öğretmen de Kürt. Kürtçe yapıyor tedrisatı. Döndüm ve Kürtçe yasağı koyduk. Kürtçe tedrisat yapılamaz dedik. Ama biraz ağır yasak koyduk.

Sonra da bu yasak kaldırıldı ama hataydı. Hata olduğunu sonradan anladım.” (Milliyet, 03.11.07)

Kürtlerin darbe sonrası yaşadıklarını anlatan kitapların başında ‘Hasan Cemal’in ‘Kürtler’ adlı kitabı gelmektedir. Hasan Cemal, Öcalan’la Beka Vadisi’nde yaptığı röportajla, Diyarbakır 5 No’lu Cezaevi’ndeki işkenceler ve Kürt halkının yaşadığı dramları gazeteci kimliğiyle ele almıştır. Bu bağlamda Kürt sorunuyla ilgili çalışmalarıyla tanınan yazar Mustafa Akyol da *Kürtler* kitabı için şöyle diyecektir:

“Bu korkunç olayların belki de en çarpıcı anlatımını, yakın zaman önce, Hasan Cemal’in Kürtler adlı değerli kitabında okudum. Cemal, kitabına saygın işadamı Diyarbakırlı Felat Cemiloğlu’nun 1982 yılında Diyarbakır Askerî Cezaevi’nde yaşadığı işkenceleri anlatarak başlıyordu, dışkı yedirmek dahil! Eğer okumadıysanız mutlaka okuyun. İçiniz burkukur, ürperirsiniz. Tüm bunların sorumlusu 12 Eylül askerî rejimiydi. Askerî rejimin Türkiye çapında ve özellikle Güneydoğu’da yürüttüğü şiddet, aşağılama ve işkence politikasının doğurduğu tepki yabancılaşıma ise PKK için ideal bir ‘adam devşirme’ zemini hazırladı. Bir Kürt aydınının belirttiği gibi, Diyarbakır Askerî Cezaevi’nin korkunç işkencesinden geçip çıkanların çoğu, kalbi Türkiye nefretiyle dolup taşarak, koşup PKK’ya katılıyordu.” (Akyol, 2009: 138)

Diyarbakır Sanayi ve Ticaret Odası Başkanı Felat Cemiloğlu da sözlerini şu şekilde noktalıyor: *“Hapishaneden kurtulduğum zaman genç olsaydım, en azından soruşturma, gözaltı, 5 No’lu hapishane cehennemine tekrar girmemek için dağa çıkardım.” (Cemal, 2007: 34)*

Siyasetçi-yazar olan Altan Tan’ın babası Bedii Tan da 5 No’lu Cezaevi’nde işkence sonucu ölen insanlardan birisidir. Bedii Tan’ın koğuşunda olan şu hadise ‘Kürtler’ kitabında şöyle dile getirilmiştir: *“... Eşyalarımızı hücreye bırakmamız ve külot üstü-*

müzde kalacak şekilde soyunmamız söylendi. Koridora çıkarıldık. Diğer hücredekilerin arkalarını dönmeleri ve yere çökmeleri emredildi. Bize de birer süpürgeyle ortalandaki bir hücredeki suyun koridora çıkarılması emredildi. Hücre içindeki tuvaletin tıkalı olduğunu ve içerde bir karış kadar suyun içinde pisliklerin yüzdüğünü gördük. Su ve pislikleri hücrelerin önündeki geniş koridora yaydıktan sonra, daha gerideki bir hücreye tekrar toplanmamız istendi. Bunları yaparken bir taraftan coplanıyor, bir taraftan da 'Son sayı üç!' deyip, sayıncaya kadar bitirmemiz isteniyordu. ... Pis suyu, içinde yüzen boklarla birlikte istedikleri hücreye doldurduktan sonra, bu hücrenin eşiği yüksekliğinde bir göl meydana geldi. Bu suyla yıkanmamız emredildi. Pislikle birlikte avuçlayarak başımızdan itibaren bu suyla yıkandık." (Cemal, 2007:22-23).

Kitabın şu satırları da korku filminden alınmış gibidir: "1982'nin Temmuz ayı. Oruç tutmak serbest dediler. Sahura kalkmak yok. İftar ise saat 20'den sonra idi. Bu aslında oruç tutmak istemiyoruz mesajıydı. Benim ortağım ve muhasebecim Bedii Tan Bey oruç tuttu. Bu arada havalandırmada betonda üstümüz çıplak halde dünyanın idmanını yaptırıyorlar. Bedii'nin orucunun farkına vardılar. Ne yaptılar biliyor musun? Kanalizasyon kapağını kaldırdılar. Avuçla pislik yedirdiler. Bedii Tan ishal oldu. Çok hastalandı hâlâ hatırlarım. Koğuş kapısının önünde buz kalıbı gibi pat diye betonun üstüne düştü. Yerde yatıyordu. Bir er ve bir çavuş gardiyan geldi. Koğuşa girdiler. Yerde yatan Bedii Bey'in karnına bastılar. Bağırsakları ve böbreği patladı Bedii Bey'in. Marşlar kesildi. Marşlar kesildi mi ya bir heyetin geldiğini ya savcının hapishanede olduğunu ya da birinin öldüğünü anlardık. Avrupa Konseyi'nden heyet geldi mi Mardin'in Mazı Dağı köylerinden iri yarı Hasan Çelik sahneye çıkardı. İki oğlu ayrı ayrı koğuşlarda PKK'dan yatıyordu. Heyet gözüktü mü koğuşun kapısında başlardı bağırma. Allah devlete millete zeval vermesin yemekler o kadar çok ki! Yine bir keresinde heyet geldi dediler. Ulu-dereli Haydar Ürün'ü alıp revire götürdüler. Hasta gibi göstermelik

yemek vermişler. Hizmet etmişler yatakta. Hasta muamelesi yapmışlar heyet ziyareti yüzü suyu hürmetine. İş bitip heyet gidince de eşek sudan gelinceye kadar da dövmüşler Haydar'ı. Perişan, yakınıyordu geri geldiğinde. Ben mi istedim revire gitmeyi diye?

Bedii Tan öldü. 50 yaşındaydı. Gardiyanlara dava açıldı. Diyarbakır E Tipi Askerî Cezaevi'nden çıkıp cezaevi hakkında tanık olarak ilk konuşan ben oldum. O gardiyan 6 sene 8 ay ceza yedi. Koğuştaki lakabı Gestapo'ydu. Erdi. Gümüşhaneliydi. Adnan'dı ismi. Bir hadise oldu mu herkes aynı ifadeyi verirdi. Yüz beş kişi birden aynı ifadeyi... Bedii Tan eceliyle öldü. Komutanlar ilaçlarını muntazam veriyorlardı. Bedii Bey 33 No'lu koğuşa girdikten 33 gün sonra öldü.

3 gün beton üstünde su içinde yatınca hepimiz ishal olduk. Bedii Bey ölünce bizi hastaneye götürdüler, kurtulduk. Hepimiz ayakta sırada bekliyoruz. Eller popomuzda. Kaçtırmamak için dayak korkusu... Altına bir kaçırdın mı dayak... Yazın koğuşun tüm pencereleri kapalı yetmiş derece kışın tüm pencereler açık eksi 23 derece... Böyle günlerde tuhaf düşüncelere kaptırırdım kendimi. Hiç olmazsa balkona çıkabiliyor, çocuklarım diye geçerdi aklımdan. Hep çocuklarımı düşündüm. İki oğlan bir kız. İki oğlum Haluk ile Haldun İngiltere'de tekstil mühendisliği okumuştı.

Gardiyanlar koğuşta hep küfürle başlardı konuşmaya. 'Ananı si... gel. Kızını si.... gel. Karını si.... gel' Seni psikolojik olarak da çöktürmek, yıkmak için her şey yapıldı. Kapının önüne çıkartarak cop sokmak... Seyredene de o copu yalatırlar. Kusarsan öbürüne yalatarak yeri temizletirler.

PKK'nın ismini daha önce hiç duymamıştım. İçeri alındıktan sonra öğrendim. O zamana kadar biz bu örgütü Apocular olarak bilirdik. Bu anlamda siyasetle hiç ilgilenmemiştim. Dışlerimin çoğu sallanıyordu. Neden mi? Çünkü hep kalas dayağı vardı ceza olarak. Aç ağzını derlerdi. Kalası getirir iki elleriyle tutar ve küt diye çenenin altından yukarı doğru vururlardı. O kalın kalası çenene alt

tarafından yedin mi eğer tecrübesizsen dilini ısırırdın. Tecrübeliysen dilini ısırılmazsın ama bu seferde dışların birbirine girer...” (Cemal, 2007: 32-33)

Diyarbakır 5 No’lu Cezaevi ile ilgili anlatılan kitaplar, röportajlar, belgeseller yukarıda değindiğimiz gibi tüyler ürperten bir korku hikayesinin ayrıntılarını içeriyor: falaka, elektrik, aç bırakma, çıplak bekletme gibi eziyetlerin günlük hayatın parçası olması, lağımda tutma, dışkı yedirme, tecavüz, asıp germe gibi işkenceler bugünün demokratik ortamında darbeci paşaların yargılabildiği bir zamanda rahatça dile getirilmeye başlandı. Bunun en güzel örneği de Çayan Demirel’in yönetmenliğini yaptığı ve 2010 Ocak’ta vizyona giren ‘5 No’lu Cezaevi: 1980-1984’ adlı belgeseli olmuştur.

Darbe sonrası, 1981’de yeni anayasa hazırlandı ve 1983’te de genel seçimlere gidildi. Artık Türkler ve Kürtler için tekrar yeni bir dönem başlıyordu. Bu dönem her ne kadar Türkiye’nin demokratikleşmesi adına önemli bir kavşak noktası olsa da yeni dönemde Türkiye’nin üstesinden gelmesi gereken birçok yeni oyun sahneye sürülecekti.

Körfez Savaşı

Darbeden 3 yıl sonra Türkiye genel seçimlere gitti. Anavatan Partisi lideri Turgut Özal seçimler sonucunda Türkiye başbakanı oldu. Sivil bir hükümet iş başına gelmiş ve Kürtlerin çoğunluğu da Anavatan’a oy vermişti. Dış dünyaya önemli mesajlar veriliyordu. Türkiye, hatırı sayılır, borçlarını ödeyebilen, gelişmekte olan ülkeler içinde görülmeye başlanmıştı. Fakat Özal Hükümeti böyle bir misyonla iş başına gelmiş olsa da ordunun Kürtlere sergilediği tavır ve icraatlar, PKK’ya yaradı ve dağa çıkma oranı hızlı bir şekilde arttı.

Şubat 1987’de Hakkari’nin Taşdelen Köyü’nde düzenledikleri baskında 9’u kadın ve çocuk 14 kişi öldürüldü. Temmuz 1987’de ise Başbakan Turgut Özal’ın Mardin’de yaptığı konuşmada PKK’ya teslim ol çağrısı yaptıktan hemen 2 saat sonra PKK, Mardin’in Peçenek Köyü’nde 31 Türk vatandaşını katletti. Bu katliamın ardından Olağanüstü Hal Bölge Valiliği’nin (OHAL) kurulmasına karar verildi ve Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından onaylandı. Geniş yetkiye sahip olan OHAL Valiliği’ne Hayri Kozakçıoğlu atandı. OHAL’e dahil olan iller ise Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Siirt, Tunceli ve Van illeri olarak belirlenmişti.

OHAL sıkıntıları çözmede işe yaradı mı yaramadı mı? Tam olarak bu sorulara cevap bulanamadı. Fakat Nisan 1998’de OHAL Bölge Valisi Aydın Aslan, PKK terörü yüzünden on yılda can verenlere ilişkin istatistikleri açıkladı. İstatistiklere göre on yıllık bilanço şöyleydi:

ÖLENLER	SAYISI
TERÖRİST	19.924
SİVİL	4.287
KORUCU	1.047
POLİS	173
ASKER	4.459
TOPLAM	29.890

Tablo 2: 1988-1998 Arası Can Kayıpları (Şimşir II, 2009: 641)

Emniyet Müdürü Zuhuri Küçükakaya’nın da açıkladığı istatistiğe göre 1984-1990 yılları arasında PKK’nın Doğu ve Güneydoğu bölgelerimizde gerçekleşen eylem sayısı 2152’dir. Bunun

932'si silahlı saldırı, 803'ü çatışma, 296'sı da patlayıcı madde atma eylemi olmuştur.

Her iki istatistiğin sonucu terör belasının ülkeyi nasıl sıkıntılı bir duruma soktuğunu göstermektedir. Bunun en güzel örneğini siyasetçi Hasan Celal Güzel şu şekilde ifade edecektir:

“1991 seçimlerinde Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) çatısı altında meclise giren Demokrasi Partisi (DEP) milletvekilleri yemin töreninde yemini Kürtçe yaptılar. Bunun üzerine dava açıldı ve dokunulmazlıkları kaldırıldı. Bir saat önce milletvekili idiler, yemin ettiler fakat bir saat sonra polis arabalarına konup götürüldüler. Bu yapılması gereken bir davranış değildi. Tüm dünyanın gözü önünde yapılan bu hareket doğru değildi. Hem meclisinize vekil olarak alacaksınız hem de polis eşliğinde çıkartacaksınız meclisten. Bakınız, Türkiye’de siyasi Kürtçülük hareketlerinin artmasının en büyük etkeni budur işte.” (Güzel, 2007: 56)

Zuhuri Küçükkaya’nın yazdığı makalede ise PKK’nın 1991 yılı sonrası gelişimi şöyle özetlenebilir:

- Baharın gelişini müjde veren Nevruz Bayramı PKK yandaşlarının gösteri ve taşkınlık yaptıkları gün olmaya başlamıştır.
- Dış ülkelerin gazeteci ve yazarlarının, insan hakları savunucusu adı altında PKK militanlarını motive etmeleri, dış dünyada propaganda yapmaları ve bunun sonucunda NATO, silahlarının PKK’ya karşı kullanılmasını istememiştir.
- 1991-92 yıllarında turizmin önemli olduğu bölgelerde eylemler yaparak ülkeye gelen turist sayısını önemli ölçüde azaltmak hedeflenmiştir.
- Avrupa ülkelerinde askerî kamplar düzenleyerek hem bomba eğitimi almak hem de her yönden yetişmiş militan hazırlamak amaçlanmıştır.

Irak lideri Saddam Hüseyin, Irak'ın içine düştüğü ekonomik krize çözüm bulma ve Mısır'dan boşalan Arap dünyası liderliğini ele geçirme hırsıyla 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etmiş, 28 Ağustos'ta da işgalin kalıcı olduğunu ve Kuveyt'i ilhak ettiğini ilan etmişti. Bu gelişmeler üzerine Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi Irak'ı kınadı ve 15 Ocak'a kadar Kuveyt'ten çekilmesini istedi. Irak'ın bu sürece muhalefet etmesi üzerine 17 Ocak'ta hava, 24 Şubat'ta 'Çöl Fırtınası' adıyla kara harekâtına başlandı.

Peki, ABD'nin Irak'ı vurmasının zeminini hazırlayan faktörler nelerdi? Sebebini Ortadoğu'nun içinde bulunduğu duruma bakarak cevaplayabiliriz. Birincisi, ABD Soğuk Savaş sonrası SSCB'yi dünya liderliğinde saf dışı bırakıp, gücün kendisinde olduğunu ispatlama adına kıta ötesi savaşa girerek tüm dünyaya kendini göstermek istemişti. İkincisi, İsrail başta olmak üzere ABD ve diğer Batı ülkeleri, İslam devletleri içinde nükleer silah kullanabilecek bir ülke istememektedir. Bu durumdan dolayı projede Kuveyt sadece bir maşadır. Üçüncüsü ise bölgede İsrail'in gücünü arttırmak ve kendisine açıktan tehdit olan devletleri pasivize etmek istemesi bir diğer önemli maddeyi teşkil edecektir.

Körfez Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Türkiye'nin Irak politikasında köklü değişiklikler yaşanmış, bu tarihten itibaren Türkiye'nin geleneksel olarak takip ettiği bölgesel tarafsızlık politikasını Türkiye terk etmiş ve net bir tavırla koalisyon güçlerinin yanında yer almıştı. Bu bağlamda Özal, stratejisini 'bir koyup üç almak' olarak belirlemişti. Savaş sonrasında Ortadoğu'da oluşacak yeni yapılanmada söz sahibi olmak Özal'ın en büyük hedefleri arasında olacaktı.

Savaş sonrası Özal, Çekiç Güç'ün Türkiye topraklarında konuşlanmasına izin vermiş ve BM ambargosunu, petrol boru

hattını kapatarak etkin olarak uygulamıştı. Fakat Türkiye beklentilerinin aksine Madrid Zirvesi dahil yeni sürece aktif olarak dahil edilmemiş, karar mekanizması içine sokulmamış hatta kayıpları karşılanmamıştı. Tüm baskılara rağmen Özal, Peşmerge güçlerini kontrol altında tutmak, Kürtlerin bağımsız bir devlet kurmalarını engellemek ve PKK'yı Peşmergelerden izole ederek etkisizleştirmek amaçlarıyla, Barzani ve Talabani'yle doğrudan ilişkiler kurmuştu.

1992-94 yıllarında Türkiye, KDP ve KYP'yi etkin olarak kontrol altında tutmayı ve PKK'yı da kısmen izole etmeyi başarmıştı. Bu süreçte Barzani, Türkiye ile sıkı bir ilişki içindeyken Talabani, İran'a yakın durmayı denemişti. Bunu yanı sıra Türkiye Barzani'ye, PKK'ya karşı yaptığı göstermelik işbirliği çerçevesinde ekonomik ve askerî destek sağlamış 1997 çatışmalarında KDP, rakibi KYB'nin karşısında ancak Türkiye'nin desteğiyle ayakta kalmıştı.

Sonuç olarak, Türkiye bu süreçte hem ekonomik olarak hem de siyasi olarak ciddi boyutta kayıplar yaşamıştır; Irak'a uygulanan ambargoya verdiği destek Türkiye'ye 10 yıl için ihracat, turizm ve müteahhitlik hizmetlerinde 25 milyar dolar gibi büyük rakamlara mal olmuştur; bunun yanı sıra Kuzey Irak'ta bu süreç fiili bir Kürt devletinin doğmasına yardımcı olmuştur.

1 Mart Tezkeresi ve Kürtler

Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)'nin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunması için hükümete yetki verilmesine ilişkin Başbakanlık Tezkeresi, 1 Mart 2003'te TBMM tarafından görüşülerek reddedilmişti. Bu oylama Türkiye'nin yakın siyasi tarihinin en önemli dönüm noktalarından birisini oluşturmuştu.

ABD ve Türkiye arasındaki müzakereler Şubat 2003'te başlamıştı. Bu müzakere sürecinde ABD, Türkiye'den askerî hareket içinde fiilen bulunmasını ya da hareketi desteklemesini istemişti. 1 Mart sürecinde iki ülke arasında askerî mutabakat muhtırasının yanı sıra, siyasi belge ve ekonomik yardım paketi olmak üzere iki belge daha müzakere edilmişti. Türkiye, ABD'nin taleplerine bütünüyle hayır dememiş fakat isteklerinin kabul edilebilmesi için Anayasa'nın 92. maddesinde belirtilen kanuna göre meclisin salt oy çoğunluğunun kabulüyle gerçekleşebileceğini söylemişti.

ABD, Irak'a yönelik gerçekleştireceği askerî harekatta Türkiye'nin Kuzey Irak'a girmesini kesinlikle istememişti. Çünkü ABD, askerî planlarında Kuzey Irak'taki Kürt gruplara çok önemli görevler yüklemişti ve gerek Barzani gerekse Talabani güçleri ABD'nin Irak'taki en önemli destekçisiydi. Diğer bir deyişle Kürt gruplar ABD'nin stratejik müttefikiydi.

Irak operasyonunda ABD'nin yanında yer alacak olan Kürt Peşmergeler eğitilmiş ve silahlandırılmıştı. ABD savaş süresince bu grupların silahlandırılmasını Türkiye üzerinden yapmak istedi. Fakat Kürtlerin gereğinden fazla güçlendirilmesi ve gelecekte Türkiye aleyhinde faaliyette bulunabilecekleri gerçeği bununla birlikte Barzani ve Talabani güçlerine verilecek silahların terör örgütü PKK'nın eline geçebilme olasılığı, Türkiye'nin bu konuda ihtiyatlı davranmasına sebep oldu. Bundan dolayı Türkiye, ABD'nin Kürtlere sağlayacağı çeşitli yardımların bilgisi dahilinde olup koordineli olmasını istedi.

TBMM'de 1 Mart Oturumu

Tezkere 1 Mart 2003'te mecliste çokça tartışıldı. Tezkerenin meclisten geçmemesi durumunda;

- Türkiye-ABD arasında uzun yıllar devam eden müttefiklik ilişkisinin sekteye uğraması,
- Kuzey Irak'ta Kürt devleti kurulma olasılığının oluşması,
- PKK ve göç sorunu,
- Harekatın uluslararası meşruiyet temeline dayanmaması,
- Irak'ta Türk askerlerini bekleyen tehlikeler,
- ABD'nin uzun süre Türk topraklarında konuşlanıp çıkarılamayacağı,
- ABD'nin verdiği sözlerde durmayıp büyük ekonomik sıkıntıların baş göstereceği gibi durumlardan kaygı duyulmaktaydı.

Tezkere oylaması gizli oturumda elektronik olarak yapıldı. Oylamaya 543 milletvekili katıldı. 264 kabul, 250 ret ve 19 çekimser oy kullanıldı. Oylama sonucunda Anayasa ve içtüzüğün öngördüğü çoğunluk sağlanamadı ve 1 Mart Tezkeresi reddedildi.

Tezkere Sonrası

ABD, tezkerenin kabul edilmemesinin ardından Türkiye'deki havaalanlarının ve üslerinin kullanılmasını ısrarla istemiş ve baskılar yapmıştı. Kürtler de müzakere sürecinin başlangıcında olduğu gibi tezkerenin reddi sonrasında da Türkiye'nin tek taraflı müdahalesine karşı çıkmıştı.

Tezkerenin reddi sonrası ABD ikinci bir talepte bulunmuş, ancak böyle bir durumun önemli siyasi riskleri beraberinde getireceği; bu nedenle yeni bir tezkerenin, yeni bir değerlendirme süreci gerektirdiği ve sürecin başlamış olduğu Amerikan tarafına bildirilmiştir. ABD yeni bir tezkere için iç ve dış koşulların olgunlaşmasını beklemişti.

İkinci tezkereyle ilgili iki taraf arasında yapılan diplomatik görüşmeler tamamen gizlilik içerisinde yürütülmüştü. Nitekim ABD büyükelçiliği medyaya kapılarını kapamış, Genelkurmay Başkanlığı İskenderun limanına her gün yeni mühimmat boşaltan ve bunları hızla Irak sınırına sevk eden Amerika birliklerinin faaliyetinin bütünüyle üs modernizasyonunu konusundaki birinci tezkerenin kapsamında yürüdüğünü açıklamış, Türk yetkilileri müzakerelerin olmadığı yönünde açıklamalar yapmıştı. Böyle hareket etmekle birinci tezkerenin reddedilmesine neden olan faktörlerin önüne geçilmeye çalışılmıştı.

Bu hareketli dönemde sürpriz bir gelişme olmuş, ikinci tezkere öncesi Siirt'te yapılan seçimlerin sonucunda başbakanlık koltuğuna Recep Tayyip Erdoğan oturmuştu ve bundan sonra ikinci tezkereyle ilgili karar artık yeni başbakan liderliğinde verilecekti.

ABD'nin yoğun baskısının da etkisiyle; Türk hükümeti ikinci tezkereye 19 Mart 2003 günü TBMM'ye sevk etmiş, meclis ertesi gün 763 sayılı kararla Türk hava sahasının savaş amacıyla ABD'ye ve müttefik kuvvetlere açılmasına ve Türk birliklerinin Kuzey Irak'a girmesine izin vermişti.

İkinci tezkere mecliste kabul edilmişti fakat Türkiye'nin endişeleri devam etmekteydi. Öncelikle Türkiye'nin sınırına yoğun göçler başlamıştı. TSK'nın Kuzey Irak'ta asker bulundurması, Kürt gruplarıyla ya da Amerikan askerleriyle çatışma zemini oluşturacaktı. Bunun bölgede oluşabilecek provokasyonlarla gerçekleştirileceği endişesi taşınıyordu.

İkinci tezkerenin kabulü sonrası Türkiye, Kuzey Irak'a Kürt gruplarının muhalefeti neticesinde ABD'nin izin vermemesi üzerine kapsamlı bir güçte asker gönderememişti. Bu nedenle Türkiye Irak'ta caydırıcı bir güç olamamış ve Irak'a yönelik politikada istenilen sonuçlar elde edilememiştir. ABD'nin onayının çıkmayacağının anlaşılması üzerine bölgeye tek taraflı girmeye

çalışılmış fakat ABD'nin sert tutumu, Kürtlerin muhalefeti ve AB baskıları sonrası bu mümkün olmamıştı. Hasılı, TSK Kuzey Irak'a menfaatleri doğrultusunda giremedi.

Kuzey Irak Harekatı'nın PKK Açısından Kazanımları

Türkiye'nin 30 yılı aşkın süredir mücadele ettiği terör örgütü PKK'nın Irak'taki konumu savaş sonrası daha da kuvvetlenmiştir. Örgüt sadece Türkiye'de değil, AB ve ABD'de de terör örgütleri listesinin başında yer almaktadır. Ancak Irak'ta PKK'ya karşı çok farklı bir tutum sergilenmektedir. 3000 terörist Irak'ta 10 kadar kampa dağılmış durumda rahatça varlıklarını devam ettirmektedirler. Bölge içinde sürekli eğitim yapılmaktadır. Kuzey Irak üs haline gelmiştir. Amerikan ordusuna ait silahların çoğu teröristlerin eline geçmiş ve Kuzey Irak'ta sivil halka PKK propagandası yapılmaktadır. Terör örgütü, Irak'taki yapılanması, eylemleri ve illegal yollardan mali kaynak elde etmesine ek olarak legalleşme çabalarına da öncelik vermektedir. Bu çerçevede, Irak'ta PKK ile bağlantılı iki oluşum 'Kürdistan Demokratik Çözüm Partisi' ve 'Irak Yeniden Yapılanma Partisi' kendilerini siyasi parti olarak temsil ettirerek, 30 Ocak 2005 Irak seçimlerine girmişlerdir.

Savaştan günümüze kadar olan süreçte ABD, Irak'ta terör örgütü PKK'nın faaliyetlerine devam etmesine göz yummuştur. Genel olarak Irak'ta, özel olarak Irak'ın kuzeyinde Türkiye'nin varlığını sindirmeye çalışan ABD, Irak'ın kuzeyindeki Kürt oluşumunun yanı sıra bölgede bulunan yaklaşık 5000 PKK militanını da stratejik koz olarak kullanmıştır. Irak'ın savaş sonrası oluşturulan federatif yapısında söz sahibi olan güçler PKK'ya destek vermekte ve terörist unsurları korumaktadır. Nitekim Barzani ve Talabani her ne kadar PKK karşıtı söylemlerde bulunsalar da içten içe örgütü desteklemektedirler. Sonuç olarak her ikisi de örgütü, Türkiye'ye karşı koz olarak kullanmaya çalışmıştır.

II. BÖLÜM

KÜRT SORUNUNU TANIMLAMA BİÇİMLERİ

MİLLİYETÇİLER VE KÜRT SORUNU

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti bir imparatorluk bakiyesi olmakla beraber, I. Dünya Savaşı sonrası dünya devletlerinin aldığı yeni şekillenmelerle artık daha sıradan vatandaş tanımlarını kabul eden milli devlet tarzı modelini benimsemişti. Bu yeni yapıyla birlikte de 1924 Anayasası'nda 'Kendini Türk hisseden herkes Türk'tür' metnindeki ifadelerle tüm vatandaşlarını ayırmaksızın tek millet olarak kabul ilkesi benimsenmişti.

Türk milliyetçiliği, Anadolu topraklarında yaşayan herkesi Türk olarak kabul etmesine karşın; Kürtçülük, bu düşünceye en büyük karşı cepheyi oluşturan bir akım olmuştu. Türk milliyetçiliği bundan dolayı Kürtçenin kullanılmasını istememiş ve 'vatandaş Türkçe konuş' sloganıyla karşıtlığını ifade etmişti. Daha düne kadar devletin resmî milliyetçilik siyasetinde de Kürtlerin, Türklerin ayrı bir kökeni yoktu. Kürtlerin aslında bir Türk boyu olduğu tezi çokça seslendirilmişti. Bu görüş de Kürtleri unutulmuş bir millet olarak görmektedir.

Bir diğer bakış açısı da Şeyh Sait İsyanı'ndan sonra yapılan propagandalar sonucunda Kürtlere sürekli şüpheyile bakış sergilenmiş olmasıdır. Çünkü Lazlar, Çerkezler, Gürcüler, Arnavutlar ve diğer milletten gruplar kendi anadillerini konuşmamalarına rağmen Kürtler konuşmaktaydılar. Fakat Karpat bu konuda Türk milliyetçiliğinin güttüğü politikayı asimile olarak ifade etmiştir. Bu düşünce milli dayanışma duygusunun milletler arasında gelişmesini sağlamış ve dış etkenlerle birlikte kültürel bir azınlık oluşturma etkisi yapmıştır.

Günümüze kadar Türk milliyetçiliği yukarıda da az bir kesitini verdiğimiz aydın kesim tarafından farklı düşünülmüş ve algılanmıştır. Bu bakış açısı Kürtlere olan yaklaşımlarını da etkilemiştir. Türk milliyetçiliğinin bu bakış açısını madde başlıklarıyla aşağıdaki şekillerde sıralayabiliriz.

Kemalist Milliyetçilik

Kemalist milliyetçiliğin kökeni II. Meşrutiyet'e kadar dayanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran kadronun sahiplendiği milliyetçilik düşüncesi, Cumhuriyet'in ilk döneminde üç şekilde ele alınabilir:

1. 1919-1923 yılları arasında etnik ve dinsel çoğunluğun ön planda olduğu milliyetçilik anlayışı...
2. 1924-1929 yılları arasında seküler bakış açısıyla 'kendini Türk hisseden herkes 'Türk'tür' düşüncesiyle dinî toplulukların dışlandığı bir milliyetçilik anlayışı...
3. 1929-1938 yılları arasında da dilde, kültürde ve kanda birlik düşüncesinin olduğu milliyetçilik anlayışı...

Atatürk kurulan yeni Cumhuriyet'in milliyetçilik anlayışı ile ilgili şunları söylemektedir: "... İslamcılık ve Turancılık siyasetinin

başarı kazandığına ve dünyayı uygulama alanı yapabildiğine tarihte rastlanmamaktadır. Soy ayrımı gözetmeksizin, bütün insanlığı kapsayan tek bir dünya devleti kurma tutkularının sonuçları da tarihte yazılıdır. Baskıcı ve yağmacı olmak hevesleri konumuzun dışındadır. Bizim aydınlık ve uygulanabilir gördüğümüz siyasal yöntem, ulusal siyasadır... ‘Ulusal siyasa’ demekle anlatmak istediğim şudur: Ulusal sınırlarımız içerisinde her şeyden önce kendi gücümüze dayanarak varlığımızı koruyup ulusun ve yurdun gerçek mutluluğuna ve bayındırlığına çalışmak, gelişigüzel, ulaşılamayacak istekler peşinde ulusu uğraştırmamak ve zarara sokmamak; uygarlık dünyasının uygarca ve insanca davranışını ve karşılıklı dostluğunu beklemektir...”

Söylevden anlaşılacağı gibi Atatürk, Osmanlı’nın son yüzyılında devleti kurtarmak için öne sürülen akımlardan Osmancılık, İslamcılık ve Turancılığı reddetmekte ve Türkiye Cumhuriyeti’ne uyan en iyi ideolojik yapının ulus çatısı altında ‘Kemalist Milliyetçiliği’ olduğunu düşünmektedir.

Kemalist milliyetçiliğinin ulus içinde sağlam temellere oturtturulması ve kabul görmesi için Türk kavramına dayalı tarihi tekrar kurgulamak gerekmektedir. Bu düşünceyi pratik hayata dökmek için 1930 yılının Nisan ayında, Atatürk’ün bizzat katıldığı Türk Ocakları VI. Kurultayı’nda *“Türk tarih ve medeniyetini ilmi surette tetkik etmek için hususi ve daimî bir heyetin teşkiline karar verilmesini ve bu heyetin azasını seçmek salahiyetinin merkez heyetine bırakılmasını teklif ederiz”* denerek Türk Tarihi Tetkik Encümeni sonradan ise Türk Tarih Kurumu adı altında faaliyetlerine başlamıştı. Faaliyetlerin temel hedefi Anadolu’nun asıl sahiplerinin Türkler olduğu, Türklerin Orta Asya’dan zorunlu olarak Anadolu’ya göç ettikleri ve burayı yurt belledikleri konusu üzerinedir. Bu görüşün temellendirilmesi sayesinde Yunanlıların ve Ermenilerin uluslararası camiada bilimsel olarak da ağızlarını bağlamaktır.

1921 yılında Eskişehir’de yaptığı konuşmada Atatürk şöyle diyecekti: ‘... Ne İslam birliği ne de Türk birliği bizim için bir doktrin veya mantıklı bir politika meydana getirebilir. Bundan böyle yeni Türkiye’nin, hükümet politikası kendi milli sınırları içerisinde Türkiye’nin kendi öz egemenliğine dayanma ve bağımsız yaşamadan meydana gelmektedir.’ Atatürk bu konuşmasında yeni kurulacak olan rejimin çatısı altında kalan hangi ırk olursa olsun kendisini Türk hissedeceği mesajını vermektedir.

Görüldüğü gibi Kemalist milliyetçilik yıllar içerisinde değişik evreler geçiriyor. İstiklal Savaşı yıllarında Misak-ı Milli anlayışı içerisinde yurt içindeki tüm etnik gruplar kendi konumlarında kabul edilirken, en büyük sorun olan bağımsızlık uğrunda tek yürek olup savaş veriliyordu. Fakat Cumhuriyet sonrası gelen inkılapların etkisi, Anadolu içerisinde yaşayan tüm vatandaşları ayırtırmaya ve artık kana dayalı bir milliyetçi anlayışı devlet söylemi içerisinde yer almaya başlamıştı. Bu durumdan şüphesiz en çok etkilenenler de Kürtler olmuştur.

İrkçı Milliyetçilik; Nihal Atsız

Hüseyin Nihal Atsız, Ocak 1905’te İstanbul’da doğdu. 1922 yılında İstanbul Sultanisi’ni bitirerek Askerî Tıbbiye’ye girdi. Ziya Gökalp’in cenazesinde çıkan olaylara karıştığı gerekçesiyle okuldan atıldı. Fakat yüksek öğrenimini yarıda kesmeyip bitirdi. 1040’lı yıllarda gelişen Pan-Türkist akımının temellerini attı. Soyadı kanununda kendisine eski Türklerde rüştünü ispatlayana kadar isim verilmeyen çocukların ismine referans yapan ‘Atsız’ soy ismini seçti.

Nihal Atsız’ın millet, milliyetçilik, Türkçülük hakkındaki düşünceleri irki ve soya dayalı bir nitelik taşır. Atsız ‘Türkçü’ adı verilen kişiyi; Türk soyunun üstünlüğüne inanmış kişi olarak

tanımlamaktadır. Türk olmak için ‘kan’ unsurunu ön plana yerleştiren Atsız’a göre; Türklüğün bileşenleri sırasıyla: Kan, dil ve ülkü birliğidir.

Mustafa Akyol Nihal Atsız ile ilgili Atsız’ın düşünce dünyasını ifade eden şu cümlelere yer vermektedir:

“Yağmur oğlum! Öğütlerimi tut, iyi bir Türk ol... Yahudiler bütün milletlerin düşmanlarıdır. Ruslar, Çinliler, Acemler, Yunanlılar tarihi düşmanlarımızdır. Bulgarlar, Almanlar, İtalyanlar, İngilizler, Araplar, Sırplar, Hırvatlar, İspanyollar, Portekizler, Rumenler yeni düşmanlarımızdır. Japonlar, Afganlar ve Amerikalılar yarınki düşmanlarımızdır. Ermeniler, Kürtler, Çerkezler, Abazalar, Boşnaklar, Arnavutlar, Lazlar, Gürcüler, Çeçenler içerideki düşmanlarımızdır. Bu kadar düşmanla çarpışmak için iyi hazırlanmalısın. Tanrı yardımcın olsun.”

Bu ifadeden anlaşılacağı gibi Atsız’ın tüm politikası ırkçılık üzerine kurulmuş ve “Türk olmayan varsa gidebilir” bakış açısıyla Kürtleri de Anadolu topraklarından sürgün etmek hayaline düşmüştür.

Türk ırkçılığının önde gelen isimlerinden birisi de Reha Oğuz Türkkan’dır. Reha Oğuz Türkkan için Türkçülükte esas noktayı ırk oluşturur. Türkkan’a göre tarihin ve tekamülün amili ırktır ve Türkkan, Türklerin geri kalmışlığının sebebi olarak ırkların bozulmasını iddia etmektedir. Irkların en üstününü de Türk ırkının oluşturduğunu söylemektedir. Irkçılığın ne seviyede temsil edildiğini görebilmek adına ‘Bozkurtların Amentüsü’ adlı yazısında şu ifadelerle bakmak gerekir:

Biz kimiz?

Bozkurtçularız.

İdeolojimiz nedir?

Bozkurt Türkçülüğü.

Bozkurtçular neye inanır?

Türk ırkının ve Türk milletinin, her ırktan ve milletten üstün olduğuna!

Bu üstünlüğün kaynağı nedir?

Türk kanıdır!..

Anadolucu Milliyetçilik

Nurettin Topçu önderliğinde çıkarılan Hareket dergisinin çevresinde toplanan aydınlar Anadoluculuğun teorik alt yapısını oluşturmuşlardır. Başlangıçta kültür hareketi olarak ortaya çıkan hareket, sonraları uç milliyetçi ve baskıcı milliyetçiliğin karşısında durmuştur. Batılılaşmaya temkinli bir yaklaşım sergilemiş, gelenekçi-muhafazakar bir karakter göstermiştir.

Topçu, Anadoluculuk fikrinin çıkış noktasını toplumsal ve ahlaki bozulma olarak belirler. Asıl gaye toplumsal yapının tüm birimleriyle ahlaki bir yapı oluşturulursa gerçek milliyetçiliğin oluşturulabileceği düşüncesidir. Bu açıdan Topçu'ya göre milliyetçilik: *“devletin temellerini almış, milletin tohumlarına hayat vermiş olan ataların kutsal emanetini sonsuzluğa giden yolda daima büyüyen aydınlıklara ulaştırmak, ruhların mabedinde derinleştirmek ve onu yabancı ellerden korumaktır. Ataların bize bıraktığı emaneti göklere yükseltmek, ona can, ona kan vermek, onu sevmek ve bütün insanlığa sevdirmektir.”* (Topçu, 2003:86)

Her milletin kendine özgü bir yapısı olduğunu düşünen Topçu, Almanların militarist bir kültüre sahip olduğunu, İngiltere’de bunun iktisat ve Fransa’da ise bilgi olarak kendini gösterdiğini söyler. Türklerde ise en baskın temel gösterge İslam’dır. İslam

sayesinde yıllar boyunca bu millet tek bir idare altında varlığını sürdürmüştür. Günümüz milliyetçiliğini de Türk'ün Kürt'ün aynı çatı altında yaşama şansını bu duruma bağlamaktadır.

Türkçülüğü sınırlı bir toprak parçası temelinde yorumlayan Anadolucular, bu nedenle hem ırkçılığı hem de Turancılığı reddetmişlerdir. Anadolu merkezli bir Türk milliyetçiliğini savunan Anadolucular, Anadolu'da yaşayan Türkmen topluluklar ile Turanî topluluklar arasında hem tarihsel bir kader ortaklığı bulunmadığını hem de coğrafi koşulların uzunca bir süredir tarihsel ve kültürel farklılıkların yaratması sonucunda Anadolu'da Türk topluluklarından ayrı, yeni bir millet yaratıldığını ifade etmişlerdir. Bu konuda Nurettin Topçu:

“Türk dünyası birlik içinde kurtuluşunu ararken İslam'ın birleştirici ruhuna sığınmaktan başka yol bulunmayacaktır. Irk sadece kendi varlığı ile birlik oluşturamaz. Maddi unsurların esaslı karakteri daima bölünebilmek, sonsuz parçalara ayrılabilir. Ruh cevherinin temel yapısı birliktir; çokluk içinde birlik yaşamaktır” (Atabay, 2003: 530) diyecekti.

Anadolucu milliyetçiliğini, emperyalist ve yayılcı bir amaç taşımayan, Türk-İslam sentezinin ilk habercisi olarak saymak mümkündür. Saf-milliyetçi kültürün köylerde bulunduğunu ileri süren Anadolucular, Avrupa'daki milliyetçilik-şehirleşme ilişkisine ters bir şekilde milliyetçilik-köycülük temasını ileri sürmüştür. Irkçı ve Turancı söylemlere karşı araya mesafe koymuştur. İslami söylemlere de açık olması, seküler bir sistem üzerine kurulan Kemalist milliyetçiliğe karşı durmasını sağlamıştır. Bu nedenden dolayı resmî ideoloji ile birçok kısmı uyuşsa da resmî bir fikir olarak benimsenmemiştir. Anadoluculukta Kürtler dışlanmamış, Anadolu'da yaşayan her bir fert bu vatanın parçası kabul edilmiştir.

Türk İslam Milliyetçiliği

Türk-İslam milliyetçiliğin en önemli temsilcisi Osman Yüksel Serdengeçti'dir. Mehmet Akif Ersoy'dan hayli etkilenmiş olan Serdengeçti; 1947-62 yılları arasında çıkardığı 'Serdengeçti' adlı dergide düşüncelerini savunmuştur. "Tanrı Dağı kadar Türk, Hira Dağı kadar Müslümanız" sloganıyla düşünce yapısını özetlemiştir.

Muhafazakar bir düşünce sistemini savunan Serdengeçti, Türk-İslam milliyetçiliğini savunurken diğer yandan İslam öncesi Türklüğe de atıf yapmaktan geri kalmamıştır: "*Yeryüzünde tek Türk Milleti, tek Türk Devleti'yiz. Mete'den Milli Mücadele'de can veren son şehide kadar büyük tarihin mesuliyetini omuzlarımızda taşıyoruz*" (Serdengeçti, 2006: 113) diyecekti.

Bir başka yerde Serdengeçti şöyle der: "*Milletler zorla, kılıç kuvvetiyle yok edilemezler fakat milletler, cemiyetler kendi benliklerini unuttur, başkasına benzemeye çalışırsa, taklit ettikleri, benzemeye çalıştıkları millet tarafından benzetilirler, temsil edilirler.*" (Serdengeçti, 2006: 36) Bu bakış açısıyla Serdengeçti, Anadolu içerisindeki farklı etnik grupların bir arada sükûnet içerisinde yaşayabilmesi için Kürt'ün de Türk'ün de ırkçı söylemlere takılmadan barış içerisinde yaşamaları; hangi etnik topluluğun kültürü ağır basacaksa o kültürün, süreç içerisinde diğer kültürlerin içinde kaynayacağını düşünmektedir.

Serdengeçti'nin yanında, Türk-İslam işbirliğini öne çıkaran ve Türk-İslam sentezini ortaya atan İbrahim Kafesoğlu'na göre ise milliyetçiliğin tanımlanması şöyledir: "*Kişinin milletine sevgi ve saygı hisleriyle bağlanmasıdır. Bizim milliyetçiliğimiz Hakk'a, adalete saygılı, milli kültürümüzün işlenmesini gözetken, dünya medeniyetinin yücelmesine gücü yettiği ölçüde yardıma gayret eden bir düşünce tarzıdır.*" (Kafesoğlu, 1970: 9)

Kafesoğlu’nu tanımlarken ‘milliyetçi bir bilim adamı’ olarak ifade edebiliriz. Okuduğu kitaplar ve yetiştiği çevre itibarıyla Gökalp ve Atsız’dan çok etkilenmiştir. Fakat milliyetçilik anlayışı bakımından da iki şahsa eleştirileri vardır. Bu düşüncesini şu şekilde dile getirmiştir: *“Ben, küçükten beri tarihe meraklı bir insan olarak biliyorum kendimi. Benim bir inancım vardı. Mensubu bulunduğum milletin gerçekten yüksek kalitede, insanlığa değer getirmiş bir cemiyyet, bir topluluk olduğu inancı idi. Bu kanaatimin iki büyük besleyici kaynağı olmuştur. Bunlardan biri Ziya Gökalp’tir. Çok şiirlerini ezberledim vaktiyle. Ala Geyik hikayesini şimdi bile okuyabilirim. İkincisi de Gökalp’ten sonra aynı izde yürüyen ve çok kuvvetli tesirleriyle yıkılmaz bir nesil yetiştiren merhum Nihal Atsız’dır. Onun da çok tesiri altında kalmışımdır. Romanlarıyla, hikayeleriyle. Yalnız bu iki şahsiyetin bende uyandırdığı hayranlık yanında; eksik taraflarını da sezmemiş değilim. Onu da açıkça itiraf edeyim. Her ikisi, Türk milliyetçiliği, Türk vatanperverliği sahasında gerçekten erişilmez iki doruk noktasıdır. Fakat her ikisi de bu meselenin romantik tarafını ele almış ve işlemişlerdir. Ziya Gökalp bildiğimiz gibi masal yazmıştır, efsane yazmıştır, destan yazmıştır ve gerçekten Türk milletinin direkt olarak ruhuna, kalbine hitap etmiştir. Onu takip eden Atsız da biraz tarihle uğraşmakla beraber, aslında bildiğimiz gibi şairdi, edebiyatçıydı. Beni doyurmayan ciheti şuydu: Ben istiyordum ki bunlar bu romantik destanî planda kalsın.”*

Kafesoğlu Türk milliyetçiliğinin başkalarına zarar vermeyen bir düşünce biçimi ve hareket tarzı olduğunu din ve ırk üzerinden açıklar. Kafesoğlu’na göre milliyetçilik bir ırk davası olmamıştır. Fakat bunun yanında durumu bir din davası olarak da düşünmek yanlışır. Hasılı milliyetçiliğin Türk İslam sentezindeki bakış açısında Kürtlerle ya da diğer etnik gruplarla bir sıkıntısı olmamıştır. Asıl önemli olan kimin millete daha fazla hizmet ettiğidir.

Milliyetçi düşüncelerin yukarıda belirttiğimiz yaklaşımları dışında, günümüzde de önemli 'söz sahipliği' olan liberal milliyetçiliğin temsilcilerinden Taha Akyol, milliyetçilik ve bu bağlamda Kürt sorununa; 'Türk Milleti' paydasında birleşen, anayasal milliyetçilik temelinde yorumlar. Akyol'a göre ise etnik kültür ve dinsel bağlılığın tek tip olması gerekmemektedir ve Akyol konuyla ilgili açıklamasında şöyle diyecektir:

"Türkiye'nin birliğinde en önemli faktör, artık homojenlik varsayımı değildir. Kültürel çoğunluğun kabulüyle birlikte, tarihî birlik duygusu, üniter devlet yapısı, ekonomik ve sosyal bütünleşme, yani iç içe geçmişliktir. Bu realite, karşılıklı olarak ılımlı, uzlaşmacı, çoğulcu ve 'Türkiyeci' yeni bir üslup ve yaklaşım tarzı gerektiriyor." (Akyol, 2007: 116)

Türk milliyetçiliği farklı şekillerde yorumlanmış ve bu yorumların fiiliyata geçmesi birçok çözümsüzlükleri de beraberinde getirmiştir. Bunun başında ise Kürt sorununun çözümsüzlüğü gelmektedir. İrkçi çözümler tümünden ayrışmaya sebep olmuş ve birleştirici önerilerde devlet politikası olmamasından dolayı iki binli yıllara kadar tesir alanı çok zayıf kalmıştır. Kemalist milliyetçilik diyebileceğimiz resmî ideolojinin bakış açısı dahi İstiklal Savaşı'nda farklı yorumlanırken, 1938'e gelindiğinde farklı yorumlanmıştır. Dünya düzeninin II. Dünya Savaşı'yla yeniden şekillenmesiyle birlikte ülkemizde de ırkçı söylemler ciddi artış göstermiş, saf kan Türk anlayışının karşısında Kürt ırkçılığı kendini bulmuştur. Milliyetçi anlayışın bu kadar ifrat ve tefrite bulaşması yukarıda denildiği gibi milliyetçilik etrafında çoklu düşünce ekolleri oluşturmuştur. Mesut Yeğen bu problemle alakalı şöyle demektedir:

"Sonuç ortadadır. Hem Türk milliyetçiliğinin hem de Kürt meselesinin tarihsel ve ilişkisel karakteri, milliyetçiliğin Kürt meselesi ile karakteri, milliyetçiliğin Kürt meselesi ile temasında ve dolayısıyla"

sıyla meseleyi algılamasında epey bir çeşitliliğe yol vermiştir.” (Yeğen, 2009: 119)

Sol ve Kürt Sorunu

Solun Kürt sorununa yaklaşımını en iyi analiz eden araştırmacıların başında ODTÜ’de öğretim görevlisi olan Prof. Dr. Mesut Yeğen gelmektedir. Yeğen İletişim Yayınları’ndan çıkan ‘*Müstakbel Türk’ten Sözde Vatandaşa Cumhuriyet ve Kürtler*’ adlı kitapta solun Kürt sorunuyla ilgili süreci dört evrede incelemiştir:

1. TKP’nin ilk yıllarından 1960’a kadar olan ‘Tanışma’ dönemi.
2. 1960’lı yılların başından 1971 Muhtırası’na kadar olan ‘Buluşma’ dönemi.
3. 1974 affından 1980 sonu Berlin Duvarı’nın yıkılışına kadar devam eden ayrışma dönemi.
4. 1990’lardan sonraki ‘Kopuş’ dönemi.

Kurulan yeni rejimin takip ettiği devlet politikası gereği sol bakış, irtica yapıyorlar düşüncesiyle Kürtlerin karşısında yer aldı. Rejimle çatışma içinde olduğu politikasını benimsedi. Bu durum ilk kez Şeyh Sait isyanında ortaya çıkmış olup, Mesut Yeğen bu durumla ilgili şunları söylemektedir:

“... Kürtlerin Cumhuriyet’e bu ilk büyük kalkışmasını irticai bir mukavemet olarak değerlendirmekte dönemin ‘burjuva’ hükümetiyle aynı frekansı takip eden komünistler, hiç şüphesiz komünistliklerini göstermiş ve irtica gibi ‘üst yapısal’ bir durumun ardında daha derin, altyapıya dair bir gerçeği işaret ederek farklılıklarını kaydetmişlerdi: Dönemin komünistlerine göre, irticanın ardında daha yapısal bir sorun, feodalizm vardır.” (Yeğen, 2009: 150)

Solun bu bakış açısıyla ilk dönemde Kürtlere karşı rejimin kurucuları yanında yer aldılar. Bunun yanında Kürt meselesi dö-

nemin komünistlerinin ilgi alanına sadece Şeyh Sait Ayaklanması esnasında girmedir. 1930 Ağrı Ayaklanması da üzerinde çalıştıkları bir konu oldu. 1930 isyanı siyasi olarak halen emperyalizme alet olan, halkın ve inkılabın çıkarlarına aykırı, koyu mürteci ve geri bir hareket olmakla birlikte, içtimai olarak mazlum köylülüğün bir kurtuluş mücadelesi olarak değerlendirildi ve dönemin şartları içerisinde de bu tutum ise ideolojik ama daha çok da stratejik-teorik olarak gerçekleşti.

1960 askerî darbesi sonrası yapılan Anayasa ile birlikte gelen örgütlenme hakları sayesinde sol kitleselleşecek, diğer bir ifadeyle solun siyasi tarihi başlamış olacaktır. Bu hareketlenmenin başlangıcı sola 'yön' veren 'Yön Dergisi' olmuştur.

Solun Kürt meselesine yaklaşımı ise doğu bölgelerinin geri kalmışlığı ve feodal yapısı, çözüme kavuşması gereken en önemli meselesi olduğuydu. Yön'de yazan, sonraları da Kürt sorununu dillendiren önemli isimlerden Sait Kırmızıtoprak, 1962 yılında Yön Dergisi'nde kaleme aldığı yazıda, Kürtlerin asimilasyonuna karşı çıkıyor ve Eski Umumi Müfettişi Avni Doğan'ın Kürtlerle ilgili tehlike çanlarının çaldığını söylemesi üzerine; Kürtlerin ayrı bir dil konuşmasına rağmen vatanına milletine sadık bir yurttaş olduğunu belirtiyordu.

Solun ilk siyasi hareketliliğinin TİP olduğu söylenebilir. 1961 yılında kurulan TİP'in kadroları, solcu aydın kadro ile Kürt aydınlarının çalışmaları sonucunda oluşturulmuştu. Kürt aydınlarının da parti kadrolarında olması, TİP'in Kürt meselesini ilk sıralarda değerlendirmesine sebep oldu. 1964'te yapılan İzmir Büyük Kongresi'nde Doğu Sorunu dile getirildi. Anayasa Mahkemesi, TİP'in gerçekleştirdiği faaliyetleri 1961 Anayasası'na uygun olmadığı gerekçesiyle 1971'de partinin kapatılması kararını aldı. Böylece Kürtlerle olan beraberliğin faturasını Türk solu, partinin kapatılmasıyla ödemiş oldu.

Türk solunda güdülen politikalarda farklılıkların olması bölünmenin de sinyalini vermişti. Aybar, Boran ve Aren çizgisindeki TİP, seçimle gelinecek noktada sosyalist bir devrim düşünürken, Mihri Belli etrafında toplanan devrimci gençler ise Milli Demokratik Devrim (MDD) hedefinin peşine düşmüştü. Nitekim Mihri Belli, Şeyh Sait ayaklanmasını Kürt düşünürlerin aksine, bir irtica hareketi olarak düşünüyor ve İngilizlerin bir sömürme politikası olduğunu söylüyordu.

Türk solunun 1960'larla birlikte başlayan görüş ayrılıkları birçok bölünmelere de zemin hazırlamış oldu. MDD, Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi (TİİKP), Proleter Devrimci Aydınlik (PDA), Aydınlik Sosyalist Dergi (ASD) ve Türkiye Halk Kurtuluş Cephesi (THKP-C) gibi birçok sol örgütlü oluşumlar, Türk solunu bölünmelerin yumağına soktu. Bu durumdan elbet Kürtler de nasibini aldı ve Kürtler, DDKO etrafında toplanmaya başladı.

12 Mart muhtırasından sonra Türk solu kendi içindeki sol anlayışında farklı fraksiyonlara ve algılamalara girdi. Bunların başında 'revizyonistler' diye nitelendireceğimiz akım gelmektedir. 12 Mart'la beraber artık 1930'ların Türkiye'sindeki Kürt meselesine devlet yanlı tutum bırakılmıştı. Kürt halkının bütün anayasal ve demokratik haklara sahip olması gerektiği ve bunun en güzel uygulayıcısı TKP'nin programında olduğu düşünülüyordu. TKP, Türk-Kürt beraberliğinden bahsediyor ve bu beraberliği Türkiye'de sosyalizme geçmede yapı taşı olarak düşünüyordu. TKP'ye göre; hangi ulustan olursa olsun bütün işçilerin, köylülerin, emekçilerin emperyalizme ve kapitalizme karşı devrimci birlik sorunu başta gelmekteydi ve bütün diğer sorunlar bu temel soruna bağlıydı.

Diğer bir oluşum 'cepheciler' idi. Bu oluşumda Kemalist çizginin Kürt meselesine bakışını reddediyor ve Kürt sorununu top-

rak ve doğruluk meselesi olarak değil ‘demokratik halk devriminin’ parçası görüyordu. Cephecilerin yayın organlarından olan ve bunun etrafında örgütlendikleri Devrimci Yol Dergisi’nde şöyle denmekteydi:

“Türkiye Devleti çok uluslu bir devlettir. Türkiye’de ezilen bir Kürt ulusu vardır. Bir ülkede ezilen bir ulusun varlığı, bu ülke devrimcilerine söz konusu ulusun kendi kaderini tayin etme hakkını yüklemektedir. Ulusal sorun konusuna doğru yaklaşımın temel koşulu Kürt halkının kendi kaderini tayin hakkının kayıtsız şartsız tanınmasıdır. Bu hak Kürt halkının isterse bağımsız bir devlet olarak örgütlenme hakkı demektir.” ([Yazar Yok], 1977: 8) Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi Kürt halkının ayrılma hakkını kullanması doğrultusunda gerçekleştireceği demokratik tavrın tam destekçisi olunacaktı.

12 Eylül’le beraber Türkiye solu büyük bir siyasi ve örgütsel bozgun yaşadı. Türkiye solu bu bozgunu toparlamak ve Kürtlerle olan ilişkisini tekrar güçlendirmek için bir hareket sergilese de 90’lardan sonra dünyada yaşanan dönüşümün sonucunda, PKK’nın da etkisiyle gerçek bir güce ulaştı. Bu durum, Türkiye solunun Kürt meselesine karşı tutumunu değiştirdi. Bu değişimi Özgürlükçü ve Dayanışma Partisi (ÖDP), TKP ve İşçi Partisi’nin (İP) Kürtlere yaklaşımında görebiliriz. Özellikle İP’in 27 Ağustos tarihinde aldığı merkez komitesi kararına göre:

“Kürt sorunu, demokratik haklar açısından çözülmüştür. Sorun artık ABD emperyalizmine karşı birleşme ve Türkiye’yi savunma sorunudur” (Yeğen, 2009: 194) ifadeleriyle, Kürt sorunu, Amerikan kışkırtmasını engellemek ve asimilasyonu tamamlamak sorunu olacaktır anlayışı eklenerek Kürt meselesine olan stratejiler değiştirilmiştir.

Gelenekçiler ve Kürt Sorunu

Kürt siyasal hareketinin etkilendiği iki ana kaynak vardır. Bunlardan birisi yukarıda da değindiğimiz seküler-ulusalcı anlayışın hüküm sürdüğü solcu Kürt anlayışı, diğeri ise Kürt halkının üzerinde etkisinin hissedildiği ve ‘İslamcı Kürt anlayışı’ diyebileceğimiz İslami çizgideki Kürt anlayışıdır.

İslamcıların Kürt meselesine bakış açısı, İslami grupların özelliğine göre de anlayışta, meseleleri kavramada ve uygulamada farklılıklar göstermiştir. Türkiye’de İslami düşüncenin baskın olduğu oluşumların Kürt meselesine yaklaşımlarını iki kısımda maddeleştirip, açıklayabiliriz:

1. Cemaatler (Nurcular)

2. Tarikatlar

Said Nursi (Nurcular)

Türkiye’de ve dünyada ciddi sayıda takipçisi olan; hareketin öncülüğünü Said Nursi’nin yaptığı akıma ‘Nurcular’ denilmektedir. Zamanın en iyisi manasında ‘Bediüzzaman’ lakabı verilen Said Nursi’nin ‘Eski Said’ olarak nitelendirdiği ve siyasetin içinde olduğu bu döneme kısaca bakmamız gerekmektedir. Çünkü Eski Said dönemi Kürtçülük düşüncesi hakkında önemli referansların olduğu bir evredir.

Said Nursi, 1878 yılında Bitlis’in Hizan ilçesinde Kürt bir aileden dünyaya gelmiş ve Kürt olmasından dolayı da Said-i Kürdi olarak nam bulmuştur. Said Nursi keskin zekası sonucu dinî meselelere önemli izahlar getirince çağdaşları olan din alimleri içinde konuşulmaya başlanmıştı. Bunun en büyük sebeplerinden birisi de Osmanlı’nın yıkılmaya karşı kurtulma çareleri aradığı bir dönemde, sistemin kurtulması adına ortaya koyduğu projelerdi.

Bu düşünceyle dönemin Padişahı II. Abdülhamid’le görüşmeye gitti. İstanbul’a gelince önce Ferik Ahmet Paşa’nın konağında bir süre misafir kaldı. Sonra Fatih’teki Malta Çarşısı’nda bulunan devrin elit tabakasının kaldığı Şekerci Han’da kalmaya başladı ve burada odasının kapısına “Burada her suale cevap verilir, fakat sual sorulmaz” diye bir yazı astırdı. Ulema arasında büyük bir lokma olan bu cümle Nursi’nin İstanbul uleması arasında da tanınmasını sağladı. Sadece İslam ulemasında değil gayrimüslim cemaatinde de takip edilen bir kişiydi. Nursi’nin şöhretini duyan Selanikli bir Yahudi mebusu olan İstanbul Hahambaşısı Emanuel Karasso, Nursi’yi etkisi altına almak için görüşme talep etmiş ve yaptığı görüşme sonrası *“yanında biraz daha kalsam beni Müslüman edecekti”* diyerek mağlup olduğunu açıkça söylemiştir. Bir diğer benzer vakıa ise şöyle gerçekleşmiştir: İngiliz Anglikan Kilisesi tarafından Dar-ül Hikmet’ten sorulan altı suale, cevaben Anglikan Kilisesi’nin istediği, *“Altı yüz kelime ile değil, altı kelime ile değil, hatta bir kelime ile değil, belki bir tükürük ile cevap veriyoruz. Çünkü o devlet, işte görüyorsunuz ayağını boğazımıza bastığı dakikada mağrurane üstümüzde sual sormasına karşı yüzüne tükürmek lazım geliyor...”* diyerek tavrı koyar ve meşhur ‘Hutuvat-ı Sitte’ adında bir bildiri yayınlar. Bu karşı koyuş İtilaf devletlerinin dikkatini Nursi’ye çekmeye yetmiştir.

Vali konağındayken valinin kendisine gösterdiği gazetedeki haberi okuyunca, bir ömür boyu yapacağı çalışmalarının sözünü orada verir. İngiliz müstemleke nazırının elinde bulunan Kur’an-ı Kerim’i göstererek; *“Bu Kur’an, Müslümanların elinde kaldıkça biz onlara hakiki hakim olamayız. Ya Kur’an’ı ortadan kaldırmalıyız veya onları Kur’an’dan soğutmalıyız”* demesi üzerine Nursi: *“Ben de Kur’an’ın sönmez söndürülemez manevi bir güneş olduğunu bütün dünyaya ispat edeceğim ve göstereceğim!”* diyerek çalışmalarını İslam aleminin buhranlı döneminden kurtarma çarelerini düşünmüştür.

Mısır'da bulunan Cami-ül Ezher Üniversitesi'nin bir benzerinin doğuda kurulmasını istemiş ve üniversiteyle ilgili bir dilekçeyi padişahın özel kalem dairesi olan Mabeyn-i Hümayun'a sunan Said Nursi, Sultan II. Abdülhamid'e bu dilekçeyi bizzat görüşerek takdim etmek ister.

Fakat bu isteği paşalar tarafından kabul edilmez ve Nursi, zamanın istibdat rejiminden dolayı sultanla görüşmesine izin verilmemesine tepkisiz kalmaz ve eleştirilerde bulunur. Paşalar bu durumdan rahatsız olur ve 'şeklen' dahi Kürt aşiret lideri gibi duran Nursi'yi tutuklayarak Divan-ı Harb'e sevk ederler.

Yıldız Askerî Mahkemesi'ne sorgu için çıkarıldığında söylemiş olduğu sözler ve cesareti mahkeme heyeti tarafından şaşkınlıkla karşılanır ve "bu kadar cesaret akıl kârı değildir" denilerek Toptaşı Tımarhanesi'ne gönderilir. Toptaşı Tımarhanesi doktorunun *"eğer bu adamda zerre kadar cünun varsa dünyada akıllı adam yoktur"* diye rapor vermesiyle serbest kalan Nursi'ye padişahın selamıyla birlikte maaş teklifinde bulunulur. Nursi bu maaşı sus payı olarak gördüğünü söyler ve reddeder.

Nursi, II. Meşrutiyet'in ilanıyla (24 Temmuz 1908) beraber İstanbul'un siyasi yaşamına ayak uydurmaya başlamıştı. Cemiyetlere üye olmakta; İslam birliği, maddi ilerleme ve hürriyet gibi konularda çeşitli gazete ve dergilerde siyasi konularda makaleler yazmakta ve konferanslara katılmaktaydı.

Rumi 31 Mart 1325, Miladi 13 Nisan 1909 tarihinde, İstanbul'da Hareket Ordusu'nun Sultan II. Abdülhamid'in tahtan indirmesiyle sonuçlanan ve tarihe '31 Mart Vakası' olarak geçen baskında Nursi de ilişkisi olduğu düşünülmekle tutuklanır. Hapisten çıktıktan sonra Van'a gider ve talebeleriyle birlikte Van Gölü'nün kenarında üniversitesinin yapımına başlar. I. Dünya Savaşının patlak vermesiyle de gönüllü olarak Ruslara karşı sa-

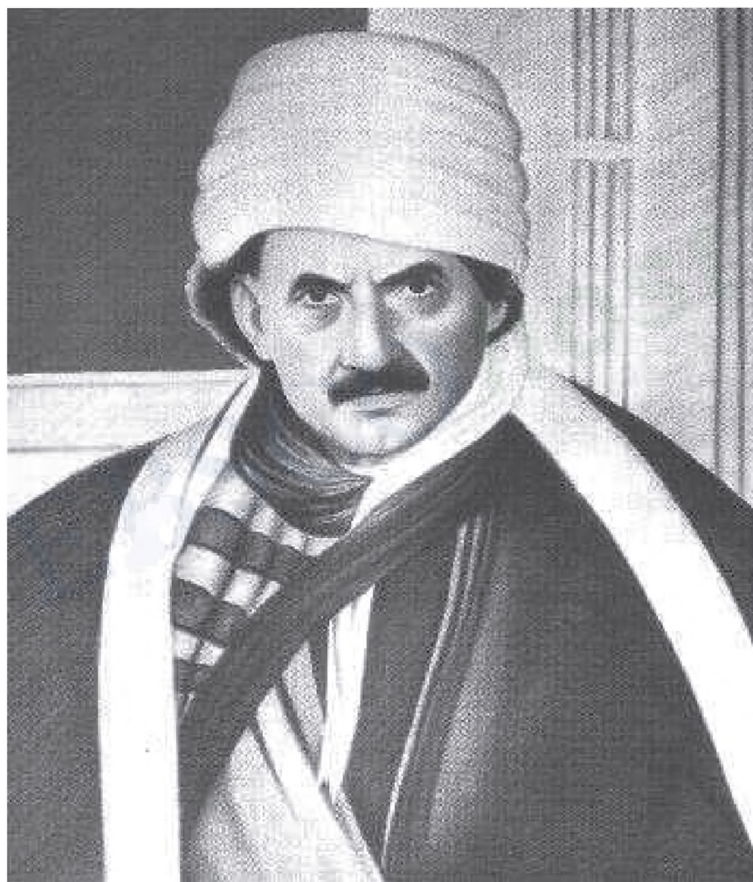
vaşır ve Türk köylülerinin Ermeniler tarafından katledilmesini engeller fakat sonunda esir edilir. Rusya'da komünist darbesiyle ortaya çıkan karışıklıklardan yararlanıp Sibiry'a'daki esir kampından kaçarak, Berlin ve Varşova yoluyla Sofya'ya oradan da 1918 yılı Haziran ayında trenle İstanbul'a gelen Nursi, burada faaliyetlerde bulunur.

Anadolu'daki Kuva-i Milliye hareketinin 'isyan' olduğu konusunda işgal kuvvetlerinin baskısıyla verilen Şeyhülislam Dürriyade Abdullah Efendi'nin beş adet fetvasına karşı, Kuva-yı Milliye'nin meşruiyetini kabul ederek, İngilizlerin baskısı altında olan bir şeyhülislamlık makamının fetvasının geçersiz olduğunu söyleyen Nursi, fetvanın geri alınmasını ister ve kuvacıları açıktan destekler.

Ayrıca halkın yararına gördüğü faaliyetlerde en önde olan Nursi, İstanbul'u işgal eden İtilaf devletleri askerlerinin ahlaksız yaşayışları sonucunda kenti ifsat etmeleri üzerine, birçok tanınmış simaların ortak çalışmasıyla günümüzün Yeşilay'ı olan Hilal-ı Ahdar'ı Mart 1920'de kurmuştur.

Ankara Hükümeti, Nursi'nin bu desteğinden dolayı Nursi'yi Ankara'ya davet eder. Kasım 1922'de mecliste resmî bir hoş geldin merasimi düzenlenir.

Fakat Nursi mecliste umduğu havayı bulamadığı için fikri yapısında değişiklik olur ve Van'a gitmeye karar verir. Sonunda, Mustafa Kemal Paşa tarafından tren garından uğurlanarak Van'daki Erek Dağı'na inzivaya çekilir.



Said Nursi’de Kürtçülük Düşüncesi

1920’de, İngilizlerin İstanbul’u işgalinden sonra gizli ve açık birçok cemiyet kurulmaya başlar. İşgal kuvvetleri tarafından hem teşvik edilen hem de maddi olarak desteklenen bu cemiyetler, Osmanlı’dan ayrılarak bağımsız devlet kurmak isteyen bir kısım grupları harekete geçirmiştir. Kürt Teali Cemiyeti de dış güçlerin desteğiyle Osmanlı bünyesindeki Kürt halkını bağımsızlık iddiasıyla ayaklandırmaya çalışan zararlı cemiyetlerden biridir. Araştırmacı yazar Mehmet Malmisanij, Nursi’nin Kürt Teali Cemiyeti üyelerinden olduğunu söylerken, Safa Mürsel ise zararlı bir cemiyet olan bu cemiyetin aleyhinde olmadığı fakat ‘Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti’ ile ‘Kürt Neşr-i Maarif Cemiyeti’ne üye olduğunu söylemektedir.

Dönemin gazete ve dergilerinde de yazılar yazarak halkı bilinçlendirmeyi düşünen Nursi, İkdâm Gazetesi’nde ‘Kürtler ve Osmanlılık’ başlıklı makalesinde Kürt milletinin Osmanlı’dan ayrılmak gibi bir gayesinin olmadığını ve hilafete her zaman bağlı olma emelinde olduklarını vurgulamıştır. Nursi şöyle demektedir:

“Dört buçuk asırdan beri vahdet-i İslamiye’nin fedakar ve cesur, hadim ve taraftarları olarak yaşamış olan Kürtler, henüz beş yüz bine yakın şühedasının kanı kurumadan şişlere geçirilen yetimlerin, gözleri oyulan ihtiyarların hatıralarını teessürle anarken, İslamiyet’in zararına olarak tarihî ve hayati düşmanlarıyla anlaşma akdetmek suretiyle salabet-i diniyeleri hilafına iftirak-ayrılıkçı amali takip edemezler. Binaenaleyh Kürt vicdan-ı milliyesinin bu tarz duyarlılığına ters hareket eden zevatı da tanımazlar.” (İkdâm, 1920: 273)

Bununla birlikte Nursi hayatı boyunca Kürt kimliğini gizlememiş, aksine yeri geldiğinde bunu her fırsatta dile getirmiştir. Bir yazısında Nursi şöyle diyecekti: *“Kader bana Türkçeyi az vermiş, hatta hiç vermemiş. Dilim kalbimin lisanını iyi anlamıyor ki iyi tercümanlık etsin. Hem de derin yerde çıkarıyor manayı; bazı ha-*

kikat parçalanır. Sizin fehm ve dikkatiniz bana yardım etsin. Ben Kürdistan dağlarında büyümüşüm. Kaba olan ahvalimi Kürdistan kapanyıla tartmalı, hassas olan medeni İstanbul mizanıyla tartmamalısınız. Öyle yaparsanız, maden-i saadetimiz olan Dersaadet'ten önümüze set çekmiş olursunuz. Hem de çoğu Kürtleri tımarhaneye sevk etmek lazım gelir. Zira Kürdistan'da en makbul olan ahlak: cesaret, onur, dine bağlılık, özü sözü bir olma ve lisandır. Medeniyette nezaket emr, onlarca dalkavukluktur."

Yukarıda da ifade edildiği gibi Nursi, her yerde Kürt olduğunu dile getirmiş ve Kürtlerin ahlaklı, çalışkan ve dürüst bir çizgi-de hayatlarını devam ettirmeleri gerektiğini; gerçek Kürt karakterinin bu şekilde olduğunu söylemiştir.

Nursi, Prens Sabahattin'in her bir ırkın kendi başına kendini idare etmesi fikrine hitaben kendisine bir mektup yazar, bu mektupta etnik grupların belli bir kültür seviyesine ulaşmadan yapılacak böyle bir hareketin ayrılıkçı düşüncelerin fiiliyata geçme ihtimalini söyler ve *"eğer unsur lazımsa bize İslamiyet kafidir"* diyerek Prens Sabahattin'in tezinin yanlışlığını söyleyerek memleket bütünlüğünü korumak endişesiyle hareket ettiğini belirtir.

Nursi'nin eserlerinde Kürt ırkçılığına dair delillerin olmaması, Cumhuriyet'ten sonra çıkarıldığı Eskişehir, Denizli, Afyon mahkemelerinde Kürt Teali Cemiyeti'ne üye olduğuna dair açık bir suç isnadında bulunulmaması, Kuva-i Milliye'ye destek çıkması ve bundan dolayı da Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya davet etmesi ve dahi yazdığı yazılarda sürekli İslam birliğinden bahsetmesi Nursi'nin ırkçı bağlamında bir Kürtçülük düşüncesi-nin olmadığını göstermektedir.

Nursi, 23 Mart 1960'ta Urfa'da vefat ettikten sonra geride yazılmış on dört ciltlik Risale-i Nur Külliyyatı'nı bırakır. Nursi'nin hayattayken Nurculuk hareketinin odak noktasını kendisi oluştururken vefatından sonra ise bu durum kitaplarına kaymıştır. Bu

şekilde oluşacak bir durumu kendisi “*mevtim hayatımdan daha fazla hizmet edecek*” şeklinde söylemişti. Bu sözün en iyi kanıtı Nursi’nin vefatından sonra maddi ve manevi (psikolojik, sosyolojik) baskılara rağmen takipçilerinin sayısının sürekli artması olarak gösterilebilir.

Nursi’nin vefatından sonra cemaatin başına geçecek ismi, birinci sıradaki has talebelerinin (Tahir Mutlu, Mustafa Sungur, Ceylan Çalışkan, Hüsnü Yeğin, Bayram Yüksel, Mehmet Fırıncı ve Zübeyr Gündüzalp) istişaresi ile Nursi’nin yaver-i azamı ve sır katibi olan Zübeyr Gündüzalp’i hareketin başına lider olarak seçtiler. Vefatın şokunu kısa zamanda atlatan cemaatte ilk bölünme de Hüsrev Altınbaşak’ın hareketin yeni yapılanmasından ayrılmasıyla yaşanmıştı. Hüsrev, nurların Osmanlıca yazılmasını istemesine rağmen cemaat Latin harfleriyle yazılmasından yandı. Buna da delil olarak Nursi’nin hayattayken nurların Latince yazımına izin vermesini gösteriyorlardı. Bu düşünceden dolayı bu gruba “*yazıcılar*” denildi.

Günümüze kadar gelen süreçte askerî darbelerin etkisi, cemaat içinde ‘ağabeylerin’ nurları farklı yorumlaması ve siyasi faaliyetler içerisinde bulunma noktasında farklı algılayışlar hareketin farklı gruplara ayrılıp yollarına devam etmesini sağladı. Bu ayrılış sonucunda ortaya çıkan tablo ise şöyle maddeleştirilebilir:

1. Yeni Asya Grubu: Liderleri Mehmet Kutlular olup, siyasi olarak Adalet Partisi çizgisinde, Tansu Çiller’i ve Süleyman Demirel’i desteklemiştir. Kürt soruna bakışları da devlet politikası çizgisinde olmuştur.

2. Yeni Nesil Grubu: Mehmet Fırıncı ve Mehmet Birinci’nin önderliğindeki bu grup da AKP’ye yakınlığıyla bilinir.

3. Meşveret Grubu: Kırkinci Hocaefendi önderliğindeki bu grup da Erzurum merkezli olup partilerden uzak bir hareket izler.

4. Med-Zehra Grubu: Nurcu grupları içinde Kürt sorununu dile getiren ve yayınlar çıkartan bir cemaattir. Önderleri Sıddık Dursun'dur.

5. Fethullah Gülen Hoca Cemaati: Gruptan ziyade dünyada çok geniş bir ağa sahip olduğundan Fethullah Gülen Cemaati ya da Hareketi (Gülen Movement) şeklinde ifade edilen bir cemaattir. Hayatın her sahasında 'hareketi' kendisini hissettirir. Kürt sorununa yaklaşımı tamamen Said Nursi'nin fikri yapısıyla aynı paraleldedir. Kürtçülük ile alakalı düşüncesi, Türk-Kürt kardeşliğini sağlayıp, ayrılıkçı düşünceye son vermektir.

Tarikatlar ve Kürt Sorunu

İslamiyet'i farklı şekilde yorumlayan bireylerin Allah'a ulaşmak için uyguladıkları değişik ibadet yolları olan 'tarikatlar'ın Türk toplumuna etkisi son derece fazladır. Nakşîliğin Anadolu'ya Kürtler vasıtasıyla geldiği düşünülürse, birçok medresenin hâlâ doğuda etkili olmasının nedeni daha iyi anlaşılabilir. Kürt toplumu da tarikatların etkisine giren önemli topluluklardan birisidir. Bundan dolayıdır ki Kürtlerin yaşamında önemli bir yere sahip olan medreselerin etkisini anlayabilmemiz, doğudaki medreselerin yapısını incelemekle mümkün olabilir.

Arapça 'dereke' kökünden gelen *medrese* sözcüğü, İslam ülkelerinde görenekçi yöntemlerle öğretim kurumu anlamında kullanılmıştır. Medreseler, genel olarak sıbyan mektebi mezunlarının eğitildiği öğretim kurumlarıdır. Medreseler fikir yapısında İslam kimliğinin sentezini bünyesinde taşımaktadır.

Kürt ulusal hareketlerinin liderlerinin çoğunun kökeni medreselerden yetişme olması, buraların Cumhuriyet Türkiye'sinde kapatılmasına sebep olan etkenlerden biri olmuştur (30 Kasım 1925). Kapatılma sonrası medreseler 'yer altında' faaliyetlerine devam etmiştir.

19. yüzyıl Osmanlı'sında Nakşibendilik ve Kadirilik tarikatları medreseler vasıtasıyla gücünü iyice arttırmıştır. Bu medreselerde Kürtçe ve Arapça da öğretilmekteydi. Said Nursi, Molla Mustafa Barzani, Şeyh Said, Sadrettin Yüksel ve Muhammed Şefik El-Arvasi gibi isimlerin ilk yetiştiği okullar medreseler olmuştur.

Nakşilikle birlikte gelişen dindar ve siyasi Kürt İslamı, bölgede yüzyıllarca kurumsallaşmış Nakşilik tarikatı altında adeta Kürtlerin milli tarikatı haline gelmişti. Bu nedenledir ki Kürtlerin temsilcileri olarak meclise girenlerin çoğunun şeyh ya da ağa olmasını Kadirlik ve Nakşilikten ayrı düşünmek zordur. Bugünkü Talabani ve Barzani ailesinin tarikat ehlinde gelmesi de bunun bir göstergesidir. Bununla alakalı eski DEP Milletvekili Hatip Dicle Neşe, Düzeli verdiği röportajda şöyle demektedir:

“Nakşibendilik, Türkiye’de Kürtler arasında ciddi bir aidiyettir ve Kürtler arasında mezhep, tarikat ve aşiret bağları çok önemlidir. Hâlâ Irak’ta dinî kimlik, etnik kimliğin önündedir. Mesela sayıları 800 bini bulan Şii Kürtler, seçimlerde Kürtlere oy vermediler, Şiilere oy verdiler. Şii Türkmenler de Türkmen partilerine değil, Şiilere oy verdi.” (Taraf, 10 Mart 08)

Medreselerin en ünlü olanları doğuda Kürt bölgesinde faaliyet göstermiştir. Norşin, Tillo, Menzil ve Hizan bilinen en önemli doğu medreseleridir. Norşin ve Hizan Bitlis’te, Tillo Siirt’te; Menzil ise Adıyaman’dadır. Kürt dili ve tarihi açısından en dikkat çeken medrese ise Norşin’dir.

Bu kadar Kürt ve Türk tarihinde önemli adamların yetiştiği doğu medreselerinin takipçisi olduğu gibi üzerinde planlar yapanlar da olmuştur. Mesela; Öcalan, Barzani ve Nakşiliğe ilişkin olarak şunları söylemiştir:

“1946’da Mahabat Kürt Cumhuriyeti kurulduğunda Barzani, bu cumhuriyetin asıl gücüydü. Barzaniler 1700’lü yıllarda Nak-

şibendiliğe geçtiler. Daha sonrada Kürt liderliğine oynadılar. Nakşibendilik, toplumda çok güçlü bir tabana sahiptir. Biz, PKK ideolojisini oluştururken Nakşiliğin bu kadar güçlü olduğunun farkına varamamıştık. Nakşibendilik, dinin yanında dinden de çok siyasettir. Devletin çok önemli noktasında Nakşibendilik vardır. Kürt Nakşiliği, Cumhuriyet'te pay almak istedi, Cumhuriyet'le anlaşmak istedi, anlaşamayınca da Kürt hareketiyle isyan ettiler. Cumhuriyet, Nakşiliğin gücünü kırdı ve Nakşiliğin gücünü geriletti. Şimdi de AKP'de Nakşilik çok etkilidir ve AKP eliyle iktidardalar. AKP eliyle toplum dönüştürülüyor. Kürtleri de yanlarına almak istiyorlar. AKP'deki bazı Kürt milletvekilleri eliyle Kürtleri yanlarına çekiyorlar. Mesela Dengir Mir Fırat ve Melik Fırat bu işleri çok iyi biliyor.”

Yazar Altan Tan, Nakşibendiliğin Kürtler arasında bu kadar etkili olmasını da başlıca iki ana sebebe bağlar:

1. Yavuz Sultan Selim döneminde Kürtlere özerklik statüsü verilmişti. Fakat Tanzimat'la beraber Osmanlı Devleti'nin modernleşme çabalarından dolayı Kürt beylikleri tasfiye edilmeye başlandı. Bu yapılanmadan dolayı doğan otorite boşluğu ve Kürt aşiretlerin haksız güç kullanmasının halkı tarikatlara sığınmaya itmesi birinci etken olmuştu.

2. Nakşibendî tarikatının, Hindistan'ın Yeni Delhi şehrindeki Şeyh Abdullah Dehlevi'den halifelik alarak doğu bölgesine getirilen Mevlana Halid'in Süleymaniyeli bir Kürt olması Nakşibendiliğin Kürtler arasında etkili olması için ikinci büyük etken olmuştur.

Tan, aynı yazının devamında tarikatların siyasal yaşamdaki rolünü şu örnekle destekler:

“1950 yılında Demokrat Parti, 1961 yılından itibaren Adalet Partisi, daha sonraları Milli Selamet Partisi, 1983'ten itibaren Anavatan Partisi, Doğru Yol Partisi, Refah Partisi ve nihayet AKP'ye kadar uzanan silsile içinde birkaç istisna dışında hemen hemen ileri

gelen tüm tarikat şeyhlerinin çocukları milletvekili oldu. Büyük bir çoğunluğu sistemle bütünleşen bu aileler Kürt sorunundan uzaklaşmaya ve resmî ideolojiye yakınlaşmaya başladı. Bugün Türkiye’de etkili olan tarikatların hemen hemen tamamı Kürt sorununa uzak durmakta, resmî söylemlerinde bu konuya değinmemeye dikkat etmektedirler.” (Tan, 2009: 462)

Çarşamba Cemaati’nden günümüzde Cübbeli Ahmet Hoca namıyla ünlenmiş olan Ahmet Ünlü’nün Kürt meselesiyle ilgili yorumu ise genel de tarikatların meseleye bakış açısını yansıtır niteliktedir. Konuyla alakalı cami kürsüsünde şöyle demektedir Cübbeli Ahmet Hoca: *“Kürt asıllı kardeşlerimiz başımızın tacıdır. Onların alimleri var, salihleri var, takva sahipleri var. Onlardan razıyız. Doğu, Güneydoğu kaynıyor. Fakat başka oyunlar oynanıyor. Yok, federasyon, yok bölünme. Bu oyuna Müslümanların gelmemesi lazım. Bu oyunun arkasında ‘Büyük İsrail Projesi’ var. Çünkü oralar Vaat Edilen Topraklar. Nil’den Fırat’a kadar geliyor. Vaat Edilen Toprakları almak için bunlara her şey mubah. Bölünmüş toprakları yönetmek daha kolay olacak. Birkaç tane dinsiz, kitapsız girmiş araya bölünme deyip duruyor. Nereye götürecekler? İsrail’in kucağına...”*

Genel olarak bakıldığında Kürtlerin sol kesimi ilk solcu Kürt hareketinin yükseldiği 1960 ihtilali sonrası hak arama çabası içerisinde olunmuş ve bu düşüncede hatta uygulama da ifrat ve tefrite gidilerek bölünme dahi konuşulmuştur. Fakat sağ Kürt hareketlerinde (Şeyh Sait isyanı da dahil) toprak bölünmesi üzerine bir hareket ve uygulama olmamıştır. Ülkemizde ciddi nüfuz alanı olan cemaatler, nur hareketleri başta olmak üzere ve tarikatların ortak tavrı Türkiye Devleti halkının kardeş bağlarıyla birbirine bağlı bir halk olduğu algısıdır.

III. BÖLÜM

GÜNÜMÜZ SİYASİ PARTİLERİNİN KÜRT SORUNUNA ÇÖZÜMSEL YAKLAŞIMLARI

AKP'nin Kürt Sorununa Çözümsel Yaklaşımı

3 Kasım 2002 genel seçimlerine girip, üç dönem iktidar olan ve Türkiye tarihinde önemli bir yerde durmayı başaran Adalet Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) Türkiye'de en önemli sorun olarak gördüğü, önceleri 'Kürt Açılımı' sonradan ise 'Demokratik Açılım ve Kardeşlik Projesi' diye tabir ettikleri çalışmaları incelemenden önce AK Parti'nin kuruluş sürecine bakmamız, açılımı sağlıklı değerlendirebilmemiz için yararlı olacaktır.

Erdoğan'ı, Türk siyasi hayatı ilk önce 27 Mart 1994 yerel seçimlerinde tanıdı. Bu seçimlerde Erdoğan, il nüfusunun %26'sının oyunu alarak İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı oldu. Aralık 1997'de Siirt'te okuduğu şiir yüzünden "halkı dil ve din farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığa açıkça tahrik ettiği" gerekçesiyle TCK'nin 312'ye ikinci maddesi uyarınca yargılandı ve bir yıl hapis ve para cezasına çarptırıldı, sonrasında ise siyasetten men edildi. 26 Mart - 24 Temmuz 1999 tarihleri arasında cezası-

nı çektiği Kırklareli Pınarhisar Cezaevi'nden tahliye oldu. Tahliye sonrası şöyle diyecekti:

“Bugün bir kere daha anlaşılmıştır ki Türkiye’nin gerçek gündemi, demokratik bir hukuk devleti mantığı içerisinde gelir dağılımındaki adaletsizliğin giderilmesi, kalkınma için toplumsal uzlaşmanın sağlanması ve Türkiye’mizin dış politikadaki gücünü göstermesine bağlıdır.”

Erdoğan’ın yargılanma süreci devam ederken, Ocak 1998’de Refah Partisi (RP) ‘laiklik karşıtı eylemlerin odağı’ olduğu gerekçesiyle kapatıldı. Bunun üzerine RP’nin devamı olan Fazilet Partisi (FP) kuruldu. Fakat parti içerisinde ‘gelenekçiler’ ve ‘yenilikçiler’ diye iki grup oluştu. Gelenekçilerin başını FP lideri Recai Kutan çekerken, yenilikçilerin liderliğini ise Recep Tayyip Erdoğan çekiyordu. Partinin kapatılması ise yenilikçi ve gelenekçi çizgisinde olanların ayrılma süreci oldu. Erdoğan’ın önderliğinde kurulacak parti sadece ‘milli görüş’ çizgisinde olmayacak ‘merkez sağ’a hitap edecekti. Bu düşünce çevresinde örgütlenen yenilikçiler Ağustos 2001’de AK Parti’yi kurdu. Parti ismi koyulurken İslami bir söylemi çağrıştırmasından kaçınılmıştı. Hukukun üstünlüğüne vurgu yapmak için ‘adalet’ ve ekonomiye vurgu yapmak için ‘kalkınma’ kelimelerine yer verilmişti. AK Parti, Türkiye’de sağ ve solun yıprandığı, Milli Görüş geleneğinin 28 Şubat’ta darbe aldığı, partilerin ve liderlerinin güven krizi yaşadığı, toplumsal patlamalarının cereyan ettiği bir dönemde kurulmuştu. Toplumun küçümsenemeyecek bir kesimi;

- Geleneği dışlamayan bir modernlik.
- Yerelliği kabul eden bir evrensellik.
- Manayı reddetmeyen bir rasyonellik.
- Köktenci olmayan bir değişim istemekteydi.

Bununla birlikte üzerinde çok konuşulan, AK Parti'nin lideri Recep Tayyip Erdoğan'ın hangi lidere benzediği tartışmasıydı. Milli Görüş çizgisini yürütecek olması mı? Yoksa yeni bir merkez sağ çizgisiyle halkın karşısına çıkma durumu mu? Erdoğan, 'AK Parti'nin kurumsal kimliği' kitapçığında partiyi şu şekilde ifade etmektedir:

"AKP, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası başta, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi olmak üzere TBMM tarafından onaylanmış uluslararası belgeler, siyasi partiler kanunu, seçim kanunları, diğer ilgili kanun ve mevzuat çerçevesinde, tüzüğü ve programına göre teşkilatlanmak ve faaliyette bulunmak üzere kurulmuş siyasi bir teşekküldür. AK Parti, ülkemizin tarihini ve kültürel unsurlarını bitmez tükenmez bir enerji ve ilham kaynağı olarak gören, değişim ve dönüşümden rahatsız olmayacak kadar kendine ve milletine güvenen demokrat bir partidir."

Ayrıca Erdoğan'ın yapmış olduğu birçok röportaj ve açıklamada radikal bir partinin Türkiye'de güçlü olarak iktidara gelmesi ya da iktidarda kalmasının mümkün olmadığını belirttiği aktarılmaktadır. Parti kimliğini tanımlarken kullandığı 'muhafazakar' kelimesi partiyi, İslamcı olarak nitelemekten uzaklaştırmıştır. 'Demokrasi' kelimesi ise çağdaş yönetim, halkın yönetimi ve adalet yanlısı parti olduğuna vurgu yapmaktadır.

Bunun yanı sıra, Türkiye'de ekonomik krizin iyiden iyiye artması, koalisyon hükümetlerinin sürekli birbirleriyle uzlaşmaması, işsizlik, 28 Şubat'ın etkileri ve yıllarca hep aynı liderlerin yüzlerinin görülmesi Türk halkı üzerinde yeni kurulmuş olan, demokrat söylemli bir partiye gözleri çevirmişti. Bu psikoloji içerisindeki halk da kurulan bu partiyi Menderes ve Özal'ın partisi gibi görüyordu. En belirgin özelliği ise kendini 'muhafazakar demokrat' bir siyasi kimlikle tanımlaması, serbest piyasa ekonomi-

sinin, insan haklarının savunucusu olduğunu belirtmesi ve Avrupa Birliği'ni seçim vaadi haline getirmesiydi.

AKP'nin kimliği konusunda ise Şaban Tanıyıcı; AKP'nin sağ-sol geleneğin karışımı olarak tasarlanan bir parti olduğu, tabana bakıldığında liberal, merkez sağdan katılan elitlere bakıldığında başka bir kimlik, en üstteki üç kişiye bakıldığında da İslami bir parti görünümünde olduğunu söylemekteydi.

Tarihler 3 Kasım 2002'yi gösterdiğinde yapılan genel seçimlerde AK Parti %34, CHP %19 oy aldı. 365 sandalyeye AK Parti otururken, 177 sandalyeye de CHP sahip oldu.

AKP'nin Kürt Sorununa Yaklaşımı

Kürt Sorunu, AK Parti'nin iktidarı döneminde gündemin ilk sıralarına yerleşti. Çünkü Kürtlerin temsilciliğini yaptığını iddia eden Demokratik Türkiye Partisi (DTP)'nden sonra Kürtler tarafından desteklenen tek parti AK Parti olmuştu. Zira AK Parti, kurulduğu 2001 ve iktidara geldiği 2002'den, ikinci ve üçüncü kez ve büyük bir oyla iktidarını pekiştirdiği 2011'e kadar izlediği Kürt siyasetinde Cumhuriyet tarihinde Kürt meselesini ayrıcalıklı bir yere oturttu. Söylemi Kürtlerle barışmaya yönelik bir söylemdi.

60. Hükümet'in İçişleri Bakanı ve demokratik açılımın yürütücüsü Beşir Atalay, AK Parti'nin Kürt açılımının başlangıcını, Başbakan Erdoğan'ın 2005'te Diyarbakır'da TOKİ toplu konutların açılışındaki konuşması olduğunu belirtmiştir. Bu konuşmasında Erdoğan Diyarbakır halkına şöyle seslenecekti:

“Bunu Diyarbakır'da, bundan önce yaptığımız gerek 3 Kasım seçimlerinde gerek daha sonra açıklamıştım. Şimdi yine vurguluyorum, Türkiye ne kadar Ankara ise İstanbul ise ne kadar Konya, Samsun, Erzurum ise o kadar da Diyarbakır'dır. Bunu böyle biliniz. Bu ülke-

nin her yerinin kokusu, rengi, sesi, musikisi, farklı bir lezzete sahiptir, bunu böyle bilmenizi istiyorum. Her ülkede geçmişte hatalar yapılmıştır. Her ülke geçmişinde zor günler yaşamıştır. Türkiye gibi büyük bir devlet ve güçlü ülkede pek çok zorluğun harmanından geçerek bugünlere geldik. O nedenle geçmişte yapılan hataları yok saymak büyük devletlere asla yakışmaz. Büyük devlet, güçlü millet kendisi ile yüzleşerek, hatalarını ve günahlarını masaya yatırarak geleceğe yürüme güvenine sahip millet ve devlettir. İktidarımız bu bilinçle ülkede hizmete soyunmuştur. Ben milletin ve devletimin öz güvenine, tarih bilincine ve coğrafya şuurluna inanan bir kadronun başbakanı olarak huzurunuzdayım. Şuna inanıyorum geçmişle yüzleşerek geleceğe yürürken geçmişin davaları ile geleceği ipotek altına almamak mümkündür. Çünkü gelecek aydınlık yarınlarla doludur. Ben bir şiir okudum diye cezaevinde yattığım günlerde millete şu mesajı göndermiştim, ‘Asla ve asla devlete kızgın ve küskün değilim. Bu devlet, bu bayrak, bu vatan hepimizindir’ demiştim. ‘Bir gün gelir bu hatalar düzelir’... Evet, bu mesajı cezaevinden göndermiştim sizlere. O nedenle bayrağımızın dalgalandığı her yerde herkesin birinci sınıf vatandaş olması, ülkemizde özgürlüklerin tam hakim olması, hukuk devletin bu coğrafyada misafir değil, mülk sahibi olması ve çocuklarımızın geleceğe umutla bakması benim ve arkadaşlarımın aşkı, sevdası ve rüyasıdır.”

AK Parti, Kürt sorununu parti programına “Doğu ve Güneydoğu” olarak ele almıştır. Programın, ilk cümlelerinde yaklaşımı ise şu şekildedir: “Kimimizin Güneydoğu, Kimimizin Kürt, kimimizin terör sorunu dediğimiz olay, maalesef Türkiye’nin bir gerçeğidir. Partimiz bu sorunun toplum hayatımızda neden olduğu olumsuzlukların bilinciyle, bölge halkının mutluluğunu, refahını, hak ve özgürlüklerini gözetken, Türkiye’nin bütünlüğü ve üniter devlet yapısıyla birlikte bölgeyi tehdit eden terörün önlenmesinde zaaf yaratmayacak bir şekilde; tüm toplumun duyarlılıklarına saygılı, etkili ve sorunları kökünden çözmeye yönelik bir politika izleyecektir.”

Bunun yanında AK Parti'nin programında "Doğu ve Güneydoğu" olarak ele alırken; sürecin devamında 'Kürt Sorunu', 'Demokratik Açılım' ve sonunda da 'Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi' olarak nitelediği bu süreci CHP 'Etnik Farklılık', MHP 'Terör Sorunu' diye tanımlamaktaydı.

Başbakan Erdoğan, demokratik açılım sürecinde PKK ve DTP'nin rol almasını istemiyordu. Bu durum dağdakilerin affedileceğine dair kararın çıkmasından sonra Habur ve Kandil'den gelenleri karşılamaya çıkan DTP otobüsü ve akabinde yapılan şovlu gövde gösterisi sonucu AK Parti açılım süreciyle ilgili ciddi yaralar aldı ve Avrupa'dan gelecek örgüt mensupların gelişini durdurdu. Kamuoyu tarafından açılım sürecinin durduğu düşüncesine rağmen başbakan; "gerekirse sil baştan yaparız" ifadeyle sürecin her neye mal olursa olsun devam edeceğini söyledi. Erdoğan, PKK'nın Kürtlerin temsilcisi olamayacağını 13 Ekim 2009'da grup toplantısında şöyle ifade etti.

"... Ne terör örgütü ne de onun uzantıları benim Kürt kardeşlerimin uzantıları değildir, hiçbir zaman olmamıştır, bundan sonra da olmayacaktır. Ne terör örgütlerinin tahrikleri ne de bazı siyasilere sorumsuz beyanları, bizi demokratik yürüyüşümüzden alıkoymayacak ve bizim tüm etnik gruplar içerisinde Kürt kökenli vatandaşlarımızla da aramızı asla açmayacak ve açamayacaktır. Demokrasi de işleyecek, hukuk da işleyecek, siyaset de işleyecek... Türkiye her türlü sorununu konuşacak, tartışacak, hal yoluna koyacak birikime, demokratik olgunluğa ulaşmıştır ve daha da güçlenerek ulaşacaktır. Milletimiz demokrasiden, siyasetten çözüm beklemektedir. Demokrasiyi hazmedemeyenlerin çıkışları, bu girişimleri akamete uğratamayacaktır."

AK Parti'nin yürüttüğü açılım sürecinde DTP'nin süreci bazen alkışlaması bazen de sürece köstek olup tabanını genişletmeye çalışmasından rahatsız olan başbakanın, 3. Olağan Kongre'de

yaptığı konuşma kamuoyunca dikkatle takip edilmiştir. Çünkü bu zamana kadar gelen devlet adamları ve kurulan hükümetler, Erdoğan'ın söylemini söylemeye cesaret edememiş ya da zemini oluşturamamıştı. Erdoğan bu konuşmasında da şöyle seslenecekti:

“... Biz birlikte Türkiye'yiz. Biz ortak geçmişimiz ve ortak geleceğimizle Türkiye'yiz. Sabahat Akkiraz dinlemeyen Türkiye, türküsüz kalır. Cem Karaca bu ülkenin hasretini çektiği kadar, bu ülkede Cem Karaca'nın hasretini çekti. Nasıl Mehmet Akif'siz Türkiye eksik sayılırsa Nazım Hikmet'siz Türkiye de eksik sayılır. Bitlisli Said Nursi'siz Türkiye'nin maneviyatı noksan kalır. Herkesi insan olduğu için sevdik. Biz bu adabı 'Yaratılanı severiz Yaratan'dan ötürü' diyen Yunus'tan aldık. Bu ülkenin hamurunda dışlamak yoktur. Bir milatla yeniden yola koyulalım. Bu topraklar anaçtır. Bu topraklar ana kucağı gibi herkese sevgiyle, merhametle kucak açar. Bu topraklarda hoş görülmeşey, hoşgörüsüzlüktür. Bizim kitabımızda mezhep, kavmiyetçi çatışmalara yer yoktur. Etnik ayrımcılık, dinsel ayrımcılık yapmadık, yapmayacağız. Ey muhalefet gelin, ne diyecekseniz açık söyleyin. Sorun alanları var mı ülkede? Sizin iktidara gelmenizi bekliyorsanız, bu millet sizi iktidara getirmez. Gelin bu sorun alanları beraber ortadan kaldıralım. Gelin üzümü beraber yiyelim. Ama derdiniz bağcı dövmekse, benim milletim size bağcıyı dövdürmez...”

Görüldüğü gibi Demokratik Açılım sürecine AK Parti sahipleniyor, muhalefetin engellemeye çalışmasına rağmen süreci devam ettiriyordu. Fakat açılım sürecine başbakanın bu kadar sahip çıkmasının sebebine Ali Bulaç 'Kürtler Nereye' kitabında orijinal bir tespitte bulunmaktadır:

1. Birincisi, ABD Başkanı Barack Obama'nın Ankara'da 6 Nisan 2009'da TBMM'de yaptığı konuşmada verdiği mesajlar. Bu konuşmasında Başkan Obama, Kürt Sorunu, Ermenistan ile ilişkiler ve Ruhban Okulu ile ilgili iyileştirmeler yapılmasını savunuyordu. Ayrıca partiler yanında DTP Başkanı Ahmet Türk'le

konusması da manidardı. Kürt meselesine, Başkan Obama'nın eğilmesinin ve aradaki sorunların giderilmesini istemesinin sebebi ise; Türkiye, Kuzey Irak Bölgesel Kürt yönetimini koruyacak ve Araplar üzerindeki etkisini arttırıp siyasallaşmış bulunan Şii nüfusu ve İran'ın bölgesel patronajlığını dengeleyecek olması. Böylece de ABD'nin ağırlığını Irak'tan Afganistan-Pakistan hattına kaydırmak istemesidir.

2. İkincisi ise 15 Ağustos 2009'da Öcalan'ın sözünü ettiği 'yol haritası' açıklayıp toplumun kanaat önderleri, yazarlar ve sivil toplum kuruluşlarıyla avukatları vasıtasıyla dolaylı görüşme yapmasının önüne geçip, bu sürecin bir 'devlet projesi' olduğunu ve gücünü tüm Türkiye halkından aldığını, sürecin bu şekilde görülmesi gerektiğini anlatmaya çalışmasıydı.

AK Parti'nin Kürt Sorununa Karşı Çözüm Arayışları

Başbakan Erdoğan, açılımla ilgili olarak "Anayasa gibi zor işlerden önce mütevazı adımlar atacağız" diyor ve üç aşamalı süreci şöyle sınıflandırıyor.

1. Kısa vadede, yasa değişikliği gerektirmeyen düzenlemeler.
2. Orta vadede, yasal düzenlemelerle yapılacak düzenlemeler.
3. Uzun vadede, Anayasa değişikliği gerektirecek düzenlemeler.

1995'te başlayan bu süreçte AK Parti de belirlediği programları gerçekleştirmeye çalıştı. Hükümetin demokratik açılımla ilgili programını en somut anlattığı kaynak 2010'un Ocak ayında çıkarttığı "Soruları ve Cevaplarıyla Demokratik Açılım Süreci ve Milli Birlik Projesi" kitapçığıydı. Kitapçığı incelediğimizde AK Parti'ye yönelik eleştirel bakışların cevaplandığını ve neler yapılmak istendiğini görüyoruz. AK Parti'nin Kürt meselesine karşı çözüm arayışları bu kitapçık doğrultusunda özetle şu şekilde belirtilmiştir:

1. Demokratik açılım sürecinin süreç içinde neden farklı isimlerle anıldığı kamuoyu tarafından sıkıntıyla karşılanıyordu. Bunun üzerine Erdoğan: “Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi” adını verdiğimiz süreç sadece, demokratik açılım, sadece Kürt meselesi gibi kavramlara indirgenmeyecek kadar geniştir ve Doğu ve Güneydoğu’daki sorunlara çözüm arayışı, Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi’nin hedeflerinden yalnızca biridir” diyecekti.

2. Hükümet, terör örgütünün faaliyetlerini bu süreçle bitirmeyi hedeflemişti: “Terör ve terörizmle mücadele etmenin ekonomik, sosyal, psikolojik, sosyolojik ve kültürel boyutları vardır. Maalesef geçmiş hükümetler, çoğunlukla meseleyi bir güvenlik sorunu olarak görmüştür.” Başbakan ayrıca başka bir yerde bu konuya değinerek; “Türkiye özgürleştikçe, insan hakları ve ifade özgürlüğü noktasında çağdaş standartları yakaladıkça terör örgütünün paniği artıyor. Esasen ülkemin polisine, askerine, huzuruna, istikrarına, güvenliğine tehdit oluşturan, aynı zamanda altını çizerek ifade ediyorum, terör örgütünün taşeronluğunu yapan bir örgütün benim Kürt kökenli vatandaşlarımın, kardeşlerimin sözcüsü, temsilcisi olması asla söz konusu olamaz” diyerek Kürtlerin, PKK’nın ve onun mecliste temsilcisi kabul ettiği partiye sözcülüğünü yaptırmamak istemektedir.

3. Doğu ve Güneydoğu’da anti-demokratik yönetimi olan Olağanüstü Hal (OHAL)’e yönetime gelir gelmez son vermiştir. Mahalli idareler güçlendirilmiş, 150 binin üzerinde köylünün boşalttıkları köylerine tekrar dönmeleri sağlanmış ve AB uyum süreci için önemli bir engel de kaldırılmıştır.

4. ABD ile istihbarat bilgi paylaşımı olmuş ve Erbil’de başkonsolosluk açılması bölge üzerinde Türkiye’nin ağırlığını güçlendirmiştir.

5. TRT ve RTÜK kanunlarında yapılan düzenlemeyle Türkçe dışındaki dillerde yayın yapılması sağlanmış, önce kısmen yapılan

yayınlar, sonra TRT 6'nın açılmasıyla önemli bir aşamaya geçilmiştir. Erdoğan bu konuda *“biz bu noktada anlık çalışmalar yapmadık, yapmıyoruz. Diyarbakır'da dile getirdiğimiz düşüncelerle bugün ortaya koyduğumuz düşünceler arasında bir fark yoktur”* diyecektir.

6. Bölgenin turizm potansiyeli yüksek olmasına rağmen, PKK probleminden dolayı turizm bölgede 70 yıldır değerlendirilememiş ve bölgenin yüksek genç nüfusu işsizliğin de etkisiyle dağa çıkmıştır. Bunun üzerine AK Parti hükümeti kardeşlik projesi programında bu konunun da halledilmesi için çalışmalara girmiştir.

7. Bölgede özel Kürtçe kursları açılmış ve bunun yanında her ilde üniversite kurulmasıyla hem ilin canlanması ve kalkınmasına zemin hazırlanmış hem de üniversitelerde Kürt dili üzerine çalışma yapan kürsüler kurulmuştur.

8. İşkenceler ve bölge insanına yapılan ağır cezalı suçların paraya çevrilme durumu kaldırılmıştır.

9. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne uygun olarak halkın sivil yönden güçlenmesi için dernek kurma kolaylaştırılmış ve halkın örgütlenmesi ve bilinçlenmesi sağlanmıştır.

10. Terör faaliyetlerinden dolayı zarar gören halkın zararları çıkartılan kanunla karşılanmış ve maliyeden 1 Milyar TL ödenek ayrılmıştır.

11. Devlet tiyatrosunda oynanan oyunların Kürtçe oynanmasına izin verilmiş ve ayrıca Kürtçe kitapların devlet desteğiyle yayınlanması sağlanmıştır.

12. Uzun vadede ise 2011 Genel Seçimleri sonrası yapılması planlanan yeni anayasanın getireceği özgürlük ve haklar planlamasıyla AK Parti süreci devam ettirip bölgenin Türkiye ile barışmasını hedeflemiştir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi AK Parti çözüm önerileri sıralamış ve 12 Haziran 2011 Genel Seçimleri ile birlikte yeni anayasanın yapılmasıyla süreci başarıya ulaştırmaya çalışmaktadır. Demokratik açılım kamuoyu tarafından dikkatle takip edilmekte, akademisyenler, yazarlar, medya ve asker dahi gelişmeleri ortak platformlarda görüşmektedir.

Bu çözüm arayışında unutmamak lazım ki Türksüz çözüm aramak, bir müddet sonra karşıda Türk sorununun ortaya çıkmasına neden olacaktır. Türkiye'nin ortak aklını ve birlikte yaşamının zorunluluğunu düşünerek problemin çözümünü beraber, aynı çatı altında aramalıdır. Demokratik açılım ise buna bir zemin hazırlamıştır fakat bu sürecin temadisi ise 'siyasi irade ve kararlılık' istemektedir.

AK Parti Hükümeti'nin açılıma tam destek vermesinin yanı sıra, sürecin zayıf yanlarının olduğunu düşünen yazarlar da vardır. Bu yazarlardan birisi de Hüseyin Yayman'dır. Yayman, açılımın eksik ve kusurlu yanlarını şöyle maddeleştirmektedir:

1. Açılım stratejisinin tam olarak tayin edilememesi,
2. Meselenin partiler üstü bir konu olarak ele alınamaması,
3. Uzlaşma zemininin sürecin başında kaybedilmesi,
4. Kamuoyuna bir takvim açıklanmaması,
5. Açılımın devlet politikası haline getirildiğinin halka tam anlatılamaması,
6. Muhalefetin, süreci halkın değil de AK Parti'nin sahiplendiği düşüncesi,
7. AK Parti'nin bunu seçim yatırımına dönüştüreceği korkusu. (muhalefet tarafından)
8. Toplumsal psikolojinin tam oluşturulamaması,

9. Kanaat önderlerinin sürece etkili bir biçimde dahil edilememesi,

10. MHP'nin açılım sürecini ülkeyi bölebilecek bir pozisyona getirebileceği kaygısı,

11. AK Parti'nin zaman zaman ikircikli tutum sergilemesi,

12. Muhalefetin, "açılım dış kaynaklıdır" düşüncesine karşı net cevap verilememesi,

AK Parti'nin başlattığı açılım sürecinin artı ve eksileri toplumca çok konuşuldu ve yakından takip edildi. Destekleyenler de oldu, reddedenler de. AK Parti'nin başlattığı açılımı reddeden ise ana-muhalefet partisi ağırlıklı olmuştur.

CHP'nin Kürt Sorununa Çözümsel Yaklaşımı

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), 9 Eylül 1923'te Mustafa Kemal Paşa tarafından kurulan ve Atatürkçü ve sosyal demokrat siyasi görüşü benimseyen sol tabanlı siyasi bir parti olup, Cumhuriyet Türkiye'sinin de kuruculuğunu üstlenmiş bir partidir. 'Halk Fırkası' adıyla kurulan partiye, 1924'te 'Cumhuriyet' sözcüğü eklenmiş ve 1935'te 4. Kurultay'da 'Cumhuriyet Halk Partisi' adını almıştır. 1980 darbesi sonrası kapatılan parti, 69. yıldönümü olan 9 Eylül 1992 günü tekrar açılmıştır. 1992-2010 yılları arası partinin genel başkanlığını üstlenen Deniz Baykal, 10 Mayıs 2010'da partiden istifa etmiş ve sonrasında yapılan 33. Olağan Kurultay'da Kemal Kılıçdaroğlu genel başkanlığa aday olmuş ve kurultay sonrası genel başkan olarak seçilmiştir.

CHP'nin Kürt meselesine yaklaşımı kuruluşundan bugüne kadar söylemlerde ve uygulamalarda farklılıklar göstermiştir. Cumhuriyet'in ilanından kısa bir süre sonra, birinci bölümde de izahatı olduğu gibi, Şeyh Sait İsyanı'nın çıkması, Kürt halkına bakışı daha da sertleştirmiştir. Yeni kurulan Cumhuriyet Tür-

kiye'sinin temel dayanak noktası ırkçı söyleme varmadan 'Türk milliyetçiliği, Atatürk milliyetçiliği' idi. Fakat Ankara'ya karşı başkaldırıların doğudan da çıkması buralarda ciddi bir toplumsal ve etnik sorun oluşturdu. Dersim Ayaklanması'yla da pekişen bu bakış, Menderes döneminde bir rahatlama görse de 1960 darbesi, 1971 muhtırası ve 1980 darbesi ile yine Kürt meselesi çözümsüzlüğe terk edilmişti.

CHP, 1980 darbesi sonrası, '1989 Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) Doğu Raporu, 1996 CHP Tunceli Raporu ve 1999 CHP Güneydoğu Raporu' hazırlamıştır. Bu raporlar solun doğuya, geleneksel sol bakışını kırmış ve radikal öneriler içermiştir.

CHP'nin resmî web sitesinde yer alan (chp.org, erişim: 24.02.2011) '1989 SHP'nin Doğu ve Güneydoğu Sorununa Bakışı' adlı raporu ve '1999 Doğu ve Güneydoğu Raporu'nun da ışığında CHP'nin Kürt sorunuyla ilgili tespiti ve çözüm önerilerini inceleyelim.

CHP'nin Kürt Raporları

CHP'nin 1989'da hazırlanan raporu, 1990'da Erdal İnönü tarafından kamuoyuna duyuruldu. Raporda radikal sayılabilecek çözüm yollarının olması üzerine, Devlet Güvenlik Mahkemesi CHP'ye dava açtı. Doğu ve Güneydoğu'nun tespit edilen problemleri, 1989'da hazırlanan raporda şöyle sıralanmıştır:

1. İnsan hakları ihlalleri,
2. Terör ve şiddet olayları,
3. Ekonomik geri kalmışlık,
4. Yoksulluk,
5. Yoğun işsizlik,

6. Güvensizlik,

7. Kimlik bunalımı olarak tespit edilmiştir.

Hazırlanan raporda, Kürt sorununun terör sorunu olmayıp, halkların entegre olamama sorunu olduğu belirtilerek, yaşanan olumsuzlukların ardından bazı topluluk ve örgütlerin bilinçli davranışları sonrasında Kürt sorununun terör sorunu gibi algılanmasına yol açtığı belirtildi. 1999'da hazırlanan raporda ise doğu sorunun da tespitleri şu başlıklarda ele alınmıştır:

1. Bölge terör, baskı, hukuksuzluk, yoksulluk ve yaygın eşitsizlik altında ezilmektedir.

2. Terör ve demokrasi sorunlarına çözüm getirilememiş olması Türkiye'yi krize taşımaktadır.

3. Eşitsizlik, işsizlik, hukuksuzluk ve kurlsızlık terörü yeşertmektedir.

4. Bölgeye verilen sözler tutulmamış, açıklanan paketler ve projeler genellikle uygulamaya konmamıştır.

5. Bölgede mevcut feodal yapı ve göç olgusu sorunları arttırmaktadır.

6. Köy ve mezraların zorunlu terk ettirilmesi huzursuzluğun artmasına önemli bir etken oluşturmaktadır.

Yukarıdaki maddeler incelendiğinde her iki raporda da Kürt meselesiyle ilgili teşhisler paralellik göstermektedir. Genel olarak sorun insan hakları ihlali, ekonomik durum ve 'öteki' kavramında düğümlenmektedir.

CHP, Türkiye'de etnik ayrımcılık olduğu yolundaki iddialara karşı çıkmaktadır. Türkiye'de, her vatandaşın eşit hakka sahip olduğunu vurgulamakta, ancak demokratikleşme alanında bazı eksiklerin olduğunu kabul etmektedir.

Devrim Sevimay'ın, Kemal Kılıçdaroğlu ile CHP Grup Başkanvekili iken yaptığı röportajda Kürt sorununun tespitiyle ilgili Kılıçdaroğlu şöyle açıklamalar yapmıştır:

“Adına ne dersek diyelim önümüzde bir sorun var. Ağır bedellerin ödendiği, açılan yaraların henüz kabuk bağlamadığı bir sorun... Önümüzde bir sorun var ama bu sorun tam tanımlanmış değil. Keşke devletin bazı birimleri ya da üniversitelerimiz bu konuda sağlıklı bir çalışma yapıp bunu kamuoyu ile paylaşılsalardı.” (Sevimay, 2009: 79-80)

Bununla birlikte Kılıçdaroğlu 2010'nun Kasım ayında, genel başkan sıfatı ile Van'a yaptığı gezide, Kürt Açılımı'nın başlangıcını yaptığı konuşmada vermiş oldu. CHP, genel söylemlerinde 'Kürt Sorunu' olarak algılamadığı ya da isimlendirmedeği problemi (1989 raporunda ifade edilmişti) yüksek sesle seslendirdi. Yazar Erhan Başyurt da “Kılıçdaroğlu'nun Kürt açılımının terörü bitirme yönünde cesur adımlar atabilmesini kolaylaştırdığı bir gerçek.” (Bugün, 21 Kasım 2010) diyerek CHP'nin Kürt sorununa bakışında değişiklikler olabileceğini ifade etmiştir.

CHP'nin Kürt Sorununa Karşı Çözüm Önerileri

CHP'nin hazırladığı raporlarda Kürt sorununa yaklaşımı dönem dönem farklılıklar göstermiştir. Bir dönem 'Kürt Sorunu' denilmiş bir diğer dönem ise 'Doğu ve Güneydoğu Sorunu' denilip *Kürt sorunu* ifadesini kabul etmemiştir. Kürt meselesine çözüm arayışlarında da bu belirsizlik devam etmiştir.

1999 Doğu ve Güneydoğu Raporu'nda meselenin çözümünde ilk önce demokratikleşme ve sosyo-ekonomik kalkınmadan bahsetmektedir. Etnik farklılaşmanın 'çoğulculuk' olarak görülmesi gerektiği fakat Misak-ı Milli sınırlarının değişmesinin bile mevzu bahis edilmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Ekono-

mik olarak devletin doğuya pozitif ayrımcılık yapması gerektiği ve boşaltılan köy sakinlerinin tekrar geri dönmelerini sağlamanın yollarının aranması için yeniden çalışmalar yapılmasının şart olduğu belirtilmiştir.

Bölgesel kalkınma planları hazırlanmalı ve bu 'beş yıllık makro planlama' ile gerçekleştirilmelidir. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) bitirilmesi gereken en önemli proje olarak masaya yatırılmalı, şeklinde öneriler sunulmuştur.

1989'da ise çözüm önerileri şu şekilde sıralanmıştır:

1. En önemli ve aşılması gereken sorun olarak terör sorununun halledilmesi gelmektedir. Teröre karşı mücadelenin şükkanlı, halka güvenen bir çizgide sürdürülmesi gerektiği ve demokratik yaklaşımının temel dayanağı olması gerektiği belirtilmiştir.

2. Anayasadan başlayarak, bütün ilgili yasal düzenlemeler hukuk ilkelerine uygun olmalıdır.

3. Anti-Demokratik bir yönetim olan OHAL'e son verilmelidir.

4. Kişisel mahrem haklar korunmalıdır.

5. Kürt kimliğini kabul ederek kendine Kürt kökenliyim diyen vatandaşa, özgürce bu hakkını belirtme olanağı sağlanmalıdır. Bu çerçevede anadil yasağı kalkmalı ve bu alanda faaliyetlere özgürlük verilmelidir.

6. Köy koruculuğu uygulaması kalkmalıdır.

7. Zora dayalı istihbarat bilgilendirme çalışmalarına son verilmelidir.

8. Ayrılıkçı terör hareketinin uluslararası planda destek görmemesine dönük her türlü düzenleme, propaganda etkili olarak yapılmalı ve PKK'nın sınırlara yerleşmesine zemin hazırlayacak girişimleri önlemek için diplomatik ilişkiye girilmelidir.

1989 Raporu'nda da görüldüğü gibi CHP'nin Kürt sorununa bakışı radikal öneriler içermektedir. Etnik kimlikle ilgili olarak, anadilin özgürce kullanılması gerektiğini fakat eğitim dili olarak Türkçenin şart olduğunu belirtmiştir.

Kılıçdaroğlu çözümle ilgili şöyle demektedir: “... *Çünkü Sayın Başbakan'ın teşvik yasaları bu bölge için bekleneni vermedi... Biz CHP olarak diyoruz ki devlet doğrudan bu bölgelere gidip fabrika kurmalı, istihdam yaratmalı...*” (Sevimay, 2009: 83) Kılıçdaroğlu, çözümde asıl yatırımın devlet tarafından yapılması gerektiğini düşünmekteydi.

CHP Genel Başkan Yardımcılığı yapmış olan Onur Öymen de Kürt sorunun çözümünde şöyle önerilerde bulunmaktadır:

1. Terörle bir yere varılamayacağını PKK'nın anlayıp, silahı bırakması gerektiği ve Kuzey Irak'tan PKK'nın tasfiyesi yapılmalıdır.
2. PKK'nın terörü bırakması için af kanunu çıkartmak yanlıştır. Ancak, terör bittikten sonra af söz konusu olabilir.
3. Öcalan'la terörü bitirmek için müzakereye girmek yanlıştır. Muhatap kabul edilmemelidir.
4. Askerî operasyonlar durmamalıdır.
5. Açılımdan kaynaklanan iyimser hava askerin moralini bozacağından kesin silah bırakılmadan böyle bir hava estirilmemelidir.
6. Terörü destekleyen dış mihrakları tespit edip, onlarla da mücadele etmek gerekmektedir.

Görüldüğü gibi CHP kanadında Kürt meselesinin çözümünü ilgili ortak bir uzlaşma sağlanamamıştır. Partinin hazırlattığı raporlarda ciddi radikal çözüm önerileri sıralanmasına rağmen, uygulamada farklılıklar ortaya konmuş ve partinin önemli isimleri de farklı yaklaşımlar sergilemiştir.

MHP'nin Kürt Sorununa Çözümsel Yaklaşımı

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), 9 Şubat 1969'da yapılan genel kongrede Cumhuriyet Köylü Millet Partisi'nin adını Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirmesiyle kuruldu ve genel başkan Alpaslan Türkeş seçildi. 12 Eylül 1980 darbesiyle birlikte kapatıldı. Sonraki dönemde partilerin tekrar kurulmaya başlamasıyla 7 Temmuz 1983'te Muhafazakar Parti ile birlikte siyasi hayata tekrar katıldı. 30 Kasım 1985'te yapılan 1. Kongresi'nde partinin ismi tekrar değiştirilerek Milliyetçi Çalışma Partisi oldu. 24 Ocak 1993'te kurultay sonrası partinin ismi tekrar MHP oldu ve genel başkan Alpaslan Türkeş seçildi. 4 Nisan 1997'de Türkeş'in vefatıyla birlikte Temmuz 1997'deki kongrede Devlet Bahçeli genel başkanlık koltuğuna oturdu.

MHP'nin dayandığı temel ideoloji 'milliyetçi' kavramı etrafında oluşmaktadır. Osmanlı Devleti'nin ve diğer çok uluslu devletlerin yıkılmasının temel ideolojisi olan milliyetçilik, Cumhuriyet Türkiye'sinde Atatürk milliyetçiliğine kadar uzanmaktadır. II. Bölümde de üzerinde durduğumuz milliyetçilik zaman içerisinde birçok değişik anlayış çerçevesinde seslendirilmiştir. Nihal Atsız'ın ırkçı söyleminden Anadolu milliyetçiliğine kadar uzanan bir çizgi görülmüştür. Bu konuyla alakalı Türköne şöyle diyecekti:

“Türk milliyetçiliğinin farklı türleri var. Bu farklı türler neredeyse dünya üzerinde tasnif edilen bütün milliyetçilikleri içeriyor. Türkiye’de ırkçılık Cumhuriyet’in ilk yıllarında bir elit saçmalığı olarak kaldı. Anadolu’nun ve Türk halklarının karmaşık etnik yapısı ırkçılığı imkansız kılıyor. Bir Kıpçak Türk’ü ile bir oğuz Türk’ünü yan yana getirdiğiniz zaman ortak ırk iddiasını kimseye inandıramazsınız. Türk milliyetçiliğinin bütün etnisitelerde var olan ortak soy veya kan bağı iddiasını genetik olarak ispatlamak imkansız...” (Türköne ve Yaman, 2009: 35)

MHP'nin günümüze kadar gelen sürecinde iki önemli dönem olmuştur. Birisi Alpaslan Türkeş'in başında olduğu ve halkın sağ-sol olarak ayrıldığı bir dönemdeki 'faşist' olarak nitelendirilen ülkücüler dönemi. Diğeri ise Türkeş'in vefatından sonraki dönem olan ve ülkücülerin mafyadan, derin yapılanmalardan sıyrılmasını isteyen Devlet Bahçeli'nin dönemidir.

Bahçeli, Kürtlerin varlığını kabul eden bir çizgi takip etmiş fakat bu çizginin ötesine geçmemiş/geçememiştir. Taha Akyol bu konuyla alakalı şöyle demektedir: “... *Rahmetli Türkeş, Demirel'in reddettiği DEP heyetini kabul ederek Leyla Zana ile konuşmuş, Kürtleri yok saymayıp Kürtleri 'kardeş' olarak nitelemiş, hatta kız kardeşinin bir Kürt'le evli olduğunu anlatmıştır. MHP için önemli referanstır bu.*” (Sevimay, 2009: 207)

Örneğimizi desteklemek adına; akademisyen kimliğiyle ülkenin önemli aydınlarından olan Mümtaz'er Türköne, köşesinde DTP lideri Ahmet Türk'ün, meclisin açılışında Bahçeli ile tokalaşmasını şöyle değerlendirmektedir:

“*Ahmet Türk, meclisin açıldığı gün temsil ettiği kitlelerin hakkını ve hukukunu koruma adına bir cesaret göstergesinde bulundu. Hem de cesaretin en zorlu ve en asil türü olan “medeni cesaret”ini gösterdi. MHP liderinin kendisine uzanan bu ‘zeytin dalı’na, müsavi bir nezaketle ayağa kalkarak mukabelede bulunması da bir cesaret örneği. Bütün önyargıları, karanlık bir geçmişi karşısına alma cesareti. Meclisin açıldığı güne damgasını vuran bu zarif fotoğrafı DTP'nin ve MHP'nin ‘tabula rasa’sı (boş levha, yeniden başlangıç) olarak özenle hafızamıza nakşetmeliyiz. Artık herkese düşen görev, söylenecek sözü bu fotoğrafın üzerine söylemek olmalı.*” (Zaman, 25.02.2011)

Cumhuriyet tarihi boyunca dillendirmede dahi zorluk yaşanan açılımla ilgili, birçok yazar ve çizer, MHP'nin açılımla ilgili uzlaşma sağlamasını istiyordu ve açılımın başarıya ulaşmasında en önemli katkının MHP tarafından gelecek bir destekle olacağı-

nı düşünüyordu. Çünkü Türkiye, sadece Kürt sorununu çözmiyor; Kürt sorununu da çözecek şekilde siyasal altyapısını yeniden oluşturunuyordu.

MHP, açılımla ilgili desteğini hep mesafeli tuttu. Bu süreçte Bahçeli'nin yukarıda da belirttiğimiz, MHP'ye yeni bir vizyon getirmesine rağmen Doğu ve Güneydoğu'da yapılan açılım çalışmalarının toprak bölünmelerine sebep olabileceği düşüncesi, Bahçeli'nin endişesi arasında yer aldı. Bir diğer iddia edilen sebep ise MHP'nin Soğuk Savaş döneminin bir partisi oluşu ve bu durumun MHP'nin varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan ve partinin temel dayanak noktasının oluşturduğu 'etnik milliyetçilik' düşüncesidir. Bunun en güzel örneği 1999 seçimlerinde partinin %18 oy alarak 129 sandalye çıkartmasına rağmen 2002 Genel Seçimlerinde barajı aşamayıp meclis dışında kalması fakat sonraki 2007 Genel Seçimlerinde ise 70 sandalye ile meclise girmesidir. Bunun nedeni olarak da Türkiye'de artan terör faaliyetleri sonucunda ülkede yükselen milliyetçi duygular gösterilmiştir.

12 Haziran seçimleri AK Parti'nin 'çılgın projesi', CHP'nin 'aile sigortası' projeleriyle geçti. MHP'nin ise böyle bir derdi olmadı. MHP, parti politikası olarak kitleleri inandıramadığı 'hilal kart' projesini sundu. Fakat kendisi de bunun inandırıcı olmadığı konusunda farkına vardı. Halk 'pisküvit' sözünü hiç beğenmedi ve alay konusu yaptı. Bu durumu kurtarma çabası olarak da 'bölünüyoruz, parçalanıyoruz' edebiyatı yaptı son seçim çalışmalarında. PKK, Türkiye'yi bölecek, ABD ve AB de bu çalışmalara destek veriyor tezini sürekli kullandı. Kürt sorununun çözüm arayışları bu söyleyişlerden dolayı güme gitti. AK Parti'nin kurulduğundan beri Türkiye'nin AB sürecini iyi yönetebilmek için yaptığı yurt dışı ziyaretleri dahi MHP 'Başbakan biraz da Türkiye'de dur' sözleriyle eleştirmek istedi fakat bu kamuoyu tarafından desteklenmedi.

MHP, Kürt sorununu seçim malzemesi olarak kullandı. Gücünü milli hassasiyeti olan kesimden aldığını bildiği için sürekli topu taca attı. Destek vermedi açılıma. Türköne, Zaman'da yazdığı makalesinde şunları söylemekteydi: *"Türkiye hızla dönüşüyor. AK Parti, Türkiye'yi dönüştüren aktörlerin başında geliyor. CHP, bu değişime ayak uydurmak için çok ciddi bir çaba içinde. MHP lideri ise sıkı bir şekilde geçmişe tutunarak ve Türkiye'nin geçmişinde kalanların temsilini üstlenerek varlığını sürdürmeye çalışıyor. Devletin bekası mı statükonun bekası mı? Bölünmeyi nasıl engellersiniz? Bağırıp çağırarak mı Kürtleri ikna ederek mi? Bahçeli'nin volümü hiç düşmeyen öfkeli konuşmalarının arasına, bir ikna cümlesi yerleştirmek mümkün mü? Tarihin süpürgesi çalışıyor. Birbirine tutunarak büyük bir kütleye dönüşmek, safları sıkılaştırarak değişime direnmek mümkün mü? Önümüzde seçim var. Her söylenen söz seçim için. Bahçeli'nin hesaplı öfkesi de."* (Zaman, 5 Mayıs 2011)

BDP'nin Kürt Sorununa Yaklaşımı

Barış ve Demokrasi Partisi (BDP), Mayıs 2008'de İçişleri Bakanlığı'na kuruluş dilekçesi partinin kurucu başkanı Avukat Mustafa Ayzit tarafından verilerek resmen faaliyetlerine başladı. Aynı çizgide (ardılı) olan Demokratik Toplum Partisi'nin (DTP) kapatılma ihtimaline karşı kurulmuş bir parti olan BDP, 2009 yerel seçimlerinde %0,06 oy alabildi. BDP'nin bu kadar düşük miktarda oy almasına rağmen Türkiye gündeminde sürekli kalmayı başarmasının nedeni Kürt 'halkının sesi!' olduğunu iddia edip, siyaset yapmasından kaynaklanmaktaydı. BDP, kendi tüzüğünde partiyi şöyle tanımlamaktadır:

"İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi gibi Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından uluslararası hukuka uygun olarak kabul edilmiş insan hakları, siyasi haklar, sosyal ve ekonomik haklara iliş-

kin hak ve hürriyetleri benimsemiş ve içselleştirmiş; özgürlükçü, eşitlikçi, barışçı, çoğulcu demokratik devlet anlayışını benimseyen, çok kültürlü ve çok renkli toplumsal yapıyı savunan, her türlü ırkçılığı, ayrımcılığı, emek simsarlığı yapanları, baskı ve despotizmi reddeden, kadın ve çocuk haklarını savunan, demokratik sol kitlesel bir siyasi oluşumdur.”

Parti tüzüğünden de görüleceği üzere siyasi pozisyonu sol olan bir partidir. Fakat İslami referansı ağır basan Kürt halkının temsilcisi olduğu iddiasıyla siyaset yapmaktadır. Bu bağlamda BDP, yeni anayasa çalışmalarında “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, bütün kültürlerin demokratik bir şekilde varlığını ve kendisini ifade etmesini kabul eder” hükmünün yer almasını ve ulus devlet anlayışının tekrar tartışılmasını hedeflemektedir.

Kürt sorunu ile ilgili çözüm önerilerini DTP’nin hazırlamış olduğu “Türkiye’nin demokratikleşmesi ve Kürt sorununda çözüme dair siyasi tutum belgesi” adlı bir öneri metniyle, BDP kendi resmî web sitesinde yayınlamış ve başta hükümet olmak üzere halkla paylaşmıştır. BDP, çözüm için ilk olarak ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesiyle birlikte önemli bir adım atacaklarını düşünmektedir. Ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesini de şöyle sıralamıştır:

1. Yoksullaşmaya neden olan politikalardan vazgeçilmeli, pozitif ayrımcılığın ve sosyal devlet anlayışının gereği olarak bölgesel ekonomik kalkınma için gerekli köklü irade ortaya konmalı,
2. Yerel ve bölgesel meclislere aktarılabilir bütçe oluşturmali,
3. Bölgeye has özel bir teşvik yasası çıkartilmali,
4. Bölgenin altyapı faaliyetleri çözülmeli,
5. Van Gölü havzasına iki sivil havalimanı inşa edilmeli,
6. Bölge duble yollar ile örülmeli,

7. Habur Sınır kapısının canlanması sağlanıp Irak ve Kürdistan federe devleti ile dostane tavırlar oluşturulmalıdır.

Sadece ekonomik sorunlar değil, devlet-vatandaş güven eksikliği sosyal sorunları da beraberinde getirmiştir. Sosyal kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için atılması gerekli olan adımlar da parti tarafından şöyle sıralanmıştır:

1. Memleketlerinden göç eden halka koşulsuz destek verilmelidir. Göç edenlerin göç sonrası insancıl ve yaşanabilir bir çevrede yaşamaları, çevre ve alt yapı sorunlarının çözümü için yerel yönetim organları ile işbirliği çerçevesinde ‘insani ve yaşanabilir bir çevrede yaşama’ projesi yürütülmelidir.

2. Devlet, vatandaşlarına güvenmek zorundadır ve halkı potansiyel suçlu ilan etmemelidir.

3. Koruculuk sistemi kaldırılmalı ve koruculara yeni iş istihdamı sağlanmalıdır.

4. Toprak mayından temizlenmeli ve tarıma açılmalıdır.

5. Sağlık sorunlarının çözümü için göç edenlere yönelik genel sağlık taraması yapılmalı, tedavi ve koruyucu hekimlik çalışmalarını da içine alacak, sağlık ocaklarının sayısını arttırıp, mahallelere dağılımını düzenleyecek bir ‘sağlık projesi’ başlatılmalıdır.

6. Her şart ve koşulda parasız eğitim verilmelidir.

7. Anadilde eğitim için yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

25-26 Temmuz 2009’da Diyarbakır’da, ‘Demokratik Toplum Kongresi Kürt Solunda Birlik ve Çözüme Doğru Ortaklaşa Çalıştay’ toplanmıştır. Bu çalıştayın sonuç bildirisinde ise şu cümlelere yer verilmiştir:

“Kültürel haklar, anayasada güvenceye alınmalı ve anayasadaki ayrımcılığa dair tüm düzenlemeler derhal kaldırılmalıdır. Bu itibarla anadilde eğitim hakkı tanınmalı, anadilin siyasal faaliyet

dahil olmak üzere toplum yaşamının her kademesinde her biçimde kullanımı önündeki engeller kaldırılmalıdır... Bu bağlamda Öcalan'ın çalıştığı yol haritasının çözüme kapı aralayacağı ve hükümet tarafından dikkate alınması gerektiğini vurgular. Kürt siyasal ve sivil toplum hareketinin kendi içinde barış, diyalog, tolerans ve demokrasi ortamının gelişmesi sağlamaya gerektiği vurgulanmıştır.”

Görüldüğü gibi BDP'nin üzerinde durduğu iki mevzu vardır. Birincisi anadilde eğitim, diğeri ise Öcalan'ın durumudur. Öcalan, Türkiye'de Kürt isyanları sonunda yakalanan liderlerin içinde ölüm cezasıyla cezalandırılmayan tek insandır. Günümüze kadar faaliyetlerini silahlı yapan örgüt, artık PKK'yı siyasi platforma çekerek siyasi bir parti hüviyetinde tekrar kimliğini tanımlamak istemekte ve Öcalan'ı da siyasi bir lider olarak kamuoyuna kabul ettirmeye çalışmaktadır. Bu konuyla alakalı Ali Ünal şöyle diyecektir:

“Plan, adım adım ilerlemektedir. Kış aylarında dağda terör durmuş gibi olsa da örgüt devlet olmaya yürümektedir. Dağdaki gücünü koruyor olmasının yanı sıra şehirlere de inmiş olup, yasama, yürütme ve yargı olarak yapılanan Kürdistan Topluluklar Birliği (KCK) ile şehir konseyleriyle, mahkemeleriyle, vergilendirmesiyle, Avrupa'daki teşkilatlarıyla, Hakkari ve Şırnak'tan içeri ilçe ilçe, il il etkisini çok fazla arttırmasıyla, bütün Türkiye'yi meşgul edecek gündem belirlemesiyle, pek çok liberal ve İslamcı aydının en azından gafleti ve medyanın büyük kesiminin katkılarıyla sürekli ileri hareket halindedir... Bu konuda bütün kollarıyla örgütü ve BDP'yi mümkün olduğunca halktan ayırmak, halkı öncelikli muhatap kabul edip kazanmak ve problemde inisiyatifi ele geçirmek, ilk yapılacak iş olarak görülmektedir.” (Zaman, 27.12.2010)

Ali Ünal'ın bu yaklaşımına karşın aynı gazetede yazan Ali Bulaç da konuya farklı bir bakış sergilemektedir. Bu bakışında Bulaç, genel olarak Türk halkının Öcalan'a 'bebek katili' demesine kar-

şın, bazılarının da ‘Sayın Öcalan’ ifadeleriyle sözüne başladığını ifade ederek şöyle devam etmektedir:

“Açıktan devletin Öcalan’ı muhatap almayacağı açıktır. Bu doğru da olmaz. Ama akan kanın durması da lazım. Elbette yeni kurulan BDP’nin muhatap alınması gerekir. Bu bir zarurettir. BDP’liler, silahların bırakılması, silahlı PKK’lıların Türkiye dışına çıkarılması, çatışmaların sona erdirilmesi içinde kendilerinin adres olmadıklarını söylüyor, silahlı mücadeleyi kim veriyorsa onu (Öcalan-PKK) işaret ediyorlar. ‘Biz sorunun siyasi kısmıyla ilgiliyiz.’ diyorlar. Öcalan, DTP’lilerin sine-i millet yerine TBMM’ye dönmelerini sağlayarak sadece dağ ve sokak üzerinde değil, ‘siyaset’ üzerindeki gücünü de kanıtlamıştır...” (Zaman, 23.12.2009)

2010 Referandumu’nda BDP seçimi boykot etmiş ve doğuda halkın oy kullanmaya gitmemesi için çalışmalar yapmıştı. Fakat oylamaya sunulan maddelerde Kürt halkının istediği demokrasinin de oylaması yapılmıştı. Sandıktan Türkiye geneli ‘evet’ oyu %58 çıkmasına rağmen, doğuda seçim yüksek oranda ‘boykot’ edilmişti.

Genel olarak değerlendirdiğimizde BDP, açılımla ilgili yapılan icraatları teorik alanda destekleyen bir partiyken, siyasi anlamda, partiye hükümetin çalışması olmasından dolayı, bir reddediş söz konusudur. BDP, bu bağlamda yapılan çalışmaları da ‘Kürtlerin haklarının koruyuculuğu’ şeklinde şekillendirip sunmaktadır.

14 Temmuz 2011’de Diyarbakır’da 13 Mehmetçiğin şehit düştüğü gün, Demokratik Toplum Kongresi (DTK) olağanüstü toplantısından ‘demokratik özerklik’ kararı çıktı. BDP Diyarbakır İl Başkanlığı’nda yapılan ve yaklaşık 6 saat süren toplantının ardından sonuç bildirgesi DTK Genel Başkan Yardımcısı ve bağımsız Van Milletvekili Aysel Tuğluk tarafından okundu. Bildiride şu ifadeler kullanıldı: *“Kürt halkı olarak inkar ve imha politikası temelinde kurulan siyasi statüsüzlüğü reddederek, özgürlük temelinde*

de kendi toplumsal demokrasimizi de kurarak yeni bir statüye kavuşturmak istiyoruz. Kendimizi yönetme güç ve iradesine sahip olduğumuzu belirtiyoruz. Demokratik özerklik, öz güç ve öz yeterlilik ilkesini esas alır. Uluslararası insan hakları belgelerinin tanımladığı haklar ışığında ortak vatan anlayışı temelinde toprak bütünlüğüne ve demokratik ulus perspektifi temelinde Türkiye halklarının ulusal bütünlüğüne bağlı kalarak, Kürt halkı olarak demokratik özerkliği-mizi ilan ediyoruz. Uluslararası camiaya çağrımızdır, uluslararası hukukta da yeri olan bu hak esas alınarak Kürt halkının ilan ettiği demokratik özerkliği tanımaya çağırıyoruz.”

Özerklik açıklamasının 13 şehit haberinin geldiği gün yapılması ülkede büyük infiale yol açtı. İlk önce başbakanın çok gecikmeden açıklamaya yanıt geldi: *“Bu onların kendi çalıp kendi oynadıkları bir tezdir. Bu ülkede demokratik özerkliği olmayan kimse yoktur. Bunu söyleyenlerin hepsi meclistedir. Benim Kürt kökenli vatandaşım cumhurbaşkanlığı yapmıştır.”* Bu açıklamanın yanı sıra CHP ve MHP de sert dille özerklik açıklamasını eleştirmiştir.

Gerçekte yapılan özerklik açıklaması Kürt sorununu çözmenin aksine daha da dipsiz bir kuyu haline getirmekten başka bir şey değildi. BDP de çok iyi bilmektedir ki Demokratik Özerklik Bildirgesi doğuda referanduma sunulsa kabul edilmeyecektir. Özerklik açıklamasının hiçbir karşılığı olmamıştır. Demokratik özerkliğin kuralları ve kurumları nelerdir? Demokratik özerklik nasıl işleyecek? Bölgesel sınırları ve temsilcileri kimlerdir? Demokratik özerklik denilen şeyi, ne olduğunu anladıktan sonra Kürtler isteyecek mi? Sorulara bulunamayan bu cevaplar, ölü doğum yapıldığının göstergesi olmuştur. BDP çatısı altında bulunan bağımsız milletvekillerinin hepsi özerklik açıklamasına katılmadılar. Bu kişilerden Leyla Zana, Altan Tan, Şerafettin Elçi, Ertuğrul Kürkçü özerklik açıklamasına eleştirel açıklamalarda bulundular ve tek taraflı bir bildiriye kabul etmeyeceklerini açıkladılar.

Türk kamuoyunda özerklikle ilgili sağ ve sol cenahtan açıklamalara farklı yaklaşımlar gelmiştir. En dikkate değeri ise özerklik açıklamasında dinlemeden, platformun isteklerini duymadan keskin bıçakla tartışmaların noktalanamayacağı düşüncesidir. Şahin Alpay Zaman'da kaleme aldığı makalesinde de bu konuya değinmektedir: “... Bunca acı tecrübeden sonra artık idrak etmiş olmalıyız ki sorunlarımızı ancak özgürce tartışarak çözebiliriz. İfade özgürlüğünün şiddet savunması ve nefret söylemi dışında yasal engeli olmamalıdır; eğer yasal engeller varsa hepsi kaldırılmalıdır. Kimse ne güvenlik kuvvetlerinin ne de PKK'nın silahlı tehdidi altında olmamalıdır. Tartışma ancak silahların sustuğu bir ortamda yürüyebilir. Şiddetle çözümü dışlamak, barışçı demokratik yola bağlı kalmak şartıyla, isteyen federalizmi, isteyen ayrılmayı savunabilir. Bütün fikirler tartışmaya açıktır ama kararlar tabii ki ilgili bütün tarafların katılacağı müzakereler sonunda şekillenecek anayasada ifadesini bulacaktır. Mevcut aşırı merkezîyetçi nitelikteki devlet yapısının, Kürt çoğunluklu bölgenin taleplerine cevap vermediği ortada. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla sonuçlanan bağımsızlık mücadelesini Türkler ve Kürtler birlikte verdiler. Bu mücadele, kurulacak yeni devlette Kürtlere kültürel ve idari özerklik tanınacağı vaadiyle yürütüldü. Bu vaadin yerine getirilmemesi neredeyse Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana devam eden (Süleyman Demirel hesabıyla) 29 isyana neden oldu. İsyanların son bulması için de Kürtlerin gerek anadillerini özgürce kullanma gerekse çoğunlukta oldukları bölgede idari özerklikle ilgili taleplerinin karşılanması gerekiyor. Öte yandan aşırı merkezîyetçi devlet yapısının Türkiye'nin bütününde yönetimin etkinliği ve yönetime katılım açısından büyük sorunlar arz ettiği uzun yıllardır ülke gündeminde. İdarenin ülke çapında “yerinden yönetim”i, yerel yönetimleri güçlendirecek şekilde örgütlenmesi, yalnız Kürtlerin değil Türkiye toplumunun yaygın bir talebi. Kısaca, Türkiye'nin gönüllü birliğini, daha etkin ve demokratik bir idareyi güven altına almaya yönelik “demokratik özerkliğe” evet. Ama nasılıni iyice tartışmalıyız.” (Zaman, 23 Aralık 2010)

IV. BÖLÜM

GÜNÜMÜZ AYDINLARINDAN ALİ BULAÇ,
MÜMTAZ'ER TÜRKÖNE,
TARIK ZİYA EKİNCİ'NİN KÜRT SORUNUNA
YAKLAŞIMI

Günümüz Türkiye'sinde demokratik ortamın gelişmesiyle birlikte 'ortak akıl' kavramı içerisinde ülkenin aydın kesiminin ülkede meydana gelen gündemleri değerlendirip, yorumlar yapması kamuoyunca dikkatle takip edilen bir olgu olmuştur. Bilhassa ideolojik olarak her kesimin fikri dünyasını tartışabileceği yayın organları yayın yapmakta hatta bu sektörlerde birkaç keskin çizgileri olan medya haricinde artık düşünceler özgürce tartışılabilmektedir. 28 Şubat süreciyle susturulan entelektüel kesim doksanlı yıllarda sadece meselelerin tartışılmasının sonucunda dahi meslekten ihraç edilebilmekteyken, günümüzde demokratik yapının gelişmesiyle ciddi mesafeler alabilmiştir.

Sol ve sağın entelektüel kesiminin dünyada ve ülkemizde gelişen gündemleri kritiğe tutması ve bu konular hakkında tartışmalarda bulunması ülkedeki siyasi yapıyı dahi etkile-

mekte ve ülkenin karar alma mekanizmasında önemli bir yol aynası olmaktadır.

Kürt sorunu üzerinde günümüzde TV’de ve sanal alemde çokça tartışmalar, eleştiriler ve değerlendirmeler olmaktadır. Bu bölümde Kürt sorunu üzerine yaptığı çalışmalarda duayen diyebileceğimiz üç ismi ele almak istedik. Birincisi ‘İslamcı aydın’ (ne demekse!) şeklinde kamuoyunda kabul görmüş Ali Bulaç’tır. İkincisi 80 darbesinde ülkücü kesimin öncülerinden, günümüzde de ‘milliyetçi muhafazakar’ olarak söylenen ve TV programlarında yaptığı konuşmalarda ve gazetelerde yazdığı makalelerinde kamuoyunca önemle takip edilen akademisyen kimliğiyle Müm-taz’er Türköne. Üçüncüsü ise solun Kürt aydınlarından, TİP’te milletvekillik yapmış Doktor Tarık Ziya Ekinci. Her üç şahsın da Kürt sorunu üzerine yaptığı değerlendirmeleri dikkatle etüt edildiğinde, sorunun çözümünde büyük yararı olabilecek önemli isimlerden oldukları anlaşılabacaktır.

Ali Bulaç’ın Kürt Sorununa Yaklaşımı

Müslüman aydınlar veya İslami aydınlar çizgisinde niteleyebileceğimiz günümüz aydınlarının en önemlilerinden birisi de Ali Bulaç’tır. Çağdaş İslam dünyası, düşünce sorunları, toplumsal değişme ve modernleşme gibi konulardaki araştırma ve incelemeleri ile tanınan Bulaç, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nü 1980’de bitirdi. Deneme, eleştiri, inceleme ve araştırma yazıları yazan Bulaç; 12 dergi ve 3 gazetede yazılar yazmıştır. Birçok kurumdan ödül alan Bulaç, Amerika’daki Georgetown Üniversitesi ve Ürdün Stratejik Çalışma Merkezi’nin 2009’da yayınladığı “Dünyanın En Etkili 500 Müslümanı” listesinde yer aldı. 25 tane yazılmış eseri bulunan Bulaç, halen Zaman Gazetesi ve Today’s Zaman’da yazılarını yazmaktadır.

Ali Bulaç'ın 'Kürt Sorunu' Tanımlaması

Ali Bulaç'ın, Çıra Yayınları'ndan çıkan 'Kürtler Nereye' kitabı, Bulaç'ın Kürt meselesiyle ilgili referans alacağımız temel kaynak kitabı olacaktır. Bununla birlikte Zaman'da yazdığı makaleleri de önemli bir referans noktamız olacaktır. Bulaç, ilk olarak Kürt sorunuyla ilgili doğru bir tanımlamanın yapılması gerektiğini ve tanımların yanlış yapıldığını düşünmektedir.

1. 'Güneydoğu meselesi' olarak nitelendirilen Kürt sorununun bu şekilde ifade edilmesiyle, Güneydoğu ile meselenin daraltılmış olacağını ve bölgenin %35'ini Türk ve Arapların oluşturduğunu,

2. Terör kavramıyla sorunun sınırlandırılmaması gerektiğini; çünkü eğer sorun bir güvenlik sorunu olsaydı 2010 yılında PKK'nın militan sayısı 5 bin civarında iken bu sayının 1984'ten beri 8 kere bitirilmiş olması lazım geldiğini fakat dağa çıkışın önünün alınamadığını,

3. Kürt vardır ama Kürt sorunu sadece dışarıdan gelmektedir. Dış mihraklar oyunu oynamaktadır. Bu düşüncenin en sıkıntılı tarafının da hakkını aramak isteyen her kesimin hain diye nitelendirileceğini,

4. Resmî ideolojinin savunduğu iddia olan; 'Kürt' diye bir ırk yoktur. Hepimiz Türk'üz iddiasıdır. Sadece Kürt diye bir kavim vardır. Bu kavmin etnik özelliği, dili ve ırkı olmayan bir topluluk olduğunu,

5. Bazılarına göre ise Kürt sorununun sadece 'ekonomik' bir sorun olduğunu,

6. Diğer bir görüşe göre, ortada etnik bir sorun vardır. Kürtlerin kimliği inkar edilmiş, dili yasaklanmış, yaşadıkları bölge bilinçli geri bırakılmış ve baskı altında tutulmuş olduğunu düşüncelerinde belirtmektedir.

Yukarıda sıraladığımız maddelerin ortak özelliği Kürt sorununun tanımlama çabasıdır. Bu maddelerle ilgili Bulaç, konuyu şu cümlelerle noktalamıştır:

“Son olarak hoşumuza gitse de gitmese de sorunun temelde ‘etnik’ olduğunu, Kürtlerin kimlik talebinde bulunurlarken karşılaştıkları engeller dolayısıyla sorun yaşandığını söyleyenler vardır ki doğruya en yakın bakış açısı budur. Bunun tarihî arka planı, ulus devlet felsefesiyle ilgili boyutu ve bununla bağlantılı olarak ekonomik, sosyopsikolojik, uluslararası ve bölgesel boyutları vardır. Güvenlik bu boyutların sadece bir tanesidir. Sözü edilen her bir faktör etkileyicidir, fakat bunların hepsi bir arada ele alınmalıdır; çünkü resmî bütünü ancak bu şekilde ortaya çıkar.” (Bulaç, 2010: 30)

Bu ifadelerle paralel olarak Bulaç, Şeyh Sait ayaklanmasının, verilmiş sözlerin unutulmasına ve Kürtler üzerinde uygulanacağı anlaşılan inkar ve asimilasyon politikasına karşı bir tepki olduğunu ve diğer isyanların da bu mahiyette gerçekleştiğini düşünmektedir.

Bulaç, Kürt açılımını değerlendirirken öncelikli olarak açılımın arka planını araştırmıştır. İlk teşhis olarak Obama’nın 6 Nisan 2009’da TBMM’de yaptığı konuşmada, ABD, Kuzey Irak’tan çekildikten sonra, Türkiye’nin bölgede hamilik konumuna geçebilmesi için yapması gereken çalışmaları anlatması ve bu çalışmaların Kürt sorununu, Ermenistan’la ilişkiler ve Ruhban Okulu’nun iyileştirilmesini kapsamına alması gereken meseleler olarak ifade etmiştir. Çünkü bölgede güçlü bir Türkiye’nin bölgeye istikrar getirebileceğini düşünmektedir. Bulaç’ın ikinci teşhisi de Öcalan’ın 15 Ağustos 2009’da çözüm için bir yol haritası açıklayacağını ilan etmesinden sonra, avukatları vasıtasıyla kanaat önderleri, akademisyen ve sivil toplum kuruluşları ile görüşmek isteğidir. Bu çalışmadan dolayı hükümetin hızlıca bir program yapma ihtiyacını hissetmesi, demokratik açılımı tetikleyen unsurlar olmuştur.

Fakat Bulaç, İçişleri Bakanı Beşir Atalay'ın 1995'te başlattığı açılım sürecinin bir 'paket' olarak değil de bir 'süreç' olarak değerlendirilmesini uygun bulurken; sürecin ilk toplantısının Polis Akademisi'nde olmasını yanlış bir hamle olarak değerlendirmiştir. İlk toplantının kapsamında DTP'den, bağımsız Kürt aydınlarından, kanaat önderlerinden, MHP'den ve Türk milliyetçilerinden, İslamcılardan, muhafazakar sağcılardan, CHP'den, sosyalistlerden, Alevilerden ve azınlıklardan temsilcilerin olması gerektiğini düşünmektedir. Her düşünceden insanın beraber oturup meseleleri tartışabilme ortamını Bulaç, 'müzakereci siyaset' şeklinde tanımlamaktadır. Bu temsilciler ve müzakereciler kurulundan her bir kesimi temsilen birer ve ya ikişer kişi katılımcı olabilse ve katılımcılar sorunları işin adap ve erkanına uyarak tartışmış olsalar, hükümetin sahiplendiği ve tekelde süreci kontrol etmek istediği programdan daha başarılı olacağını düşünmektedir.

Kürt sorununun üstesinden gelinememesinin sebebi olarak, hükümetin müzakereci siyasete kapı aralamamasının yanında 20. yüzyıldan günümüze kadar geçen zamanda 3 problemden dolayı Kürt sorunun arıza verdiğini belirtmiştir.

1. Birinci olarak usule ilişkin yapılan hatalardır. Sorunun sadece ekonomik olarak düşünülmesi ya da sadece etnik mesele olduğunun iddia edilmesi nedeniyle sorunun genel bir çözüme kavuşturulamamasıdır.

2. İkincisi de bölünme fobisidir. İslam'ın ümmet anlayışında 'ümmet' tabiri ile Ümmet-i Muhammed kastedilmektedir. Bu kabul Osmanlı'da milletin üst kimliğini oluşturmuş ve etnik farklılıklarda alt kimlik olarak kabul edilmiştir. Fakat Cumhuriyet Türkiye'sinde Türklüğün üst kimliğe çekilmesi diğer etnik kimlikler içinde sorun oluşturmuştur. Bu durum sonucunda Türk harici grupların bölünebilme korkusu oluşmuştur.

3. Üçüncüsü ise sorun üzerinden rant sağlayan gruplardır. Açılımdan her söz edildiğinde terör faaliyetlerinin artması, demokrasi gelsin derken bölgede silahların konuşması, sürekli yapılacak olan çalışmaların geri çekilmesine sebep olmuştur. Bu durum da Kürt sorununun arıza verdiği en önemli etkenlerden birisidir.

Bulaç, Diyanet İşleri Eski Başkanı Ali Bardakoğlu'nun açılımla ilgili yaptığı çalışmaya da atıfta bulunuyor ve Bardakoğlu'nun açılıma destek için bölgenin 60 kanaat önderiyle görüşmesinin büyük bir proje olduğunu düşünüyor. Çünkü dinin ortak birleştirici unsur olması, siyasi, kültürel, ekonomik ve hukuki alanlardaki düzenlemelere engel değil; aksine dinin, kolaylaştırıcı, teşvik edici ve yerine göre de emredici bir etken olarak görülmesi dinin en büyük sebebi olarak kabul ediliyor.

Kürt Sorununa Karşı Çözüm Önerileri

Ali Bulaç'ın, Kürt sorununa karşı çözüm önerilerini maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

1. Kürt kimliğinin tanınması ve bunun her kademede ve alanda kabul edildiğinin dile getirilmesi. Bu kabulün en önemli yeri ise anayasal düzenlemedir.

2. Yapısal olarak üniter yapı bozulmayacak şekilde yeni tanımlamalarla ve tarihî tecrübelerimizle yeni bir tanımsal çerçeve geliştirilmelidir.

3. Sorunu sadece terör sorunu olarak görmeyip, terör biterse dağa çıkma da biter yanılıgısına düşmemektir. Dağa çıkmak azalır ama sosyal ve ekonomik sorunlar devam edecektir.

4. Kürdoloji Enstitüsü kurularak Kürt dili üzerine çalışmalar yapılmalı ve Kürtçe isteğe bağlı okutulmalıdır. Kürtçe mecmua ve neşriyat basılabilmelidir.

5. İnsan haklarına tam riayet edilerek her türlü bölgesel ve etnik ayrımcılığa son verilmelidir.

6. Yatırımların teşvik edilmesi ve sınır ticaretinin canlanması için sınır komşularıyla dostane ilişkilere girilmelidir.

7. Husumeti arttırıcı medya yayınları denetlenmeli ve önü kesilmelidir.

8. Yerel ve tarihsel isimler tekrar kullanılmalı, Türkçe ve Kürtçe ifadeler beraber verilmelidir.

9. Sınır komşularımızda akrabası olan ailelere giriş ve çıkışlarda pozitif ayrımcılık yapılmalı, mülki işlerinin halledilmesi için kolaylıklar gösterilmelidir.

10. Yerel yönetimler güçlendirilmeli, merkezî yönetim denetimi bırakmadan yönetimi yerele indirgemelidir.

11. Doğu ve batı arası oluşmuş olan sivil yardımlaşma faaliyetleri artarak devam etmelidir.

12. Müzakereci siyaset anlayışıyla toplumun tüm katmanlarından beyin fırtınası yapılp, ortak bir akıl oluşturulmalıdır.

13. Mecliste barajın makul bir seviyeye inip, doğunun temsili mecliste arttırılmalıdır.

Yukarıda sıraladığımız maddelerin tartışmaya açık olduğunu, zaten Türkiye'nin de buna ihtiyacı olduğunu belirten Bulaç, saydığı maddelerinin temeline halkın ortak paydası olan İslam'ı koymuştur. Bulaç'ın Kürt sorununa yaklaşımını 3 maddeyle özetlenebilirse:

1. Kürt kimliğinin tanımlanması,

2. Ana dil üzerindeki baskıların kalkması,

3. Bölge halkının refah ve ekonomik seviyelerinin düzeltilmesi şeklinde sıralayabiliriz.

Mümtaz'er Türköne'nin Kürt Sorununa Yaklaşımı

1956 yılında İstanbul'da doğan Prof. Dr. Mümtaz'er Türköne, Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi'nde çalışmakta, Zaman Gazetesi'nde de köşe yazarlığı yapan Türköne, 1980 öncesi "milliyetçi" görüşleriyle tanınmaktadır. Günümüz siyasi olaylarının yorumlanmasında sözü dinlenen bir kişiliğe sahiptir.

Türköne'nin Kürt meselesine yaklaşımı bilinen tabuları yıka-
cak cinstendir. Bu yargıyı ispatlama adına şu örneği verebiliriz;
Türköne, Kürt sorununu Kürtlerin değil, devletin oluşturduğunu
düşünmektedir. Dünyanın en büyük Kürt şehrinin İstanbul ol-
duğunu ve Türklerin 'Kürdistan' kelimesini telaffuz etmenin bile
yasak olduğu bir sistemde 'Büyük Kürdistan' hesabını kuranlarla,
'Kürdistan' kelimesinden korkanların aynı 'şizofrenik dünyada'
birbirlerini beslediğine inanmaktadır.

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Güroymak'a Norşin deme-
si üzerine MHP lideri Devlet Bahçeli'nin "karayoluyla İstanbul'a
giderken Gebze'den sonra İstanbul levhasını değiştirip Konstan-
tinopolis mi yapacaksınız?" diye sitemi üzerine Türköne şu dik-
kat çekici yorumu yapmıştır:

"İstanbul, Konstantinopolis'ten daha kadim Yunanca bir
isim. Farklı yazılışları ve söylenişleri var. Stampoli aslında en
uygun olanı. İstanbul 'şehirli', 'şehre ait', 'şehre doğru' anlamına
gelen Yunanca kelimenin Ermeni ağızıyla söylenişi. Biz bu güzel
şehre İstanbul demeyi Ermenilerin 'Esdanbol'undan almışız.
Türkiye'de yerleşim yerlerinin çoğunun ismi Türkçe değil. Bolu
başta olmak üzere 'bolu' ile biten bütün yerlerin 'bolu'su (Geli-
bolu, Safranbolu, Tirebolu) yunanca şehir anlamına geliyor...
Bu durumun çok basit sebebi var. Türkçe bu topraklarda sade-
ce bin yıldır var. Ama Anadolu, dünyanın bilinen en eski mede-
niyetlerinin beşiği. Osmanlı İmparatorluğu da *bu sentez üzerine
kuruldu. Bu sentezin içerisinde Moğol töresi, Bizans tımar sistemi,*

Sasani bürokrasi kurumu, İslam hukuku ve Türk gelenekleri yer alıyordu.” (Türköne ve Yayman, 2009: 65-66)

Görüldüğü gibi Türköne, Kürt sorununa bakış açısında kavramlara takılmanın, meselenin ehemmiyeti açısından bir öneminin olmadığı ve asıl önemli olanın, Türk-Kürt ilişkilerinde bu anlamsız çekincelerin önü alınamaz problemler doğurup hayata geçirilmeye çalışılan açılımın önüne set oluşturacağını düşünmektedir. Bununla birlikte; Ziya Gökalp’in “*Türk’ü sevmeyen Kürt Kürt değildir. Kürt’ü sevmeyen Türk’ün de Türk olamayacağı*” ifadesini hatırlatarak, Çaldıran Savaşı’nda Kürtlerin yardımıyla kazanılan zafer sayesinde Osmanlı’nın bir Ortadoğu ülkesi olduğunu ifade etmiştir. Türköne, Kürt meselesine bakış açısını Ali Bulaç gibi ‘etnik sorun’ olarak nitelemektedir. Bu bakış açısını şöyle ifade edecektir:

“Uzun süre ‘Güneydoğu Sorunu’ diyerek bir bölge içinde sınırlı kaldı. Sonraki dönemde ise terör olaylarından dolayı ‘Terör Sorunu’ olarak değiştirildi. Özal ve Demirel döneminde ise ‘Kürt realitesi’ denilmiş ve nihayet Ak Parti’nin çalışmalarıyla ‘Kürt Sorunu’ olarak kabulleniş devlet politikasına girmiştir. Bu sıralamaların son halkası olarak sorun ‘etnik’ bir sorun özelliğine geçmiştir.” (Zaman, 31.08.2005)

Terör sorunu olarak kabul edilen bir olgunun neden Kürt sorunu olarak kabul görmeyişini de iki sebebe bağlamaktadır:

1. Öfke ve nefret ile gölgelenmiş cehalet ve akılsızlık.
2. Terörden rant elde etmek isteyen iç ve dış destekli düşmanlar.

Tabi bu iki nedenin bir haşiyesi nispetinde, kavramlara önemli bir konum veren Türköne, Cumhuriyet Tarihi boyunca söylenen askerî kanatlı ‘milli birlik ve bütünlük’ yorumundan vazgeçmemiz gerektiğini düşünüyor. Çünkü toplumlarda ifade özgürlüğü sayesinde sivil bir çözüm oluşturulması ve bunun için de ‘ötekileştirmeye’ girilmemesi gerektiğine inanıyor. Ötekileştirmek ve

Anadolu'nun sahipliği mevzu bahis olduğunda ve tarihi geçmişimize baktığımızda 'Türk ulusal kimliği' oluşumunda Türklerin en son sırada sayılması gereken bir etnik grup olması gerektiğine inanan Türköne, bu tezini makalesinde şöyle ifade etmektedir:

"II. Meşrutiyet yıllarına gelene kadar Türk olan Türkçü bir isim yoktur. Türkçülüğün ilk kitabını yazan, Türklerin ari ırka mensup üstün bir ırk olduğunu ispatlamaya girişen isim, Polonyalı bir asilzade olan Mustafa Celaleddin Paşa (Kont Borzecki)'dır. Bulgar asıllı Ahmet Vefik Paşa ikinci isimdir. İlk Türkçe lügati neşretmenin yanında, Türkçülüğü derli toplu bir düşünceye dönüştüren kişi, Arnavut Şemseddin Sami'dir. Tekin Alp Yahudi'dir. 'Primo Türk Çocuğu' gibi hikayelerde damardan Türkçülük aşıl原因an Ömer Seyfettin, 'Üzümcü' hikayesini 'İlahi bir kudretin, ebedi bir feyzin var ey Türk, diye noktalayan Ahmet Hikmet Müftüoğlu Çerkez'dir; günümüzün Türkçü edebiyatının hâlâ aşıl原因amayan ismi Nihal Atsız gibi. 'Türk oğluyum bu bayrağın yüzü dönmez kuluyum/ Yüreğimde Oğuz Han'ın yıldırımını kını var' mısralarının yazarı olan şair Kemal Fevzi, bu şiiri yazdıktan altı yıl sonra Şeyh Said isyanında asılan bir Kürt'tür. Ziya Gökalp'in Diyarbakır'dan İstanbul'a uzanan ve Ankara'da noktalanmacerası Cumhuriyet'e de damgasını vuran Türkçülüğün esaslarını ortaya çıkarmıştır. Türk kökenli ama üçüncü sınıf bir şair olan Mehmet Emin Yurdakul, kendisine Türkçülüğü, İslamcı ideolojinin mübeşşiri kabul edilen Cemaleddin Afgani'nin aşıladığını söylemektedir. Bediüzzaman Said Nursi'nin, Osmanlı'nın son demlerinde Kürt ve Arap aşiretleri arasında dolaşarak 'Türk propagandası' yapması (Münazarat) da aynı çerçevenin içine girmektedir. Bütün bu isimlerin hepsinin ortak amacı bir Türk milleti vücuda getirmektir." (Zaman, 02.09.2005)

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadrosu da zaten Çerkezler ve Makedonyalılar tarafından oluşmaktaydı. Türk milleti vücuda getirmenin ortak paydası Türklük çatısı altında oluşacak bir kuruluş hareketinin desteklenmesiyle olacaktır.

Türköne, Demokratik Açılım Süreci'nde yapılan çalışmalar-dan en önemsedığı icraat olarak TRT Şeş'in açılmasını görmekte-dir. Yapılacak tüm yayınların yirmi dört saat boyunca Kürtçe yapılacak olması ve bunun devletin bir politikası olarak gerçek-leşmesi, Kürtler ve devlet arasında köprü vazifesi görecektir. Bu-nunla birlikte Türköne'nin uç bir fikir olarak da düşünebilecek olan Kürt alfabesindeki 'x, q, w' harflerinin de Türk alfabesine eklenmesi gerektiğini düşünmektedir. *"Devlet televizyonunda bu harflerin kullanılıyor olması gereksiz tartışmaları sona erdirmez mi?"* (Zaman, 02.01.2009) diyen Türköne, bu kararın Kürt halkı-na karşı bir saygının ifadesi olabileceğini söylemektedir.

Türköne'nin çözüm önerilerinden önemli bir tanesi de terör örgütünün silahını bırakması gereğidir. Bu da 'dağda değil ovada siyaset yapın' çağrısıyla olacaktır. Demokratik açılım partiler üstü bir program dahilinde devam ettirilmeli ve provokasyonlara ze-min hazırlanmamalıdır.

Türköne'nin Kürt sorununa karşı çözümde yapılması gereken asıl meselenin iki etnik grup arasında 'kardeşlik bağının' güçlü olmasıyla sorunun halledilebileceği gerçeği yazdığı makalelerin ortak noktasıdır. Son olarak gazetedeki bir makalesinde Alpaslan Türkeş'in, *"Bir Kürt ne kadar Kürt ise ben de o kadar Kürt'üm"* sö-züne atıf yaparak, asıl meselenin herkesi kendi konumunda kabul edip kendinden bir parça görmek gerektiğini düşünerek şöyle bir örnek vermektedir:

... 'Hepimiz Kürt'üz' sözüne gelince... Cevabı, bana gelen bir mek-tupla veriyorum. Yazan 12 Eylül firarilerinden, Hollanda'da yaşı-yan Elazığlı bir Kürt. 1980'di, nitekim vatanın tanklarla kurtarıldığı günlerdi. Senin 'ülküçülük' yaptığın zamanlar ben de 'devrimcilik' yapmıştım. 20 yaşındaydım. Yakınlarda siyasi bir cinayet işlenmişti. (...) Beni ihbar edenler 'örgütümü' bilmiyorlarmış. Önce onu 'itiraf' ettirmeye çalıştılar:

- PKK mısın? TİKKO musun? DHB misin? Dev-Yol musun?

Sonuç alamadılar. Hiçbiri değildim.

- Yoksa Atatürkçü müsün? Her buraya gelen Atatürkçü oluyor yahu. O anda çok spontane olarak cevap verdim:

- Ben Türk değilim. Türk değilim ki Atatürkçü olayım. Şahsen bu cevabımdan sonra hayatımın artık biteceğini sandım. Hayır, öyle olmadı. (...) Neyse ki dördüncü gün bir PKK'lı getirdiler, itiraf etti. Detayları verdi, ben cinayetten yırttım. Bir ay sonra savcıya çıktım. (...)

Savcı sordu: "Türk değilim demişsin?.." O anda hayatımın en iğrenç şeyini yaptım, yalan söyledim. Çünkü o şartlarda 'Kürt'üm' demek on yıl ceza demektir. Benim de siyasi savunma yapmak gibi bir planım yoktu.

- Türk'üm, dedim. Ama arkasından güldüm. Savcı da güldü. On yıl cezadan kurtuldum ama vicdanım hiç rahat olmadı. Dün seni dinleyince o günlerimi hatırladım. Mümtaz'er Türköne Hoca "Hepimiz Kürt'üz" demiş. Çok duygulandım. Demek ki bugünleri de görme şansımız varmış.

Savcıya yalan söyledim, sana doğruyu söylüyorum: Mümtaz'er Hoca için ben Türk'üm.

Sevgi ve saygılarımla. Gazi Fincan. (Zaman, 19 Şubat 09)

Bu diyaloglardan da anlaşılıyor ki karşılıklı sevgiyle açılan kollar yere boş inmiyor. Irkçı mülahazayla değil, milliyetçi ve külli bir vatan ve millet (Türk, Kürt, Çerkez vd) sevgisiyle, 'ateş düştüğü yeri yakar değil ateş nereye düşerse düşsün beni de yakar' mülahazasına bağlı kardeşlik sayesinde batı ve doğunun kaynaşması sağlanacak, açılım süreci de başarıya ulaşacaktır. Türköne bu düşünceler çerçevesinde Kürt sorununa çözüm önerilerinin iskeletini oluşturmuştur.

Tarık Ziya Ekinci'nin Kürt Sorununa Yaklaşımı

Tarık Ziya Ekinci, 1925'te Diyarbakır Lice'de dünyaya geldi. Türkçeyi ilkokulda öğrendi. 1949'da İstanbul Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. 1965'te TİP'ten Diyarbakır milletvekili seçildi. Kürt aydınları içerisinde önemli bir yere sahip olan Ekinci'nin 13 kitabı bulunmaktadır. Meclis çalışmalarında da demokrasi ve insan haklarını savunmaya öncelik vermiştir.

Kürt Sorunu Tanımlaması

Tarık Ziya Ekinci, Kürt sorununun, Cumhuriyet'in kuruluşuyla başlayan bir süreçte ulus kavramının etnik bir yapıda değerlendirilmesi sonucunda oluşan bir olgu olduğunu düşünmektedir. Bu düşüncesine de İsmet Paşa'nın 1925'te Türk Ocakları yöneticilerine hitaben yaptığı konuşmayı örnek vererek, tezini desteklemiştir:

"Milliyet, yegane vasıta-ı iltisakımızdır. Diğer anasır Türk ekseriyeti karşısında haiz-i tesir değildir. Vazifemiz, Türk vatani içinde bulunanları behemehal Türk yapmaktır. Türklere ve Türkçülüğe muhalefet edecek anasırı kesip atacağız. Vatana hizmet edeceklerde arayacağımız evsaf, her şeyden evvel o adamın Türk ve Türkçü olmasıdır." (Ekinci, 2004: 19) Yine Ekinci, İsmet İnönü'nün 1930'da Sivas'ta demiryolu açılışında yaptığı konuşmaya atıfta bulunacak: *"... Bu ülkede sadece Türk ulusu etnik ve ırksal haklar talep etme hakkına sahiptir. Başka hiç kimsenin böyle bir hakkı yoktur."* (Ekinci, 2004: 91) Aslında Ali Bulaç'ın dediği gibi yeni devletin kurucuları batıda Makedonyalılar, doğuda da Çerkezlerdi. İsmet İnönü de Malatyalı bir Kürt ailedendi fakat devlet söylemi Türklük üzerine idi. Öyle ki Atatürk'ün Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt da şöyle diyecekti: *"... Türk bu ülkenin yegane efendisi, yegane sahibidir. Saf Türk soyundan olmayanın bu*

memlekette bir tek hakkı vardır; hizmetçi olma hakkı, köle olma hakkı... ” (Ekinci, 2004: 92)

Fakat vatandaş olmak için Türkleşme koşulunu tanımak istememiştir ve yukarıdaki ifadeye karşı Ekinci; Türkiye’nin çağdaşlaşmada, ekonomik, sosyal ve yapısal sorunlarının çözümünde en büyük engelin Kürt sorunu olduğunu düşünmekte ve Türkiye’de rejimin merkeziyetçi, otoriter ve baskıcı olmasının sebebini de Kürt sorununa bağlamaktadır. Çünkü Kürtlerin bölücü olmadığını fakat Türkiye’de Kürtleri hedef alan bir politika izlendiğini savunur. Buna da İnönü’nün cumhurbaşkanı olduğu bir dönemde Celal Bayar’ın “Doğu illerinde örgütlenmeden vazgeçerseniz, biz de kendi örgütlenmemizi kapatırız. Bu bölgede particiliğin milli birliği bozacağından endişe ederim”, diyerek zaten Kürt halkını potansiyel bir tehlike olarak gördüğünü, bunu da devlet politikası haline getirdiğini söyler. Kürt sorununun toprak sorunu olmadığını, asıl sorunun Kürtlere kendi ülkelerinde eşit hakların verilmeyip militarizm ve devlet anlayışının Kürtlere bakışıyla ilgili bir sorun olduğunu iddia etmektedir.

Bu bakışı Ekinci şöyle sıralamaktadır:

1. Kürtler güvenilirmez bir topluluktur.

2. Kürtler bölücüdür.

3. Kürtler ulusal birliği tehdit eden ve dış tahriklere açık potansiyel bir düşmandır.

4. Kürtlere kimlik, dil, kültür ve anadilde eğitim haklarının tanınması arzusu, ülkenin bölünmesine yol açan tehlikeli bir istemdir.

5. Türkiye’nin Kürt politikası Kürt düşmanlığı üzerine kurulmuştur.

6. Türk milliyetçiliği ırkçı içeriklidir.
7. Türkiye’de eşit haklı vatandaş kavramı oluşmamıştır.
8. ırkçı Türk milliyetçiliği çifte standartlıdır.

Bu bakış açısından dolayı Ekinci düşüncelerini, Kürtleri baskı altında tutup, demokratik haklardan mahrum ederek asimilasyona tabi tutmak, yapılması gereken bir politika olarak şekillendirmiştir.

Ekinci, 4 Mart 2011’de Haber Türk televizyonunda Belkıs Kılıçkaya’nın Kürt sorunuyla ilgili sorularını “Kürt Sorunu Üzerine” adlı programda cevaplandırmıştır. Bu söyleşide Ekinci Kürt sorunu üzerine dikkat çekici açıklamalarda bulunmuştur.

İlk olarak Kurtuluş Savaşı sırasında Mustafa Kemal Paşa’nın Kürt liderlerine saltanatı ve halifeliği kurtarmak için yardım çağrısında bulunduğunu, onları önemseydiğini fakat 1924 Anayasası’ndan sonra ise Kürtlere karşı bir asimilasyon politikası uyguladığını ve Kürtlerin Müslüman bir halk olmasından dolayı asimilasyonun kolay olacağını düşünerek yaptırımlar yaptığını belirtmiştir. 1961 Anayasası’yla birlikte ise militarizmin toplumu etkisi altına alması ve yargının da büyük yardımıyla Kürt halkını baskı altına aldığını savunmuştur.

Sunucunun günümüz Kürt sorununa ait bir değerlendirme yapmasını istediğinde ise Ekinci; günümüzde büyük bir değişiklik olduğunu fakat bunun siyasi idareyle değil Kürt halkının verdiği mücadeleden kaynaklandığını ifade etmiştir. AK Parti ve CHP’nin bu yapılanların daha ilerisinde bir noktaya Kürt sorununu getireceğine inanmamaktadır. PKK’nın ise 12 Mart ve 12 Eylül’ün bir ürünü olduğunu, günümüz Türkiye’sinde PKK’nın artık silahı bırakıp, demokratik bir anlayışla hareket etmesi ve politikalarını ona göre şekillendirmesi gerektiğini söylemiştir.

Kürt Sorununa Çözüm Arayışları

Ekinci, birçok aydın gibi Kürt sorununun ortasında yaşamış bir aydın olarak sorunu çözmede çıkış yolları aramış ve kendine göre yaklaşımlarını Kürt sorununun konuşulduğu her ortamda dile getirmiştir. Bu çözüm önerilerinin ilk adımda yapılacak olanları Birlik Dergisi'nin 1991 Eylül sayısında şöyle sıralamıştır:

1. Daha fazla demokrasi gerekmektedir. Demokratik ortamla beraber doğuda savaş durdurulmalı, OHAL ve koruculuk uygulamaları kaldırılmalıdır.

2. Köklü bir toprak ve tarım reformu yapılmalıdır.

3. Anti-terör yasası değiştirilmeli ve şiddet içermeyen her türlü eyleme izin verilmelidir.

4. Yeni bir demokratik anayasa yapılmalıdır. Kürtlerin ve Türklerin devletin asli unsuru olduğu kabul edilmelidir.

5. Kürtlerin bağımsız siyasi parti kurmaları özgür olmalıdır.

6. Kürt dili ve kültürü özgürce incelenebilmelidir.

7. Kürtçe yayın ve anadilde eğitim özgürce yapılabilmelidir.

Görüldüğü gibi Ekinci'nin çözüm için ileri sürdüğü önerileri 'demokratik açılım' süreci içinde gerçekleştirilmek istenen maddeleri teşkil etmektedir. Bunların en başında Anayasa değişikliği gelmektedir. Böylece demokratik bir ortamda özgürce düşünceler ifade edilebileceği düşünülmüştür. İkinci dikkate değer madde ise anadilde eğitimidir. Açılım süreci içinde çokça tartışılan bu konuya ilk etapta fakültelerde Kürt dili ve kültürü ile ilgili enstitülerin açılmasıyla başlanmalıdır.

Bir Kürt kuruluşu olan Toplumsal Sorunları Araştırma Vakfı (TOSAV)'nda 28 Aralık 1995'te yaptığı konuşmasında Ekinci, Kürt sorunuyla ilgili çözüm önerilerini tekrar dile getirmiş ve yukarıdaki maddelere ilave olarak da şu maddeleri eklemiştir:

1. PKK'nın ateşkes kararı ciddiye alınarak her türlü silahlı girişime son verilmelidir.

2. Köylere ve kasabalara terörist yakalama gerekçesiyle baskınlar düzenlenip halkın özlük haklarına tecavüz edilmemelidir.

3. Genel af ilan edilmelidir.

4. Köy boşaltmalara kesinlikle son verilmelidir.

5. Göçe zorlanan halkın geriye dönmesi için cazip fırsatlar oluşturulmalıdır ve tarım için cazip krediler sağlanmalıdır.

Çözüm önerilerinden de anlaşıldığı gibi BDP çizgisinde sol düşünceli olan ve önerilerini de bu açıdan sunan Ekinci'nin açılımı desteklemesine rağmen asıl yapılması gerekenin PKK'nın siyasallaşması ve Kürtlerin hakkını savunabilmesi için kanunların çıkartılabilmesi gereğidir.

V. BÖLÜM

**KÜRT SORUNU ÜZERİNE SİVİL ARAŞTIRMA
KURULUŞLARINCA HAZIRLANAN RAPORLAR**

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV)'nm Kürt Raporu

TESEV, bilimsel araştırmalara dayalı bulgular ile politika kararları arasında bağ kurulması için araştırmalar yürütmek, özgür düşünce ve bilgi birikiminin en geniş anlamda yayılmasına yönelik konferans, açık oturum, yuvarlak masa toplantıları düzenlemek amacıyla kurulmuş bir düşünce ve üretim merkezidir. TESEV'in faaliyetleri, demokratikleşme programı, dış politika programı ve iyi yönetim programı olarak üç çalışma alanında faaliyet göstermektedir.

TESEV'in “Kürt Sorununun Çözümüne Dair Bir Yol Haritası: Bölgeden Hükümete Öneriler” adlı raporuyla Kürt sorunuyla ilgili bir rapor hazırlanmıştır. Bu rapordaki değerlendirmeleri, tespit ve önerileri, TESEV değil Kürt aydınlar tartışmıştır. Raporun yazımına katkıda bulunan yazarlar şunlardır: Etyen Mahçupyan, Elif Kalaycıoğlu, Serkan Yolaçan, Erkinalp Kesikli ve Erdem

Aydın. Raporun asıl amacı da Kürt sorununu hükümete ve Türk halkına duyurabilmektir. TESEV Kürt Raporu'nun Kürt sorununa çözüm önerileri ise şöyle özetlenebilir:

Kürt sorunu sadece bir terör sorunu değil, etnik, kültürel, hukuki, siyasal, sosyal, ekonomik ve psikolojik boyutları olan bir sorundur. Kürt sorununda çözüm siyasi, ekonomik, sosyal ve diğer alanlarda eş zamanlı adımlar atılmasıyla ancak gerçekleştirilebilecektir.

Bölgede yaşayan Kürtlerin büyük çoğunluğunun dil hakları, siyasi ve kültürel hakları, koruculuk, mayınlar, pozitif ayrımcılık gibi benzer talepleri bulunmaktadır. Bunun yanında genel siyasi aftan, Öcalan'ın İmralı Adası'ndan çıkarılmasına kadar uzun boy-lu düşünenler de vardır.

Genel olarak siyasi haklar altında toplayacağımız bu mad-delerin çözümünde, PKK militanlarının silahlarını bırakmasını teşvik edecek 'af' içermeyen bir düzenleme yapılmalı, eski PKK militanlarının toplumda yer edinebilmeleri için çalışmalar yapı-lıp, hüküm giymiş PKK militanlarını kapsayan bir sicil affı çıka-rılmalıdır. En radikal görüş denebilecek düşünceler bile rahatça tartışılabilir.

Bir başka önemli reform ise Anayasal ve yasal reformlardır. Çünkü sivil ve demokratik yeni bir anayasa olmaksızın Kürt so-rununa kalıcı bir çözüm gözükmemektedir. Türkiye'nin çok kül-türlü yapısını gözetken bir vatandaşlık anlayışını benimseyen, hak ve özgürlükleri içeren, talep halinde anadilde eğitime izin veren, bütün mezhep ve inanışlara eşit mesafede duran ve anayasal dü-zeni ortadan kaldırmaya yönelik oluşumları önleyici yasaları içe-ren yeni bir anayasa hazırlanmalıdır.

Anayasayla birlikte önemli olan diğer reformlar ise yasal re-formlardır. Başta Siyasi Partiler Kanunu olmak üzere; Milletveki-li Seçim Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Terörle Mücadele Kanunu,

Yüksek Öğrenim Kanunu, Basın Kanunu ve Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu tekrar düzenlenmelidir.

Anayasal ve yasal reformların yanında bölgenin en fazla ihtiyaç duyduğu bir çalışma da ekonomik kalkınma projeleridir. Bu tür adımların ancak siyasi adımlarla eş zamanlı olmaları halinde faydalı olacağı düşünülmektedir.

Raporda dikkat çeken bir kısım ise GAP ile ilgili bölümdür. Bölgede çok geniş bir arazide mayınlar bulunmaktayken, sadece Mardin-Suriye sınırındaki mayınların temizlenmesinin gündeme alınması ve OHAL ile yönetilmiş bütün illeri kapsayan, Kürt ifadesini içermeyen ve bölgede yoksulluğun etnik boyutunu göz ardı eden GAP Eylem Planı bölge halkı tarafından Kürt sorununa çözüm olarak algılanmamaktadır. Bundan dolayı sadece GAP illeri değil OHAL ile yönetilmiş olan illerin esas alınması gerektiğine vurgu yapılmalıdır. Ayrıca, 1 milyon mayın 1 Mart 2014'e kadar temizlenmelidir.

Ekonomik teşvik adına bölgedeki fabrikaların kapanmaması için işletme kredisi verilmeli, parasal teşvik sistemi yeniden hayata geçirilmelidir. Tüm teşvik ve destekler 15 yıl boyunca uygulanmalıdır. Özellikle kadınların başvuracağı ve başvurusu sisteme takılmayan kredi olanakları sağlanmalıdır.

Bölgenin tarihî ve doğal güzelliklerinin de bol olması sebebiyle, bölgede turizm canlandırılmalıdır. Bu kapsamda bütün sınır kapıları açılmalı ve Hasankeyf'te baraj inşası projesinden acilen vazgeçilmelidir.

Eğitimsizlik de bölgenin en önemli sorunları arasındadır. Bölge yapılan genel merkezî sınavlarda sonlarda yer almaktadır. Bunun en önemli sebebi bölge halkının eğitim üzerine yapılacak olan yatırıma inanmaması gelmektedir. Bunun en büyük göstergesi de çocuklarını okullara göndermede isteksiz ve bunun yanında da göndermede mecburi olmamalarıdır. Bunun çaresi olarak mevcut yurt ve okul binaları onarılmalı, yeni okul ve yurtlar

inşa edilmeli, okullara gerekli eğitim ve öğretim gereçleri sağlanmalı, bölgedeki öğretmen açığının kapatılması için gerekli sayı ve nitelikte öğretmenler uzun süreli olarak görevlendirilmelidir.

Rapor, kadınlara yönelik yapılması gereken çalışmalardan bahsederken şu önemli noktalara değinmiştir: 4320 sayılı ‘Ailenin Korunmasına Dair Kanun’un kapsamı ve adı değiştirilerek kadınlara aile içi şiddete karşı koruma sağlanmalı ve şiddete maruz kalanlara özel korunma evleri yapılmalıdır. Namus, töre cinayetlerini ihbar edenlerin ‘tanık koruma’ programından faydalanması için hassasiyet gösterilmeli, namus-töre cinayetlerinde müebbet hapis uygulanmalıdır. Kadına yönelik şiddet konusunda hakimlere, savcılara, emniyet yetkililerine ve şiddete uğrayan kadınların ilk başvurusunu alan karakol görevlilerine toplumsal cinsiyet eğitimi verilmelidir.

Üzerinde durulması gereken diğer bir konu da zorunlu göçtür. Göç mağdurlarının sayısı 1 milyonu bulmuştur. Zorunlu göçün sıkıntılarını azaltmak için Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi altında verilen aynı yardımlar, nakdi yardımlarla desteklenmeli, mağdurların göç öncesi yaşamlarını yeniden kurmalarını sağlayacak ölçüde arttırılmalıdır. Kira yardımı ve ücretsiz elektrik, su, doğalgaz ulaştırılması gibi pozitif ayrımcılık yapılmalıdır.

Raporda en son olarak yerel yönetimlerin güçlendirilmesi üzerinde durulmuştur. Yerel yönetimlere dönük merkeziyetçi politikalar terk edilmeli; sağlık, eğitim ve yerel güvenlik hizmetlerinin yerel yönetim ile yürütülmesi sağlanmalıdır. Çatışmalı sürecin kentlerde yarattığı tahribatı gidermek için bölge belediyelerine ek kaynaklar ayrılmalı, yeraltı, yerüstü kaynaklardan elde edilen gelirden yerel yönetimlere pay ayrılmalı, Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’na konulan çekinceler kaldırılmalı, yerel yönetimlerdeki hizmetlerde Türkçe dışındaki dillerin kullanılması sağlanmalıdır.

Yukarıda özetlemeye çalıştığımız raporda da görüldüğü gibi Kürt sorununun çözümü adına sorunun tüm yönleri incelenmiştir. Bunlar, siyasi adımlar, anayasal ve yasal reformlar, ekonomik reformlar, sosyal politikalar, zorunlu göç ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi başlıkları altında ele alınmıştır.

TESEV'in dikkate değer diğer raporu ise Haziran 2011'de Cengiz Çandar tarafından 10 yıllık bir çalışmanın ürünü olan 'Kürt Sorununun Çözümüne Doğru Bir Yol Haritası: Bölgeden Hükümete Öneriler' adlı raporudur. Rapor, kamuoyunda dikkate alınmış ve üzerinde aydınlar, akademisyenler ve yazarlar tarafından etüdü yapılan bir çalışma olmuştur.

Raporun muhatap aldığı yelpaze geniştir. Devlet ve hükümetten bürokrasiye, Kürt aydınlarından Kandil'e; Irak, ABD ve AB'nin sorunla alakalı muhataplarından sivil toplum kuruluşlarına kadar olan bir alanda PKK'nın nasıl silah bırakacağı ve dağdan iniş koşullarının nasıl sağlanacağı üzerine yapılan bir çalışma olarak kendini göstermiştir.

Raporun ana başlıkları;

- Siyasi adımlar,
- Anayasal ve yasal reformlar,
- Ekonomik raporlar,
- Sosyal politikalar,
- Zorunlu göç,
- Yerel yönetimlerinin güçlendirilmesi şeklinde şekillendirilmiştir.

"Kürt sorunu, sadece bir 'terör sorunu' değil, etnik, kültürel, hukuki, siyasal, sosyal, ekonomik ve psikolojik boyutları olan bir sorundur. PKK yokken de Kürt sorunu vardı; PKK tamamen yok edilse bile Kürtlerin sorunları ve talepleri var olacaktır. Silahlı çatışma süreci, özelde bölge ve Kürtler, genelde bütün toplumda maddi ve manevi bü-

yük kayıplar yaratmıştır. Şiddetin kesildiği dönemlerde, devletin kalıcı barışı tesis etmeye yönelik bir politika izlememiş olması, çözüm yolunda önemli fırsatların kaçırılmasına yol açmış, Kürtlerde devlete karşı güvensizlik yaratmıştır. Bugüne kadar Kürtler ile devlet arasında bir siyasal sorun olan Kürt sorunu, son dönemlerde hızla bir Türk-Kürt çatışmasına dönüşme tehlikesine işaret etmektedir” cümleleriyle giriş bölümünü oluşturan raporun önemli bir özelliği de Kürt sorunu konusunda sağlam referansa dayanan çözüm yolları getirmesidir. Çözüm için muhatap alınan kitlenin güçlü kişilerin olması da çalışmayı güçlü kılan etkenlerden birisidir. Çünkü Çandar, gazeteci kimliğinin yanı sıra sorunla ilgili tüm kesime ulaşabilen bir şahsiyettir. Öcalan’dan, Kandil’deki üst kadroya kadar görüşebilen ve Türköne’nin ifadesiyle <peacemaker>, yani <barıştıran> kişidir.

Raporun ana teması Kürt sorunu ile PKK’nın birbirinden farklı değerlendirilemeyecek bir olgu olduğunu göstermektedir. Rapor’un bu bağlamda öne sürülen tezlerini şu şekilde maddeleyebiliriz:

- Dağdan inişi özendirmek ve dağda silahla dolaşan bir örgüt yerine meclise girmeye çalışan bir siyasi parti olabilmesi için KCK davasının düşürülmesi, bunun yanında da seçim barajının %10’nun altına çekilmesi.
- Vatandaşlık kavramının yeni anayasa ile tekrar belirlenmesi ve Türkiye içerisinde kendilerini yönetilebilecek bir statü kazan-dırılması.
- Siyasi mücadele sonucu açılan davalarda 100 bin tutuklu ve hükümlü sayısının olduğu ve bu sayının 12 Eylül dönemi askerî rejimi sonucu içeriye alınan sayıdan yüksek olduğu.
- ‘Eylemsizlik’ kararının sürmesi için PKK’ya karşı yapılan operasyonların durması gerektiği.

- Öcalan günümüz itibarıyla 62 yaşındadır. Dağdan inişi sağlayabilmek için Öcalan'ın tutukluluk süresini aşamalı olarak ev hapsi ve sonradan da serbest kalmasına kadar bir çalışma yapılmalıdır. Ülkemizin geldiği bugünkü noktada bu kararın PKK'nın silahlı aşamadan siyaset zeminine tamamen çekilmesi sağlanacaktır.

- Yurtdışında yaşayan Kürt aydın ve PKK'dan kopmuş kitleleri kapsayan genel af ilan edilmeli ve yurda dönmeleri sağlanmalı.

Çandar'ın özetlemeye çalıştığımız rapor sonuçları günümüze kadar söylenen çözüm önerileri içerisinde büyük lokmalardan sayılabilecek cinstendir. Fakat günümüz Türkiye'sinde geline demokratik yapının geliştiği bir noktada üzerinde oturup müzakere yapılması gereken çözüm önerileridir. Çandar da Bulaç gibi 'müzakereci' bir platformda meselenin tartışılmasından yanadır. Asker değil sivilin işi olacaktır sorunu çözmek. Öcalan ise sorunun merkezine alınmıştır. Aydın kesimin genel kanaati de iyi niyetli, çözüme destek verebilecek bir çalışma olmasıdır.

Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları

Vakfı (SETA)'nın Kürt Raporu

SETA'nın amacı, ulusal, bölgesel ve uluslararası sorunlara yönelik çalışmalar yapmak ve bunları kamuoyuna sunmaktır. SETA, siyaset, ekonomi ve toplum-kültür alanlarında bilgi üretmeyi ve üretilen bilimsel bilgiyi sorun çözücü formüller halinde sunmayı hedefler. Ulusal ve küresel sorunları tarihî ve kültürel bir derinlik içerisinde ele alan SETA, bugüne yönelik bilgi üretiminin yanı sıra, geleceğe yönelik projeksiyonlarda da bulunmayı amaçlar. Bilgi temelli bir kurum olan SETA, uluslararası bilim standartlarına uygun ve partizan kaygılardan uzak bir şekilde, farklı görüşleri bir araya getirerek bir diyalog platformu vazifesi görür ve

bir ortak aklın inşasına katkıda bulunur. SETA'nın kısa ve orta vadedeki çalışmaları ve belli periyotlarla yayınladığı raporları, Türkiye'deki bilgi ve tahlil seviyesini yükselterek, karar verme mekanizmalarına olumlu katkıda bulunmayı da hedeflemektedir.

SETA'nın yukarıdaki açıklamaları bağlamında Kasım 2008'de ilk sayısının da konusunu teşkil eden 'Kürt Meselesi Problemler ve Çözüm Önerileri' adlı rapora bakış atacağız. Taha Özhan ve Hatem Mete'nin editörlüğünde hazırlanan rapor:

- Kürt meselesi ve farklı tecrübeler,
- Sorunu besleyen yaklaşımlar,
- Kapsamlı çözüm parametreleri bölümlerinden oluşmaktadır.

Kürt sorununun 1984 baskınlarından sonra ülke gündemini sürekli meşgul etmesi ve bu sürecin dönem dönem etkileşime girmesi, ülkenin günümüze kadar birçok tecrübe edinmesine sebep olmuştur.

Bunların başında Güneydoğu'daki tecrübeler gelmektedir. Güneydoğu illerinde yaşanan tecrübe, Kürt sorununun temel dinamiklerinden birisidir. 1925-38 yılları arasında 17 ayaklanma gerçekleştirilmiş, 1950-80 arasında Kürt siyaseti sol akımların etkisinde kalmış, 1978 yılında sıkıyönetimle başlayan sıra dışı hukuk deneyimi, OHAL ile devam etmiş ve 2002'de kaldırılınca kadar 24 yıl olağandışı bir siyaset bölgede kendisini göstermiştir. OHAL'lı yıllarda yaşanan terör, faili meçhul cinayetler, insan hakları ihlalleri, hukuk dışı uygulamalar ve yaşanan sorunların çözümüne yönelik umutsuzluk, bölge halkında devlete karşı güvensizliğin artmasına ve Kürt ulusalcılığının güçlenmesine yol açmıştır.

Kürt nüfusu sadece Güneydoğu'daki illerde yaşamamaktadır. Aksine Kürt nüfusunun en fazla olduğu şehir Diyarbakır değil İstanbul'dur. Kürtler zorunlu göç, işsizlik, terör problemi gibi so-

runlardan dolayı İstanbul, Ankara, İzmir, Adana ve Mersin'e ciddi göçler gerçekleştirilmiştir. Bu durum sonrası yaşadıkları sıkıntılar ve aidiyet problemleri göçmenleri terör örgütüne ve Kürt ulusçuluğuna itmiş ve bu tablo vaziyetin siyasal ve psikolojik gerilime dönüşmesine yol açmıştır. Zorunlu göç sadece Türkiye içerisinde olmamış yurt dışına da ciddi sayıda olmuştur. 1980 darbesi sonrası sol Kürt gruplarının Avrupa'da diaspora tecrübesi Kürt sorununun en önemli unsurunu oluşturmaktadır. Günümüzde sürgündeki Kürt aydınlarının ülkeye dönme durumları oluşsa da 30 yıllık bir medyatik ve siyasi destek oluşturmuşlardır. Kürt davasının Avrupa'da gündem olmasını, yurt dışında sürgünde olan Kürt aydınlar gerçekleştirmiştir.

Sürgündeki Kürtlerin ve ülke içerisinde Kürt davasında önemli rol oynayan kişilerin en önemli girişimleri Kürt sorununu siyasal zemine taşımaları olmuştur. 1990'lı yılların başından itibaren Halkın Emek Partisi adıyla siyasal yaşamına başlayan bu hareket bugüne kadar sırayla DEP, ÖZDEP, HADEP, DEHAP, DTP ve BDP isimleri altında partileşerek yoluna devam etmiştir.

Raporda 'sonuç ve öneriler' başlığı altında incelenen çözüm arayışlarını ise şu maddelerle sıralayabiliriz:

1. Türkiye'nin asli unsuru olan Kürt halkını kucaklayacak, ortak tarih ve algılarını tehlikeye sokan sorunları giderecek kuşatıcı, demokratik ve özgürlükçü siyasi söylem ve eylem bütünlüğünün hayata geçirilmesine ihtiyaç vardır.

2. Türkiye, Kürt sorununu sınırları içerisinde çözmeyi başarmalıdır. Çünkü Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde ilk kez Müslüman tebaadan iki farklı etnik kimlik üretilmiş ve azınlık çoğunluk kavramları işlenmiştir. Kürt sorununu Kürdistan sorununa dönüştürmemenin yolu, Türkiye Kürtlerinin bu topraklarda olan kader birliğinin devam etmesinden geçmektedir.

3. Terörle mücadelede kullanılan dil ve terminoloji son derece önemlidir. Terörle mücadele bir 'savaş' değildir. Terörle mücadelede terörist bir düşman olarak değil suçlu olarak görülmektedir. Terör örgütü, militanlarına ve tabanına, sürekli olarak bir mücadelenin bir savaş olduğu, kendilerinin de düşman ordusuna karşı 'özgürlük savaşı' verdiklerini ileri sürmektedir. Terör örgütünün sürekli propagandasını yaptığı savaş durumunun kamu otoritesi tarafından da kullanılması bölge halkının algılamasını negatif yönde etkilemektedir. Bu nedenle, bölgede devam eden mücadelenin, hukuk düzenini tanımayan ve silahlı mücadele yöntemini benimseyen teröristlere karşı verildiği inandırıcı bir şekilde anlatılmalıdır.

4. Terörle mücadelede silahlı kuvvetlerin kullanılması yeniden gözden geçirilmelidir. Bölgede asayiş jandarma ve polis yapmalı, terörle mücadelede ise özel harekat görevlendirilmelidir. (Hükümetin aldığı yeni kararlar İçişleri Bakanlığı bünyesinde görev yapacak özel harekat polislerinin şehirde halkın büyük desteğini aldığı medyaya yansımaktadır)

5. PKK'nın silahsızlandırılması çok önemlidir. Bunun için gereken yasalar çıkartılmalı ve kapsamlı çözüm üzerinde çalışılmalıdır.

6. Bölgeye genç memurların yanı sıra, katkı yapabilecek tecrübeli bürokratlar atanmalı, bölge sürgün yeri olmaktan çıkartılmalıdır.

7. Kürt sorunundaki temel sorunlardan biri, hatta sorunların kırılma noktası dil meselesidir. Türkiye'deki bütün etnik grupların dil hakları şikayet kaynağı olmayacak şekilde çözülmelidir. Kürt vatandaşların anadillerini unutmalarını engelleyecek bir mekanizma devlet eliyle yürürlüğe konmalıdır.

8. GAP bitirilmeli ve KOBİ'lere dikkate değer krediler sağlanmalıdır.

9. Kuzey Irak'ın artık Kürt sorununun bir parçası olduğu idrak edilmelidir. Söylem ve eylem üzerinden stratejik bir yol haritası takip edilmelidir. PKK'nın ve Kerkük meselesinin halledilmesi Kuzey Irak'la ilişkilerde bir ön koşul olmamalıdır.

10. Farklı tecrübelerinin birbirleriyle olan ilişkilerine ve ortak yanlarına dikkat edilmelidir. Bu yüzden çözüm önerileri üzerinde düşünülürken, farklı tecrübelerin orta ve uzun vadedeki etkilerini ve sonuçlarını da akılda tutmak gerekmektedir. Birbiriyle sıkı ilişkide olan bu tecrübelerin de yıllar içerisinde değişimlere girmesi çözüm için de yapılması gereken projeleri çeşitlendirmektedir.

Bilge Adamlar Stratejik Merkezi (BİLGESAM)'nin Kürt Raporu

Dünyadaki ve yurt içindeki gelişmeleri takip ederek geleceğe yönelik öngörülerde bulunmak, Türkiye'nin ikili ve çok taraflı uluslararası ilişkilerine ve güvenlik stratejilerine, yurt içindeki siyasi, ekonomik, teknolojik, çevresel ve sosyo-kültürel problemlerine yönelik bilimsel araştırmalar yapmak, karar alıcılara milli menfaatler doğrultusunda gerçekçi, dinamik çözüm önerileri, karar seçenekleri ve politikalar sunmak BİLGESAM'ın amaçlarını teşkil etmektedir.

BİLGESAM'ın 2009'da 20. raporunda; 'Kürt Sorununun Çözümü İçin Demokratikleşme, Siyasi ve Sosyal Dayanışma Açılımı' adlı çalışma incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda yapılan çalışmada, hükümetin demokratik açılımın TBMM'de görüşülmesi için üstünlük alması olumlu bir yaklaşım olarak değerlendirilirken; siyasi partiler arasındaki gerginlik, diyalogsuzluk, husumet ve kıyasıya mücadele bu sorunda da kendini göstermiştir. Bundan dolayıdır ki hükümetin partiler üstü bir yaklaşımla süreci

takip etmesi gerekmektedir. Fakat bu yaklaşımın da sınırları belirli olmalıdır. Rapora göre bu sınırlar, Türkiye Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğü, üniter yapısı, milli birliği ve egemenliği ile laik sosyal devlet yapısında bir değişikliğin olamayacağı ve etnik yapılanma, dil, din ve cinsiyet farklılıklarının ötesinde geçen yurttaşlık kavramının değiştirilemeyeceği kalın çizgilerle belirlenmiştir. Diğer kalın çizgiyle çizilmiş sınır da Öcalan'ın devletçe muhatap alınmaması durumudur. Çünkü Öcalan seçimle başa gelmiş bir lider değildir ve onu Yaser Arafat, Nelson Mandela ve Gerry Adams gibi seçimle gelmiş liderlere benzetmek tutarsızlıktır.

BİLGESAM hazırladığı raporda Kürt sorununun çözümüne dair şu önerileri sıralamaktadır:

1. PKK'nın silahsızlandırılması gerçekleştirilmelidir. Mayınların patladığı ve çatışmaların olduğu bir bölgede, Türkiye için açılım süreci ölü bir doğum olacaktır.

2. Seçim barajının düşürülmesiyle aşırı unsurların meşru düzlemde siyaset yapma olanağı artacağından terör örgütü zaman içerisinde yalnızlaşacaktır.

3. Geniş katılım ancak açılımın muhatabının şu veya bu etnik grup değil halkın tamamı olmasıyla sağlanabilecektir. Bunun sonucu olarak çözümün karara bağlanacağı yer de halkın tamamını temsil eden TBMM olacaktır.

4. Demokratikleşme süreci içinde adımlar atan bir Türkiye'de, Kürt vatandaşlarımıza şimdiye kadar yararlanamadıklarını düşündükleri hakların verilmesi, onların etnik bakımdan Kürt olma sebebiyle değil, Türk vatandaşı olmalarından kaynaklanan eşitlik ve özgürlüklere doğal olarak sahip olmalarından kaynaklanacaktır. Bu haklar kendilerine kolektif haklar olarak değil, etnik kökeni ne olursa olsun her Türk vatandaşının serbestçe kullanması gereken bireysel evrensel haklar olarak tanınmalıdır.

5. Talep edilen köylere eski isimleri iade edilmeli, propaganda, miting ve pankart gibi iletişim araçlarının farklı dillerde yapılmasına izin verilmeli, Kürtçe seçmeli ders olmalı, Kürt Dili ve Edebiyatı bölümleri açılmalı ve özel Kürtçe yayın yapan kanallara izin verilmelidir.

6. Güneydoğu bölgemizde süren feodaliteye son verilmelidir. Feodalite ve töreler devletin ve adil bir yönetimin halka inmesine geçit vermemektedir.

7. Af kanunu çıkartılmalı fakat çok hassas olan bu konuyla alakalı teröre karışanları dağdan inmeye razı edecek kadar çekici, fakat toplumun bütün katmanlarının ve özellikle şehit ve gazilerimizin aile ve yakınlarının hassasiyetini gözeten ve vicdanlarını rahatsız etmeyecek bir dengede çözüm aranmalıdır.

8. Avrupa Birliği süreci, açılımdan olumlu sonuçlar alınabilmesi için önemli bir süreçtir. Bu süreç aynı zamanda kronik hale gelen tarihsel sorunlarımıza hukuk boyutuyla çıkış sunmamıza olanak sağlayacaktır.

Sonuç olarak, hükümetin başlattığı demokratik açılım sürecinin başarıya ulaşmasında kapsamlı reform sürecine süratle yeniden öncelik vermesi gerektiği anlatılmış ve raporların çözüm önerilerinin hükümet tarafından yakından takip edildiği görülmüş olacaktır.

Abant Platformu'nun Kürt Sorunu Üzerine Yaptığı Çalıştaylar

Gazeteci ve Yazarlar Vakfı'nın platformlarından biri olan Abant Platformu; kendine özgü nitelikleri olan ve sosyal bilimleri, toplumu daha mutlu kılmak için uzlaşi zemini olarak kabul eden bir düşünce kuruluşudur. Abant Platform'unun en önemli

özelliği alanında uzman yazar, akademisyen ve siyasetçileri hangi fikir ve görüşten olursa olsun bir çatı altında toplanıp demokratik bir ortamda meseleleri tartışmaya açıp, müzakere edebilmelerine zemin hazırlayabilmesidir.

Platform, Kürt sorunuyla ilgili 2008 ve 2009'da iki çalıştay yaptı. Bunlardan ilkinin Diyarbakır'da diğerini ise Erbil'de gerçekleştirdi. 'Kürt Sorunu: Barışı ve Geleceği Birlikte Aramak' adlı bu çalıştaylara Bejan Batur, Mümtaz'er Türköne, Ali Bulaç, Altan Tan, Işık Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Salih Hoşoğlu gibi önemli simalar katıldı. 4 Temmuz 2008'de Diyarbakır'da yapılan çalıştay sonrası çıkan sonuç bildirisinin maddeleri şöyle sıralanmıştır:

1. Kürt sorununun çözüm yoluna girmesi, sağlıklı bir diyalog ortamının oluşmasına, önyargıların yıkılmasına ve karşılıklı güvenin tesis edilmesine bağlıdır.

2. Her türlü şiddetin ve şiddet içeren yöntemlerin mutlak olarak reddedilmesini Kürt sorununun çözümü için vazgeçilmez bir ön şart addediyoruz.

3. Kürtlere ve diğer unsurlara yönelik asimilasyon politikalarını reddediyoruz.

4. Doğu ve Güneydoğu'da yöre insanlarının şeref ve haysiyetlerinin hak ettikleri gibi yüceltilmesi de zorunludur.

5. Kapsamlı bir çözüm projesi içerisinde af kanununun koşullarının oluşturulması gereklidir.

6. Anadile saygı, insana saygıdır.

7. Kürt sorunu etrafında hukuk devleti sınırları dışına çıkan bütün uygulamaları reddediyoruz.

8. Irak'ta yaşayan tüm halklarla birlikte Kürtler de bizim kardeşimizdir. Kürt Federe Yönetimi ile her türlü dostane ilişkinin geliştirilmesini elzem görüyoruz.

Erbil’de 15 Şubat 2009’da yapılan ‘18. Abant: Barışı ve Geleceği Birlikte Aramak’ adlı çalıştay da Kürt sorunu üzerine Türkiye’de pozitif bir etki yapmıştır. Türköne, çalıştayın açılış konuşmasında şu ifadelerle yer vermiştir: *“Beraber sevinip beraber üzülen bir halkız. Burayı yurt dışı olarak görmüyoruz. Hepimiz evimizdeyiz. Hepimiz Kürt’üz.”* Açılış konuşmasından sonra söz alan Bejan Batur’un da şu sözleri dikkate değer mahiyettedir:

“Ortadoğu’nun bir barış havzası olması hâlâ mümkün; Çünkü üzeri örtülmüş olan biz duygusunun kökleri hâlâ taze. Bu konuda ihtiyacımız olan şey sanıldığının aksine cesaret değil samimiyettir. O samimiyeti gösterdiğimizde bulacağımız kardeşliğin varsaydığımızdan çok daha derin olduğunu görebiliriz. Kardeşliğin harcından zoru çıkarmakla başlamalıyız belki de. Çünkü unutilan kardeşliği canlandırarak olan; güç değil, her durumda iyi niyet ve samimiyettir.”

Kuzey Irak’ta yapılan Abant Platformu toplantısı sonrasında 13 maddelik sonuç bildirgesi yayınlandı. İnsan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü, karşılıklı güven ve istikrar temaları müstereklerinde bir araya gelen katılımcılar hoşgörü ve kardeşliğin teşvik edilmesi hususuna vurgu yaptı.

Platformun sonunda sonuç bildirgesinin Kürt sorununa bakan değerlendirme kısmı şöyledir:

1. Tarih, coğrafya ve kültür, Türk ve Kürt halklarını kardeş kılmıştır. Bize düşen bu kardeşlik bağlarını güçlendirmektir.

2. Etno-milliyetçilik üzerine kurulan her türlü politika reddedilmektedir.

3. Taraflar, hukuk güvencesi altında insan haklarına saygıyı en değerli ortak payda olarak görmektedir.

4. Hoşgörü ve diyalog zemininin yerleşmesi ve gelişmesi için her fırsat ve vesile karşılıklı olarak değerlendirilmelidir.

5. Medyada barışçı, saygılı ve yapıcı bir dilin egemen olması-na gayret gösterilmelidir.

6. Taraflar her türlü sorunun çözümünde şiddet yöntemlerini reddetmelidir.

Abant Platformu'nun yaptığı çalıştaylar Türkiye'de Kürt so-runuyla ilgili önemli mesafeler alınmasına katkı sağlamıştır. Me-safelerin yakınlaşması için de sağlıklı bir diyalog ortamının oluş-ması, önyargıların yıkılması ve karşılıklı güvenin tesis edilmesine bağlı olduğu ortak bir düşünce olarak dile getirilmiştir. Genel manada aydınların ortak sesle seslendirdikleri çözüm ise Türki-ye ve Irak Kürdistan'ı arasındaki sınırların sadece harita üzerinde kalması gerektiğidir. Bu politikayla sosyal ve ekonomik faaliyetler artacaktır. Bu çalışmanın en önemli katma değeri de Türk-Kürt kardeşliği yolunda önemli bir engelin kaldırılmış olması olacaktır. Bu şu demektir; Kuzey Irak Kürtlerine 'kardeşlerimiz' olarak seslenilmiş ve Kürt Federe Yönetimi ile her türlü dostane ilişkiler geliştirilmesi vurgulanmıştır. İhsan Dağı'nın dediği gibi "... dola-yısıyla, Kürtlerle bir arada yaşayabilmenin önkoşulu, 'devlet için dev-let tarafından' ulus yaratma anlayışından, devletin 'zorla' inşa etme-ye çalıştığı suni, yalancı ve hayali bir millet arayışından vazgeçmek, bu arayışı kutsamayı bırakmak... Kısaca, bu devletin yeniden inşası kaçınılmaz. Demokrasi yoluyla da bu mümkün. Demokratikleşme adımları sürerken, AB sürecinde de önemli mesafeler alınmışken devletin 'yeniden otoriterleşmesi'ne gerekçe olabilecek siyasi tutumlar almaktan kaçınmayı, değişime direnci imkansız kılacak yeni bir 'dil' geliştirmeyi bilmeli hem Türkler hem de Kürtler. Bunun şartı siyaset yapmak, siyasetin alanını genişletmek ve şiddeti dışlamak." (Zaman, 17 Şubat 09)

Gazeteci Yazarlar Vakfı'nın Başkan Yardımcısı Cemal Uşak, Açık Toplum Vakfı bünyesinde hazırlanan 'Anadolu Vicdanı' adlı çalışmasında çok isabetli ve dikkate değer değerlendirmeler

yapmıştır. Çalışmanın ana hedefi Türklerin ve Kürtlerin yaşadığı acıları, sorunları ve ümitleri entelektüellerin kaleminden dile getirmektir. Anlatılmak istenenlerin ortak noktası ise; ‘kendini ötekinin yerine koyabilme’ çabasıydı.

Cumhuriyet’in ilk yıllarından günümüze kadar geçen süreçte bir türlü hakkaniyetli bir çözümün bulunamadığı Kürt sorunun çözümünde kapıyı hepimize aralayacak olan anahtarın ‘kendini ötekinin yerine koyabilme’ olduğunu gösteren yazıyı buraya almakla denilmek isteneni daha iyi anlatılacağı düşüncesindeyiz:

‘Dil yaresi derin olur’

Cemal Uşak

Bundan tam otuz beş yıl öncesi idi. Ülkemizin kelimenin tam anlamıyla kanlı ve kinli yılları idi. “Memleketin tersaneleri yabancı güçler tarafından işgal” edilmemişti ama birçok üniversite ve iş yeri farklı ideolojik gruplar tarafından kontrol altında tutulmakta, karşı gruba nefes aldırılmamakta idi. Her birimiz, öteki için ya “gomonist”, “Moskof uşağı”, “bölücü”, “faşist”, “komprador uşakları” veya “gericiler” idi. Yöneticilerimiz düşmansız yapamazlardı. “Ülkemizin üç yanı denizlerle” ama “dört yanı düşmanlarla çevrili” idi! Yetmezdi bu! İç düşmanlar da olmalıydı ve buldular da. Aksi takdirde hegemonyalarını sürdüremezlerdi. Kısacası, basiretli(!) yöneticilerimiz, siyasi, etnik, sosyal veya dinî çeşitliliğimizi çatışma ve hatta düşmanlık sebebi göstermekte çok maharetli idiler.

Sadece tek kanallı TRT televizyonu vardı ve siyah beyazdı. Bendeniz, içinde bulunduğum camia adına, İstanbul’un Kadıköy semtinde dört adet talebe evine nezaret etmekte idim. Buralarda ülkemizin muhtelif şehirlerinden gelen vatan evlatları kalmakta ve değişik fakültelere devam etmekte idiler. Bir gün bunlardan

Göztepe’de olanını ziyaret etmiştim. Arkadaşlarımızdan ikisi, “ev nöbetçisi” olarak mutfakta yemek hazırlamakta idi. Selam verip, hal-hatır sormak üzere yanlarına gittim.

Aralarında derin bir muhabbete dalmışlardı. Ne var ki kullandıkları dili ben anlamamakta idim. Varlığını hissettirmek için yüksek sesle selam verdim. Suçüstü yakalanmışçasına geriye dönüp; *“Ağabey kusurumuza bakma. Anamızın dilini özlemişiz de birkaç kelime Kürtçe konuşmak istemiştik. Bir daha konuşmayız”* dediler. Anasının dilini konuştuğu için kendilerini karşımda suçlu hisseden, Bingöllü Mehmed’in ve Halim’in halleri yüreğimi burkmuştu. *“Ne demek, bir daha konuşmayız? Ananızın dilini istediğiniz gibi konuşabilirsiniz”* dedim. Şaşırmışlardı. *“Ama!”* dediler, *“... Abi bize İstanbul’a geldiğimiz günü tembihte bulunmuştur. Sakın ha Kürtçe kelime ağzınızdan çıkmayacak!”* diye. Sözüünü ettikleri, daha büyük bir ağabeyimizdi ve üstelik o da Kürt’tü. *“O, buralara karışamaz. Buraların sorumlusu benim”* dedim. Daha sonra kendisiyle konuştuğumda, gençlere zarar gelmesinden endişe ettiği için söz konusu ikazı yaptığını söylemişti. Sevinçlerini ve gözlerindeki ışıltıyı asla unutamam. Doğulu ve Güneydoğulu arkadaşların konuştukları Kürtçe on-on beş kelimeyi geçmezdi. Ama olsun, ana hasretiyle yanan yüreklerini soğutuyordu ya yeterdi bu. Sonra, aynı evde kalan Çayelili Süleyman’ı çağırdım. *“Süleyman, sen Lazca bilir misin?”* dedim. *“Biraz bilirim”* dedi. *“Bundan böyle sen de ananın dilini rahatlıkla konuşabilirsin”* dedim. İçinde bulunduğum camiada, sık sık *“Kürdi caiz”* deyimini duyardık ama kimse, Kürtçenin özgürlüğü sorununu açıkça dile getiremezdi. Çünkü bunu yapmak *“bölücülerin ekmeğine yağ sürmek!”* anlamına gelirdi.

Daha sonra Özallı yıllarla tanıştık. Merhum Turgut Özal, Kürtçe şarkı-türkü yayınlatabilmenin yolunu açtı. Zaman zaman şaka yollu *“Ben, sekiz yıl önce kendi bölgemde Kürtçe konuşmaya özgürlük tanıdım. O ise sekiz yıl sonra sadece türkü çağırmaya*

özgürlük verebildi” derdim. Özal’ın yaptığı elbette küçümsenemezdi ama yeterli değildi. Yıllar yılı; beyazıyla, buğday tenlisiyle, esmeriyle Türkler olarak hepimiz, Bulgaristan’daki ırkdaşlarımızın ana dil mücadelesiyle, Batı Trakya’daki dindaşlarımızın müftü seçme özgürlüğüyle ilgilendik; Doğu Türkistan’daki ırkdaşlarımızın dertlerine yandık ama burnumuzun dibindeki vatandaşlarımızın ana dillerini kullanma isteklerini görmezlikten ve duymazlıktan geldik. Her vesileyle okuduğumuz Kutsal Kitabımızda, “Dillerin ve renklerin eşitliliği Allah’ın ayetlerinden bir ayettir (O’nun Yüce Şanının gereğidir)” mealinde bir ayet de vardı ama bu herhalde Zulu Kabilesinin veya Patagonya kabilelerinin diliyle ilgili olmalı idi! Onun için Kürtçeye özgürlük talepleri kuşağımıza geldiğinde, damarlarımıza işleyen ulusalcı söylemlerin etkisiyle, *“Burası Türkiye kardeşim! Elbette Türkçe konuşacaksın!”* yollu itirazlarda bulunduk.

Anadil ki öpülesi ellerin sahibi analarımızın şefkat ve sevgi ile ağzımıza koyduğu, ana sütü kadar saf, ana yüreği kadar sahih bir temel hak iken; *“Terörle mücadele azmimizi kırar!”* safsatasıyla bu hakkı teslim etmedik. Türkçenin dışında bir dille eğitim, anayasaya aykırı imiş. Kelaynakların korunması veya damızlık havyan türleri için yasalar çıkaran; nüfuzlu patronun işlerini kolaylaştırmak için şeker yüklü gemi limandan ayrıldıktan sonra; “Şeker ithal izni” kararnamesini ivedilikle Bakanlar Kurulu’ndan geçirebilen siz, yöneticilerimiz eğer isterseniz bununla ilgili yasaları da değiştirebilirsiniz. Yeter ki isteyin.

Tekrar etmekte ve hatta altını kalın çizgiyle çizmekte fayda var: Kürt sorunu önemli ölçüde Kürtçenin özgürlüğü sorunudur. Anadil eğitimi; Anadilde eğitim ve Anadil destekli eğitim de bunun üç önemli unsurudur. Şair, gönül yarası anlamında *“Dil yaresi derin olur”* demiş. Ama bu aynı zamanda, bir topluluğun anasının dilini konuşamamasının ıstırabını da ifade etmiyor mu? Üç

evladını kaybetmiş Vanlı Rukiye Ana'nın dediği gibi "dil yaresi" görülenden daha derindir.

"Jana min kure. Waxta qo bi Kurdiyatiya xwe hassiyam. Ji yana dilemin hemü derd ü kul u gemaya." (*Acım derindir. Kürtlüğümün farkına vardığım zamandan bu yana. Gönlüm hep dert ve gam içindedir*)

Başkasını bilemem ama ben kendi payıma tüm Kürt vatandaşlarımızdan özür diliyorum. Sadece özür değil helallik de diliyorum. Herkesten ama özellikle, daha ilkokulda iken teneffüste birkaç kelime Kürtçe konuştuğu için cetvelin sivri tarafıyla eli kanayıncaya kadar öğretmeninden sopa yiyen Midyatlı Abdülhakim'den ve "İşkence Merkezi" Diyarbakır Cezaevi'nde bir görüş günü, evladını parmaklıklar arasında görür görmez, Kürtçe olarak, "*Layı mın de pır hes dikkım, dı gay keti va hala?*" (*Canım evladım, seni çok seviyorum. Sen niye düştün bu hallere?*) dediği için jandarma dipçiğini yiyip yere yığılan Hacer Ana'dan.

SONUÇ

Ali Bulaç'ın deyiimiyle adına 'Kürtler' denilen ve Kürtçe konuşan bir halk bu sorunun hem öznesi hem de nesnesi durumundadır. Kürtlerin binlerce yıldır üzerinde yaşadığı coğrafya, Ortadoğu ve İslam dünyasının kalbini teşkil eder. Nüfus olarak da 25 milyonu bulan Kürt nüfusu mevcudiyetinin bulunduğu hemen hemen her yerde sorunlar yaşamaktadır. Bu sorunların çıkış noktasını kamuoyunun yanıltma haber bombardımanının etkisi altında olması da etkilemektedir. Türkiye kamuoyunu bu etkilerden kurtarmadan, duru, arı ve doğru bilgilendirme olmadan, Kürt sorununu bütün yönleriyle aydınlatmadan meseleleri anlamak ve çözüme kavuşturmak mümkün değildir. Yine bu sorunu doğru ve kalıcı bir çözüme kavuşturabilmek için günümüz dünyasının sosyal ve ekonomik durumunu kavramanın yanında, Türkiye'nin Osmanlı'dan itibaren yaşadığı olayları, tarihi süreci, Tanzimat'tan sonraki gelişmeleri, İttihat-Terakki ve Cumhuriyet dönemi siyasi tarihimizi de çok ayrıntılı bir şekilde bilmek gerekmektedir. Yavuz Sultan Selim dönemiyle Osmanlı'nın hizmetine giren Kürtlerin sayesinde Ortadoğu'nun kapılarının açıldığı unu-

tulmamalıdır. Kürtlerle ittifak, Irak, Azerbaycan, Halep ve Şam'ın yolunu açacaktır.

I. Dünya Savaşı'nın şartlarında tüm İslam coğrafyasına zorla ve hile ile kabul ettirilen sistemler, yaşadığımız yüzyıl boyunca derin acılara sebep olmuştur. Ulus, ulusalcılık, milliyetçilik ve ırkçılık gibi kavramları yeniden tartışmalı ve yeni bir analiz yaparak durumu bu çerçevede incelemeliyiz.

Türkiye'de Kürt sorunu referans gösterilip yaklaşık 30 senedir devletin terör örgütü iletiyle uğraşması, ne denli ağır bir sorunla karşı karşıya bulunduğumuzu göstermeye yetmektedir. Bölgesel ve uluslararası platformda değişen her kare neredeyse doğrudan Kürt sorunuyla ilgili olmaktadır. Türkiye'yi zaafa uğratmak isteyen güçler için Kürt sorunu son derece kullanışlı bir araçtır. Söz konusu sorun çözülmedikçe ne Türkiye, kendinden istenilen performansı gösterebilir ne de bölgenin sorunlarını çözebilecektir.

Çalışmamızın genel içeriğinde ortaya çıkan ortak kelimenin 'etnik' ve 'sorun' olduğunu görmekteyiz. Bu iki kelimenin birbiriyle ilintili ama her biri kendi alanında önemli beslenme kaynakları olan birden fazla boyutu vardır. Bunlar, siyasi, tarihî, ekonomik, sosyo-kültürel, bölgesel, uluslararası, küresel ve güvenlikle ilgili boyutlar olarak sıralanabilir. Sorunun bu ana maddelerinden şu veya bu maddeyi seçelim, gördüğümüz şu ki çok yönlü bir sorunla karşı karşıya bulunuyoruz. En azından şu tespiti yapabiliriz: Ülkemizde yaşayan Kürt yurttaşlarımızın önemli bir bölümü mutlu değildir; seslerini yükseltmede şikayet etmektedirler. Sorunları gündeme geldiğinde, onların adına hareket ettiğini iddia eden bir örgüt, terör ve şiddet yöntemlerine başvurduğu için ülkenin geneli bundan rahatsız olmakta, bu nedenle de sebepleri, haklılığı, mahiyeti ne olursa olsun sorun üzerine düşünme ve karşılıklı müzakerede bulunma talebi sürekli ertelenmektedir. Bazı

Kürt aydınlarının “terörden en çok Kürtler zarar görmektedir” demeleri bu açıdan önemli bir tespittir.

30 yıldan beri hayatını kaybeden binlerce insanın ardından günümüzde Kürt sorununda geldiğimiz en önemli nokta, yönetimin en tepesinde bulunanların da böyle bir sorunun varlığını kabul etmiş olmalarıdır. Bu kabulleniş gerisinde çözümü de getirmiş olacaktır. Çözüme ulaşılabilmek için de Kürtlerin sosyal yapısını ve buna paralel olan ve tanımlamada birçok farklılıklar olan Kürt sorunu kavramının ne demek olduğunu tartışmak gerekmektedir. Sosyal yapıda ise Kürtlerin menşei, dini-mezhebi, nüfusu, yayılma alanlarını bilmek meseleyi çözmede önemli referans noktasını oluşturacaktır.

Kürtlerin etnik yapısıyla birlikte yukarıda bahsettiğimiz tarihî geçmişimizi ve yapılan icraatları, doğruları-yanlışları ile bilmek vereceğimiz kararların isabetli olmasını sağlayacaktır. 1924 Anayasası’yla ilk dönem devlet politikası haline gelen sadece ‘Türk-lük’ vardır anlayışının doğuda ne kadar büyük kapanmaz yaralar açtığını ve bu yaranın darbelerle tekrar kanatıldığını ve nihayet 2002 yılıyla devlet politikasında Kürtlerin anlaşılmaya çalışılmasıyla sürecin nasıl pozitif bir hal aldığını görmek, sorunun çözümü adına da kalıcı kararlar alınmasını sağlayacaktır. Şeyh Sait İsyanı’ndan Dersim’e, oradan her on yıl yapılan darbeler neticesinde doğu halkında meydana gelen travmayı görmek sorunun ne denli sosyolojik ve psikolojik kökenli olduğunu göstermektedir.

Kürt sorunuyla ilgili geçmişten günümüze bu kadar evre geçiren tarihimiz de Kürt sorununu tanımlama biçimleri de farklılıklar göstermiştir. Bu bağlamda gelenekçiler, milliyetçiler ve komünistlerin Kürt sorununa bakış açısının çok farklı olmasının sonucunda üç akımın Kürt sorununa karşı birliktelik sağlamada büyük sıkıntılara yol açtığını tarihî deneyimlerimizde gördük. Gelenekçiler İttihad-ı İslam’ı savunurken, milliyetçiler de kendi

aralarında birkaç fikir ayrılıkları olsa da genel düşüncede Türklük çatısı altında toplanma anlayışı içinde olmuşlar buna karşın sosyalistler de ayrı bir Kürdistan'a kadar meseleyi götürmüşlerdir.

Günümüz siyasi partilerinin Kürt sorununa çözüm arayışları da çözümün önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Son dönem partilerinin Kürt sorununu 'sorun' olarak görmesi ve bu alanda kapsamlı çalışmalar yapması bu bölümün yazılmasını elzem hale getirmiştir. Ana gayeleri Kürt sorununa çözüm bulmak olan partilerin farklı çözüm arayışları çözümü çeşitlendirse de bazı noktaları da tıkamıştır.

Kürt sorunu halkın tüm kesimlerinin konuştuğu bir sorun olarak durmaktadır. Buna paralel olarak dünya görüşleri farklı olan aydınlarımızdan gelenekçi Ali Bulaç'ın, milliyetçi Mümtaz'er Türköne'nin ve sol görüşlü ayrıca Kürt aydınımız olan Tarık Ziya Ekinci'nin Kürt sorununa bakış açıları ve soruna çözüm arayışları çözüme önemli katkılar sağlamıştır. Aslında üç aydınımızın da samimane çözüme kavuşturmak istedikleri Kürt sorununa yaklaşımlarının ortak noktası; acilen 'demokratikleşmenin' sağlanması kanaatidir.

Ülkenin toptan Kürt sorununa sahip çıkması tabanda genel bir hareketlilik sağlamış ve bu sürece katkı sağlamak için sivil araştırma kuruluşları da ön ayak olmuştur. Bu sivil kuruluşlara bu kadar önem verilmesinin sebebi önemli akademisyenlerle çalışıyor olmaları ve yaptıkları çalışmaların uygulamada doğurduğu isabetli sonuçları gerçekleştirmiş olmasıdır.

Beş bölümde incelediğimiz Kürt sorunu problemlerini süzdüğümde bana göre karşıma üç ana sorun çıkmaktadır. Bunların başında bölgede kendisini hissettiren 'öteki' kavramının kabul edilmesidir. Yurt çapında bu ötekileşme düşüncesinden Kürt ve Türk sıyrılmasını sağlamak olmalıdır. Bu çıkış için de gereken geçmişten günümüze süregelen birlikte yapageldiğimiz re-

feransları kullanmakla olacaktır. Çanakkale Savaşı'nda Türk ve Kürt'ün aynı mezarda şehit olması büyük bir referanstır. İkinci büyük problem ise cahilliğin bölgede hüküm ferma olmasıdır. Hem pozitif hem de müspet ilimlerde ciddi bir boşluk yaşanmaktadır. Bölgenin kanaat önderleriyle hareket edilip eğitim ve öğretim üzerine çalışmalar yapılmalıdır. Devlet pozitif ayrımcılığı bölgede uygulamalıdır. Üçüncü olarak da ekonominin bölgede çok kötü olmasıdır. Bölgenin hem tarihî hem de ticari olarak önemli bir yerde olması ekonominin hızla gelişebileceği bir pozisyon oluşturmaktadır. Bir an önce bölgede sağlanacak ilk iki sıkıntıyı halledebilmek ekonominin de bölgede iyileşmesini hızla sağlayacaktır.

Görüldüğü gibi Kürt sorunu çok şümüllü ve çok girift bir problemler yumağıdır. Maalesef bu yumak her geçen gün çözümü ulaşamazsa çığ gibi büyüyecektir. Bu bağlamda son söz olarak da Dışişleri Bakanı Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'nun Stratejik Derinlik kitabının önsözündeki ifadeleri bize ufuk açıcı mahiyette olmaktadır: *"Bugün her şeyden önce daha çok, ülkenin geleceğine alternatif bakış açıları getirecek stratejik analiz çerçevelerine ihtiyaç vardır."*

KAYNAKLAR

AK Parti, (2010), *Soruları ve Cevaplarıyla Demokratik Açılım Süreci Milli Birlik ve Kardeşlik Süreci*, Tanıtım ve Medya Başkanlığı, İstanbul.

Akgül, S., (1992), *Yakın Tarihimizde Dersim İsyanları ve Gerçekler*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

Akyol, T., (2007), *Tarihten Geleceğe*, Truva Yayınları, İstanbul.

Akyol. M., (2007), *Kürt Sorununu Yeniden Düşünmek*, Doğan Kitap Yayınları.

Anderson, B., (2001), *Milliyetçiliği Anlamaya Giriş*, (Ed.) M. Armağan, *Tartışılan Sınırları Değişen Milliyetçilik*, Şehir Yayınları, İstanbul, s. 11-30.

Arı, T., (2008), “Türk Amerikan İlişkileri Sistemdeki Değişim Sorunu mu?”, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, C. 4, s. 13.

Armaoğlu, F., (1998), *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Atabay, M., (2003), “Anadoluculuk”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, C. 4: Milliyetçilik, İletişim Yayınları, s. 516, İstanbul.

Atsız, N., (1967), *Orkun Dergisi*, Sayı 15.

Bahadıroğlu, Y., (2005), *Bediüzzaman Said Nursi Hayatı, Tefekkürü, Mücadelesi*, Nesil Yayınları, İstanbul.

Bilgi, M.S. (2003), *Türk Irak İlişkilerinin Tarihsel Boyutu*, Asa-va Yayınları, Ankara.

Birand, M.A., (1992), *Apo ve PKK*, Milliyet Yayınları, İstanbul.

Bucak, M.R., (1991), *Bir Kürt Aydınından İsmet İnönü’ye Mektup*, Doz Yayınları, İstanbul.

Bulaç, A., (2010), *Kürtler Nereye*, Çıra Yayınları, İstanbul.

Burkay, K., (2008), *Geçmişten Bugüne Kürtler ve Kürdistan I*, Deng Yayınları, İstanbul.

Cemal, H., (2007), *Kürtler*, Doğan Kitap, İstanbul.

Çakır, R.F. Çalmuk, (2001), *Recep Tayyip Erdoğan-Bir Dönüşümün Öyküsü*, Metis Yayınları, İstanbul.

Çay, A., (1996), *Her Yönüyle Kürt Dosyası*, Turan Yayıncılık, Ankara.

Davutoğlu, A., (2009), *Stratejik Derinlik*, Küre Yayınları, İstanbul.

Demirel, E., (1999), *Terör*, I-Q Yayınları, İstanbul.

Ekinci, T.Z., (2004), *Türkiye’nin Kürt Siyasetine Eleştirel Yaklaşımlar*, Cem Yayınevi, İstanbul.

Epözdemir, Ş., (2005), *TKPD 1968/235 Antalya Davası Savunması*, Peri Yayınları, İstanbul.

Erdoğan, R.T., (2004), *Uluslararası Muhafazakarlık ve Demokrasi Sempozyumu*, İstanbul, 10-11 Ocak.

Ergin, M., (2001), *Nurculuk Gerçeği*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul.

Eröz, M., (1996), *Milli Kültürümüz ve Meselelerimiz*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Ezer, F., (2003), “Yakın Tarihimizde Dersim İsyanları”, *Doğu Anadolu Bölge Araştırmaları 3*.

Güzel, H.C., (2007), *Kuzey Irak, Kürtçülük ve Ayrılıkçı Terör*, Timaş Yayınları.

İkdam Gazetesi (1920), Kürtler ve Osmanlılık, 22 Şubat 1336/1920, 27. Sene, Sayı 8273.

İnönü, İ., (1987), *Hatıralar II*, Bilgi Yayınları, Ankara.

Kafesoğlu, İ., (1970), *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Kalman, M., (1995), *Belge ve Tanıklarıyla Dersim Direnişleri*, Nujen Yayınları, İstanbul.

Karpat, K., (1996), *Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*, Alfa Yayınları, Ankara.

Kaya, M., (2006), “Türkiye’de Anti-Emperyalist Mücadele”, *Journal of Historical Studies*, s. 1965-71.

Kılıç, A., (2007), *Büyük Kürdistan Küçük Türkiye*, Akasya Yayınları, Ankara.

Kılıçkaya, B., “Tarık Ziya Ekinci’yle Kürt Sorunu Üzerine”, *Haber Türk*, 3 Mart 2011, haberturk.com.tr

Kirişçi, K., (2010), *Kürt Sorunu ve Gelişimi*, Tarih Yurt Vakfı Yayınları.

Kökce, H., (2011), *AK Parti ve Kürtler*, Okur Yayınevi, İstanbul.

Kuloğlu, A., (2004), “Büyük Orta Doğu Projesi ve Türkiye”, *Strateji Analiz Dergisi*, S. 48, Asava Yayınları, Ankara.

Kutay, N., (1998), *Anılarım*, Avesta Yayınları, İstanbul.

Kürkçüoğlu, Ö., (1978), *Türkiye-İngiltere İlişkileri*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Lewis, B., (1996), *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Lewis, B., (2004), *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu.

Malmisanij, M., (1991), *Said Nursi ve Kürt Sorunu*, Doz Yayınları, İstanbul.

Meray, S., (1969), “Lozan Barış Konferansı Tutanaklar ve Belgeler”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları C. 1*, s. 296.

Mürsel, S., (1976), *Bediüzzaman Said Nursi ve Devlet Felsefesi*, Yeni Asya Yayınları, İstanbul.

Naci, K., (1997), *Kürt Kimliği Oluşum Süreci*, Belge Yayınları, İstanbul.

Nur, R., (1991), *Lozan Hatıraları*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

Nursi, S., (2010), *Tarihçe-i Hayat*, Şahdamar Yayınları, İstanbul.

Othman, A., (2008), “The Kurds and Lausseane Peace Negotiations (1922-23)”, *Middle Eastren Studies*, s. 521.

Önen. N., (2003), “Reha Oğuz Türkkan”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, C. 4: Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, s. 362, İstanbul.

Öztürk, S., (2008), *İsmet Paşa’nın Kürt Raporu*, Doğan Yayıncılık, İstanbul.

Riştvanoglu, M., (1994), *Saklanan Gerçek Kurmancılar ve Zazaların Kimliği*, C. 2, Ankara.

Sanyel, S., (1986), *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika TBMM'nin Açılışından Lozan Anlaşmasına Kadar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Serdengeçti, O.Y., (2006), *Bütün Eserleri*, C. 2, Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, İstanbul.

Sevimay, D., (2009) , 'Süreç' Kürt Sorununda 29 Temmuz Sonrası Tartışmalar, Özgür Yayınevi, İstanbul.

Sonyel, S., (1995), *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I*, Ankara.

Şahiner, N., (2006), *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursi*, Nesil Yayınları, İstanbul.

Şimşir, B.N., (2009), *Kürtçülük 1787-1923*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.

Şimşir, B., (2009), *Kürtçülük I*, Bilgi Yayınevi.

Tan, A., (2009), *Kürt Sorunu Ya Tam Kardeşlik Ya Hep Birlikte Kölelik*, Timaş Yayınları.

Tarih Terimleri Sözlüğü, (1981), "Medrese", Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınevi.

Toklucu, M., (2011), *"Kürt Sorununu Ateşleyen Dava"*, Chronicle Dergisi, S. 15, İstanbul, s. 86-90.

Topçu, N., (2003), *Büyük Fetih*, 86.

Tunaya, T.Z., (2001), *İslamcılık Akımı*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Tunçay, M., (2009), *Türkiye'de Sol Akımlar II*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Türk Dış Politikasında Musul, Kerkük ve Erbil Meselesi Sempozyumu, Ankara Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, s. 116-117.

Türküne, M., Yayman H., (2009), *Kürt Meselesi Nasıl Çözülmez, Demokratik Çözümünden Milli Birlik Projesine*, Birey Yayıncılık, İstanbul.

Uluğ, H., (2007), *Tunceli Medeniyetlere Açılıyor*, Kaynak Yayınları, İstanbul.

Ünsal, A., (2002), *Umuttan Yalnızlığa. Türkiye İşçi Partisi (1961-1971)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Üzümsöy, Ş., (2003), *Yeni Dünya Petrol Düzeni ve Körfez Savaşları*, İnkılap Yayınları, Ankara.

Yavuz, T., (2003), *ABD'nin Kürt Kartı*, Otopsi Yayınları, Ankara.

[Yazar Yok], (1977), "Türkiye'de Kürt Meselesi ve Devrimci Hareketin Görevleri", *Devrimci Yol Dergisi*, C. 9, s. 8.

Yeğen, M., (2009), *Müstakbel Türk'ten Sözde Vatandaşa Cumhuriyet ve Kürtler*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Yeşiltuna, S., (2007), *Atatürk ve Kürtler; Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey'in Raporları*, İleri Yayınları, İstanbul.

Yıldız, A., (2007), *Ne Mutlu Türküm Diyebilene: Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Zürcher, E.J., (2009), *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, (çev.) Y. Saner, İletişim Yayınları, İstanbul.

GAZETELER

Bugün Gazetesi

Başyurt, E., (2010), *Kılıçdaroğlu'nun Kürt Açılımı*, 21 Kasım 2010.

Cumhuriyet Gazetesi

Akçayürek, C., (2003), *Önemli Bir Görev*, 11/02/2003

İlhan, M., (2009), “Fırsat, Açılım ve Kapan 3-7 Ekim 2009.”

Milliyet Gazetesi

Aşık, M., (2003), *Ortak Kazığı*, 25/02/2003.

Bala, F., (2003), *Ankara'nın İki Korkusu*, 1/3/2003.

Bala, F., (2003), *Aşağı Sakal, Yukarı Bıyık*, 14/03/2003.

Bala, F., (2003), *Kuzey Cephesine Yeşil Işık; Irak'a ABD için değil, Türkiye İçin Gireceğiz*, 2/2/2003.

Cemal, H., (2003), *Tezkere TBMM'de Hayır mı Evet mi?*, 1/3/2003.

Milliyet, (2003), *Ankara'yı Uyardık*, 24/3/2003.

Milliyet, (2003), *Mehmetçik İzin Müzakere*, 22/03/2003.

Milliyet, (2003), *Rahatlata Sözlör: İkinci Tezkere İçin İkna Telefonu*, 3/3/2003.

Milliyet, (2003), *Türk Askeri Kürt Muhalifleri Böldü*, 7/2/2003.

Radikal Gazetesi

Radikal, (2003), *Powell: Türkiye Irak'a Girmesin*, 17/3/2003.

Yetkin, M., (2003), *Ankara'da bir şey dönüyor ama...*, 8/3/2003.

Taraf Gazetesi

Çiçek, N., (2008), *Kürt İslam'ının Yeni Yol Haritası*

Zaman Gazetesi

Armağan, M., (2010), *Dersim Tabusunu Yıkantardan Birisi de Necip Fazıl'dı*, 28/11/2009.

Armağan, M., (2010), *Dersimli Seyyit Rıza da 12 Eylül'de yakalanmıştı*, 19/08/2010.

Bulaç, A., (2009) “Öcalan Faktörü”, 23/12/2009.

Tanıyıcı, Ş., (2002), *AKP İslamcı mı Muhafazakar mı, Demokrat mı?*, 27/11/2002.

Türk'öne, (2011), “DTP'nin ve MHP'nin Tabula Rasası”, 15/02/2011.

Türk'öne, M., (2005), “Efsaneler ve Tanımlar”, 31/08/2005.

Türk'öne, M., (2009), “Hepimiz Kürt'üz”, 19/02/2009.

Türk'öne, M., (2009), “Polis Akademisi'nde Türkiye Modeli Çalıştayı”, 2/8/2009.

Türküne, M., (2009), “TRT Şeş li ser xéré be”, 2.1.2009

Türküne, M., (2009), “Türk ve Kürt Kimlikleri”, 2.9.2005

Türküne, M., (2005), “Üniformasız Milli Birlik ve Bütünlük”, 1.9.2005

Ünal, A., (2010), “Kürt Sorunu’ Nereye Gidiyor”, 27/12/2010.

İnternet

2002 Genel Seçimler, http://www.belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=14 erişim: 5.5.2010

Bal, İ., Seçim Sandığına Kan Bulaşmadan, www.usak.org.tr/makale.asp?:d=619 erişim: 3.2.2010

Bıçaklı, A. H., www.foreingpolicy.org.tr/turkish/ erişim: 7.4.2010

Erdoğan, R. T., (2011), http://tr.wikipedia.org/wiki/Recep_Tayyip_Erdo%C4%9Fan erişim: 4.3.2010

http://www.sabah.com.tr/Siyaset/Dosyalar/2005/08/12/dosya_basbakanin_diyarbakir_konusmasi erişim: 19.02.11

Küpelı, A., www.tusam.net/makaleler.asp?id=450sayfa=46) erişim: 5.2.2010

Özköylü, G. (2002), *Kasımpaşalı Tayyip, Nasıl Tayyip Erdoğan Oldu*, http://dosyalar.hurriyet.com.tr/tayyip_erdogan/tayyip.asp erişim. 3.10.2010

www.egm.gov.tr/egitim/dergi/eskisayi/34/yeni/zuhuri-kucukkaya.doc, erişim: 2.2.2010

DİZİN

28 Şubat 118, 119, 147

A

AB 72, 86, 125, 136, 171, 182

Abant Platformu 8, 179, 181, 182

ABD 59, 63, 71, 81, 83, 84, 85, 86, 102, 123, 124, 125, 136, 150, 171, 198, 199

Abdullah Alpdoğan 46

Abdullah Gül 154

Abdullah Öcalan 6, 66

Adnan Menderes 59

Ağrı 18, 53, 100

Ahmet Arif 56

Ahmet Türk 123, 135

AKP 7, 110, 113, 117, 119, 120, 200

AK Parti 62, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 126, 127, 128, 136, 137, 161, 193, 195

Aleviler 50

Ali Bulaç 7, 12, 123, 140, 148, 149, 152, 155, 159, 180, 187, 190

Alpaslan Türkeş 61, 134, 135, 157

Altan Tan 40, 75, 113, 142, 180

Altemur Kılıç 55, 58, 64

AP 64

ASALA 69, 74

Asım Eren 59

Atatürk 55, 90, 91, 92, 129, 134, 159, 198

Avrupa 11, 16, 19, 20, 28, 59, 70, 71, 73, 76, 80, 95, 119, 120, 122, 126, 137, 140, 170, 175, 179

Aydın Aslan 79

Azerbaycan 15, 188

B

BDP 7, 137, 138, 140, 141, 142, 163, 175

Bedii Tan 75, 76, 77

Bedirhan Bey 10

Bejan Batur 180, 181

Beşir Atalay 120, 151

Bilal Şimşir 15, 55, 63, 69

BİLGESAM 8, 177, 178

Bingöl 18, 46, 79

Birleşmiş Milletler 81, 119

Bitlis 18, 35, 44, 103, 112

C

Celal Bayar 47, 48, 60, 160

Cemal Bey 50, 51

Cemal Gürsel 62, 63

Cengiz Çandar 171

CHP 7, 56, 58, 59, 63, 66, 120,
122, 128, 129, 130, 131, 133,
136, 137, 142, 151, 161

Cübbeli Ahmet Hoca 114

D

DDKO 64, 65, 101

Dengir Mir Mehmet Fırat 62

Deniz Baykal 128

Dersim 5, 35, 42, 43, 45, 46, 48,
50, 51, 53, 59, 65, 129, 189, 193,
195, 200

Devlet Bahçeli 134, 135, 154

Dimili 19

Diyarbakır 18, 19, 28, 34, 35, 36,
47, 50, 59, 62, 64, 65, 66, 67, 75,
77, 78, 79, 120, 126, 139, 141,
156, 159, 174, 180, 186

DP 53, 55, 58, 59, 62, 63

DTP 120, 122, 123, 135, 137,
138, 141, 151, 175, 200

E

Elazığ 18, 35, 46, 47, 48, 79

Ermeniler 45, 60, 93, 106

Ermenistan 28, 30, 69, 123, 150

Erzurum 35, 46, 65, 110, 120

Etyen Mahçupyan 167

F

Faik Bucak 19

Fatin Rüştü Zorlu 59

Fethi Bey 36

Fethullah Gülen 6, 111

Fikret Bila 74

Fransız 29

G

GAP 132, 169, 176

Gorani 19

H

Haki Karaer 67

Hakkari 18, 35, 79, 140

Hamdi Bey 46, 50, 51, 198

Hamidiye Alayları 10, 10

Hasan Celal Güzel 80

- Hasan Cemal 75
 Hatay 73
 Hatip Dicle 112
 Hayri Kozakçıoğlu 79
- I**
- Irak 6, 16, 21, 29, 32, 35, 37, 59, 70, 71, 73, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 112, 124, 133, 139, 150, 171, 177, 180, 181, 182, 188, 194, 195, 199, 200
- İ**
- İbrahim Kafesoğlu 96
 İbrahim Tali Bey 51
 İhsan Sabri Çağlayangil 46, 47
 İngiliz 27, 29, 33, 35, 37, 38, 104
 İngiltere 27, 28, 29, 31, 34, 35, 37, 38, 77, 94, 196
 İran 15, 16, 19, 21, 53, 54, 70, 82, 124
 İskenderun 85
 İslam 6, 11, 19, 27, 37, 39, 81, 92, 94, 95, 96, 97, 104, 105, 109, 111, 148, 151, 153, 155, 187, 188, 189, 200
 İsmail Bey 10
 İsmet Paşa 28, 30, 31, 32, 33, 34, 38, 47, 159, 196
 İtalya 71
- K**
- Kafkaslar 15
 Kazım Karabekir 36
 KCK 140, 172
 KDP 82
 Kemal Burakay 16
 Kemalist 6, 90, 91, 92, 95, 98, 101
 Kemal Kılıçdaroğlu 56, 128, 131
 Kemal Pir 67, 69
 Kenan Evren 74, 79
 Kenya 71
 Kerkük 29, 31, 32, 56, 59, 177, 198
 Kurmanci 19
 Kuzey Irak 6, 16, 32, 71, 73, 82, 83, 84, 85, 86, 124, 133, 150, 177, 181, 182, 195
 Kürtçe 18, 19, 40, 60, 74, 80, 112, 126, 152, 153, 157, 162, 179, 184, 186, 187
 KYP 82
- L**
- Lozan 5, 12, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 196, 197

M

Mahir Çayan 66, 67
 Mardin 18, 35, 76, 79, 169
 Mehmet Akif Ersoy 96
 Mehmet Birinci 110
 Mehmet Fırıncı 110
 Mesut Yeğen 98, 99
 MHP 7, 122, 128, 134, 135, 136, 137, 142, 151, 154, 200
 Mihri Belli 101
 Misak-ı Milli 32, 92, 131
 MİT 60
 MSP 66
 Musa Anter 59, 60
 Mustafa Akyol 21, 40, 75, 93
 Mustafa Armağan 34, 51, 54
 Mustafa Barzani 59, 112
 Mustafa Kemal Paşa 11, 25, 27, 28, 37, 40, 62, 106, 109, 128, 161
 Mustafa Muğlalı 5, 53, 54, 55, 56, 66
 Musul 5, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 198
 Muş 18, 35
 Muzaffer Kaya 63
 Mümtaz'er Türköne 7, 12, 135, 148, 154, 158, 180, 190

N

NATO 80
 Necip Fazıl Kısakürek 51
 Nihal Atsız 6, 92, 93, 97, 134, 156
 Nurettin Topçu 94, 95

O

OHAL 79, 125, 132, 162, 169, 174
 Osmanlı 9, 10, 11, 21, 22, 25, 26, 30, 37, 44, 46, 50, 91, 103, 108, 112, 113, 134, 151, 154, 155, 156, 187
 Osman Yüksel Serdengeçti 96

P

PKK 6, 20, 65, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 83, 84, 86, 102, 113, 122, 125, 126, 132, 133, 136, 140, 141, 143, 149, 158, 161, 163, 168, 171, 172, 173, 176, 177, 178, 194

R

Rauf Bey 25, 28, 33
 Recep Tayyip Erdoğan 85, 118, 119, 194

Reha Oğuz Türkkekan 93, 196
 Revanduzlu Muhammet Bay 10
 Rıza Nur 33
 Rusya 10, 15, 71, 73, 106

Şeyh Sait 5, 19, 35, 36, 37, 38,
 53, 62, 65, 90, 99, 100, 101, 114,
 128, 150, 189

T

S

Said Bey 10
 Said Nursi 6, 38, 103, 105, 108,
 111, 112, 123, 156, 194, 196, 197
 Sait Elçi 19, 60, 64
 SETA 8, 173, 174
 Sevr 29, 30
 Seyit Rıza 19, 47, 48
 Siirt 35, 79, 85, 112, 117
 Sivas 28, 46, 62, 159
 Siverek 35
 Sorani 19
 SSCB 70, 81
 Sultan II. Abdülhamid 37, 105
 Suriye 16, 21, 29, 33, 70, 71, 72,
 73, 169
 Süleyman Demirel 110, 143
 Süleymaniye 29, 31, 32, 33
 Sünni 9, 10, 19, 44
 Sykes-Picot 31

Tansu Çiller 110
 TBMM 6, 27, 28, 35, 59, 82, 83,
 85, 119, 123, 141, 150, 177, 178,
 197, 199
 Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
 40
 TESEV 7, 167, 168, 171
 THKP-C 101
 TİP 63, 64, 100, 101, 148, 159
 TKDP 64
 TKP 99, 101, 102
 TSK 71, 72, 82, 85, 86
 Turgut Özal 78, 79, 184
 T. Ziya Ekinci 12

V

Van 18, 35, 38, 53, 54, 79, 105,
 106, 131, 138, 141

Y

Ş

Şahin Alpay 143

Yılmaz Güney 19
 Yunanistan 71, 73

Z

Zülfü Tiğrel 28

CUMHURİYET TARİHİNDE KÜRTLER

ENİS GÜNEY

 paraf